

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:12

Sari Pikkala

Tasa-arvotietoa kunnalliseen päätöksentekoon
Indikaattorihankkeen taustaraportti

TIIVISTELMÄ

Sari Pikkala. Tasa-arvotietoa kunnalliseen päätöksentekoon. Indikaattorihankkeen taustataraportti. Helsinki, 2003. 152 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä ISSN 1236-2115; 2003:12.) ISBN 952-00-1418-7

Sosiaali- ja terveysministeriön käynnisti syksyllä 2001 hankkeen, jonka tavoitteena on ollut luoda esitys kuntatasoisesta tasa-arvotietopankista. Hankkeen puitteissa on kehitelty indikaattoreita, jotka kuvaavat naisten ja miesten tasa-arvon toteutumista kunta- ja aluetasolla.

Projektin aikana kehitellyt tunnusluvut kuvaavat naisten ja miesten olosuhteita laajasti ja monipuolisesti. Ne jakautuvat yhdeksään teema-alueeseen: väestö ja perheet, koulutus, työelämä, kuntien henkilöstö, tulot ja toimeentulo, kunnallinen päätöksenteko, perhevapaat ja lastenhoito, terveys sekä ikäihmiset. Tunnuslukuja luotaessa on käytetty muun muassa Tilastokeskuksen, Stakesin, Kansaneläkelaitoksen, Eläketurvakeskuksen ja Suomen Kuntaliiton tuottamia tilastoaineistoja. Tunnusluvut on koottu internet-tietopankkiin, jonka testiversio on osoitteessa <http://www.tasa-arvotietopankki.fi>.

Raportti taustoittaa tunnuslukujen valintaa sekä kiinnittää huomiota niiden mahdollisiin heikkouksiin ja vaihtoehtoihin mittaustapoihin. Ehdotetut tunnusluvut esitetään raportissa maakunnittain ja kuntatyypeittäin. Raportti osoittaa, että koko maata koskevat naisten ja miesten aseman eroja kuvaavat luvut peittävät alleen huomattavia alueellisia ja kuntatyyppin mukaisia vaihteluja.

Asiasanat: Naisten ja miesten tasa-arvo, tilasto, indikaattori, kunnat, maakunnat

SAMMANDRAG

Sari Pikkala. Jämställdhetsindikatorer för kommuner och landskap. Helsingfors, 2003. 152 s. (Social- och hälsovårdsministeriets rapporter ISSN 1236-2115; 2003:12.) ISBN 952-00-1418-7

Social- och hälsovårdsministeriet initierade på hösten 2001 ett projekt, vars syfte var att utarbeta ett förslag till en databank med indikatorer som belyser jämställdheten mellan kvinnor och män på kommun- och regionnivå.

De nyckeltal som skapats inom ramen för projektet ger en bred och mångsidig bild av skillnaderna mellan kvinnors och mäns levnadsförhållanden. Indikatorerna kan delas in i nio tematiska huvudgrupper: befolkning och familjer, utbildning, arbetsliv, kommunernas personal, inkomster, kommunalt beslutsfattande, barnomsorg, hälsa samt de äldre. I arbetet har utnyttjats data som producerats bl.a. av Statistikcentralen, Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården (Stakes), Folkpensionsanstalten, Pensionsskyddscentralen och Finlands Kommunförbund. Indikatorerna har sammanställts i en internetdatabank, vars pilotversion finns tillgänglig i adressen <http://www.tasa-arvotietopankki.fi>.

Rapportens huvudsakliga syfte är att redogöra för valet av och bakgrunden till nyckeltalen samt att fästa uppmärksamhet vid deras eventuella brister och vid alternativa mått. De föreslagna indikatorerna återges i rapporten kommunvis och regionvis. Rapporten visar, att den riksomfattande jämställdhetsstatistiken döljer klara regionala skillnader i kvinnors och mäns levnadsvillkor.

Nyckelord: Jämställdhet mellan kvinnor och män, statistik, indikator, kommuner, landskap

SUMMARY

Sari Pikkala. Gender equality indicators for municipalities and regions. Helsinki 2003. 152 pp. (Reports of the Ministry of Social Affairs and Health ISSN 1236-2115; 2003:12.) ISBN 952-00-1418-7

The Ministry of Social Affairs and Health started in autumn 2001 a project aiming to develop a databank comprising indicators for monitoring gender equality at local and regional level.

The indicators developed during the project are representing a broad range of fields: population and families, education, working life, municipal personnel, income, local decision-making, child care, health and the elderly. Data from a variety of national sources has been used, including Statistics Finland, National Research and Development Centre for Welfare and Health, the Social Insurance Institution of Finland, the Central Pension Security Institute and the Association for Finnish Local and Regional Authorities. Indicators have been compiled in a www-databank. A pilot version of the databank is available at <http://www.tasa-arvotietopankki.fi>

The main purpose of this report is to describe the suggested indicators and to draw attention to their possible weaknesses and alternative measures. The indicators are shown in the report by region and by type of municipality. The results are revealing considerable regional variation in women's situation compared to men's.

Key words: Gender equality, statistics, indicators, municipalities, regions

ESIPUHE

Tietopankkihanke ”Tasa-arvotietoa kunnalliseen päätöksentekoon” käynnistyi syyskuussa 2001. Hankkeen tavoitteena on ollut luoda esitys tietopankkiin koottavista indikaattoreista – tilastollisista tunnusluvusta, joiden avulla voidaan tehdä näkyväksi sukupuolten aseman eroja kuntatasolla. Hanke eri vaiheineen on jatkunut toukokuuhun 2003 saakka. Esitetyt tunnusluvut on koottu tietopankkiin, jonka testiversio on joulukuusta 2002 alkaen ollut vapaasti käytettävissä internetosoitteessa <http://www.tasa-arvotietopankki.fi>. Tämä raportti taustoittaa tunnuslukujen valintaa ja antaa tietoa niiden alueellisesta vaihtelusta.

Hanketta on rahoittanut sosiaali- ja terveysministeriö. Hankkeen tutkijana on toiminut Sari Pikkala Åbo Akademin julkishallinnon laitokselta. Työtä on valvonut ministeriön asettama työryhmä. Työryhmän puheenjohtajana toimi syyskuusta 2001 helmikuuhun 2002 erikoistutkija Anita Haataja. Hänen siirryttyään virkavapaalle puheenjohtajuutta on hoitanut erikoistutkija Marja-Liisa Anttalainen. Työryhmän varsinaiset jäsenet olivat neuvotteleva virkamies Juho Saari sosiaali- ja terveysministeriöstä, kehittämisspäällikkö Esa Arajärvi ja Anu Muuri Stakesista, hallitusneuvos Päivi Viippola opetusministeriöstä, tietohuoltoyksikön päällikkö Leena Meisalo ja tutkimuspäällikkö Marianne Pekola-Sjöblom Suomen Kuntaliitosta, tietopalvelupäällikkö Jaakko Ranta ja yliaktuaari Pia Pulkkinen Tilastokeskuksesta, tutkija Robert Hagfors Kansaneläkelaitoksesta, tutkija Tarja Pyöriä sisäasiainministeriöstä ja valtiotieteiden ylioppilas Panu Laturi tasa-arvoasian neuvottelukunnasta. Asiantuntijajäsenenä ovat toimineet yliopettaja Viveca Ramstedt-Silén Svenska social- och kommunalhögskolanista sekä professori Leif Nordberg Åbo Akademiasta.

Suuri kiitos kuuluu tietoja luovuttaneille ja niiden jatkojalostukseen arvokkaita neuvoja antaneille tahoille: Eläketurvakeskukselle, Kansaneläkelaitokselle, Kunnalliselle työmarkkinalaitokselle, Suomen Kuntaliitolle, Stakesille ja Tilastokeskukselle. Tässä yhteydessä on paikallaan mainita, että muokatuista tunnusluvusta vastaa projektin tutkija, ei alkuperäisen tilastoaineiston tuottaja.

Edelleen osoitamme kiitokset tietopankkia kommentoineille testikäyttäjille arvokkaasta palautteesta.

Helsingissä 9.10.2003

Marja-Liisa Anttalainen
Erikoistutkija
Tasa-arvoyksikkö

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	15
Tietopankkihankkeen taustaa	15
Tunnuslukujen valinnan kriteerit	17
Aineistot ja alueluokitus	21
Lähteet	23
2. ESIMERKKEJÄ ULKOMAISISTA TASA-ARVOTIETOKANNOISTA	24
Kansainvälisiä vertailuja.....	24
Kuntakohtaista tasa-arvotietoa muista Pohjoismaista	26
Lähteet	30
3. VÄESTÖ JA PERHEET.....	31
Suhdeluku ”naisia sataa miestä kohti”.....	31
Lapsiperheet.....	32
Lapsettomuus, kokonaishedelmällisyys ja raskaudenkeskeytykset.....	35
Yksin asuvat	37
Lähteet	38
4. KOULUTUS.....	39
Koulutusaste	39
Koulutusalan eriytyminen sukupuolen mukaan	42
Lähteet	45
5. TYÖELÄMÄ.....	47
Keskeiset tilastoaineistot	47
Työvoimaosuus ja työllisyysaste	48
Työttömyysaste.....	51
Pitkäaikaistyöttömyys.....	54
Nuorisotyöttömyys	55
Naiset ja miehet eri toimialoilla.....	57
Työnantajasektori	60
Lähteet	64
6. KUNTIEN OMA HENKILÖSTÖ.....	66
Henkilöstön sukupuolijakauma	67
Naiset viranhaltijajohdossa.....	68
Vakinaiset ja määräaikaiset työsuhteet.....	71
Kuntien henkilöstön keskiansiot.....	73
Lähteet	74
7. TULOT JA TOIMEENTULO.....	76
Veronalaiset tulot.....	76
Toimeentulotuen saajat.....	80
Lähteet	84

8. KUNNALLINEN PÄÄTÖKSENTEKO.....	86
Kunnallisvaalit.....	86
Äänestysaktiivisuus	86
Ehdokkaat, äänet ja valitut.....	88
Kunnanhallitusten ja lautakuntien jäsenet	93
Kunnallisten toimielinten puheenjohtajat	95
Lähteet	98
9. PERHEVAPAAT JA LASTENHOITO	99
Perhevapaat lapsen syntymän yhteydessä	100
Vähimmäismääräistä vanhempainpäivärahaa saavat äidit	103
Kunnallinen päivähoito ja pienten lasten hoidon tuki	104
Lähteet	110
10. TERVEYS	111
Sairauspäiväraha	112
Työkyvyttömyyseläkkeet.....	113
Kuolleisuus	115
Lähteet	117
11. IKÄIHMISET	118
Yksin asuvat 65 täyttäneet.....	119
Vanhuspalvelut	120
65 vuotta täyttäneiden eläketulot	123
Lähteet	125
12. POHDINTAA TIETOPANKKIHANKKEEN TOTEUTUKSESTA	126
Miksi ei yhtä tasa-arvoindeksiä?	126
Lopuksi	129
LIITETAULUKOT	130
LIITE: Otteita tasa-arvotietopankin testisivuilta.....	133
Havainnointia alueellisista eroista	135
Taustatietoja.....	140
Muuttajien lähteet ja määritelmät.....	141
Hyödyllisiä linkkejä.....	152

TAULUKOT

Taulukko 1.1. Kuntien lukumäärä ja osuus maan väestöstä kuntatyypeittäin 2001	22
Taulukko 3.1. Suhdeluku ”naisia per 100 miestä” eri ikäryhmissä 31.12.2000.....	32
Taulukko 3.2. Lapsiperheet tyypeittäin sekä alaikäisten lasten lkm lapsiperhettä kohti	34
Taulukko 3.3. Lapsettomien naisten osuus, kokonaishedelmällisyysluku ja raskaudenkeskeytykset	36
Taulukko 3.4. Yksin asuvien osuus 20 vuotta täyttäneistä sekä 30-49-vuotiaista 31.12. 2000	38
Taulukko 4.1. 20-64-vuotias väestö koulutusasteen mukaan 2000	40
Taulukko 4.2. Vähintään korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus sekä korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus 20-64-vuotiaasta väestöstä 2000.....	41
Taulukko 4.3. Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittanut 20-64-vuotias väestö koulutusalan mukaan (%) kuntatyypeittäin 2000	43
Taulukko 4.4. Koulutuksen segregaatioluvun laskutapa (lähtökohtana 20-64-vuotias tutkinnon suorittanut väestö 2000)	44
Taulukko 4.5. Koulutuksen segregaatioluku: 20-64-vuotiaan väestön koulutusalojen eriytyminen sukupuolen mukaan vuonna 2000	45
Taulukko 5.1. 15-64-vuotias väestö pääasiallisen toiminnan ja sukupuolen mukaan 31.12.2000 (ennakkotieto).....	49
Taulukko 5.2. 15-64-vuotiaan väestön työvoimaosuus ja työllisyysaste	50
Taulukko 5.3. Työttömyysasteet työministeriön työnvälitystilastossa ja Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa 1990-2000 (15-74-vuotias väestö)	52
Taulukko 5.4. Työttömyysaste vuonna 2000 (vuosikeskiarvo).....	53
Taulukko 5.5. Pitkäaikaistyöttömät (yli 12 kk) 31.12.1999: osuus työttömistä ja osuus työvoimasta.....	54
Taulukko 5.6. Nuorisotyöttömyys sukupuolen mukaan 31.12.1999: osuus samanikäisestä työvoimasta ja osuus samanikäisestä väestöstä	56
Taulukko 5.7. Työelämän segregaatioluvun laskutapa (lähtökohtana työllinen väestö toimialan mukaan 31.12.1999)	58
Taulukko 5.8. Työelämän segregaatioluku: naisten ja miesten epätasainen jakautuminen eri toimialoille 1999	60
Taulukko 5.9. Työllinen väestö työnantajasektorin ja ammattiaseman mukaan 31.12.1999	61
Taulukko 5.10. Kuntasektorin ja valtion palveluksessa olevien osuus työllisistä 31.12.1999	62
Taulukko 5.11. Yksityisen sektorin palkansaajien sekä yrittäjien (ml. yrittäjäperheenjäsenet) osuus työllisistä 31.12. 1999	63
Taulukko 6.1. Peruskuntien henkilöstö toimialoittain 2000.....	67
Taulukko 6.2. Kuntien kuukausipalkkainen henkilöstö, lukumäärä sataa asukasta kohti sekä naisten osuus henkilöstöstä 2000	68
Taulukko 6.3. Naisten osuus kuntien viranhaltijajohdossa kuntatyyppin mukaan vuonna 2001/2002	70
Taulukko 6.4. Vakinaisten, määräaikaisten ja työllistettyjen osuus kuntien henkilöstöstä lokakuussa 2000	72
Taulukko 6.5. Naisten ja miesten keskimääräiset kokonaisansiot (mk/kk) sekä naisten keskiansiot prosentteina miesten keskiansioista (N/M, %) 2000	74

Taulukko 7.1. Valtioveronalaiset tulot euroina tulonsaajaa kohti vuosina 1990-2000 ..	77
Taulukko 7.2. Valtioveronalaiset tulot ja ansiotulot: keskitulot sukupuolen mukaan sekä naisten keskitulot prosentteina miesten keskituloista (N/M, %) 1999	78
Taulukko 7.3. Toimeentulotukea saaneiden lukumäärät ja tukea saaneiden osuus väestöryhmittäin vuonna 2000	82
Taulukko 7.4. Toimeentulotukea saaneiden osuus 18 vuotta täyttäneestä väestöstä	83
Taulukko 8.1. Äänestysaktiivisuus kunnallisvaaleissa.....	87
Taulukko 8.2. Naisten osuus ehdokkaista, naisehdokkaiden saama ääniosuus sekä naisten osuus valtuustoon valituista	89
Taulukko 8.3. Naisten osuus ehdokkaista ja valtuustoon valituista seitsemässä suurimmassa puolueessa vuoden 2000 kunnallisvaaleissa.....	91
Taulukko 8.4. Vuoden 2000 vaaleissa valittujen valtuutettujen keski-ikä sekä alle 40-vuotiaiden osuus	92
Taulukko 8.5. Kunnallisten toimielinten jäsenistä naisia, osuus vuosina 1993, 1997 ja 2001	95
Taulukko 8.6. Naiset toimielinten puheenjohtajina: osuudet vuosina 1993, 1997 ja 2001/2002	96
Taulukko 8.7. Naisten osuus toimielinten puheenjohtajista (tiedot valtuustojen ja hallitusten osalta vuodelta 2002, lautakuntien osalta vuodelta 2001)	97
Taulukko 9.1. Vanhempainpäivärahaetuutta saaneiden isien osuus sekä isien osuus vuoden aikana korvatuista vanhempainpäivärahapäivistä.....	102
Taulukko 9.2. Vähimmäismääräistä vanhempainpäivärahaa saaneiden naisten osuus kaikista vuoden aikana vanhempainpäivärahaa saaneista naisista	103
Taulukko 9.3. Kunnallisessa päivähoidossa sekä kotihoidon ja yksityisen hoidon tuen piirissä olevien lasten osuus alle 7-vuotiaista.....	106
Taulukko 9.4. Kunnan kustantaman päivähoito hoitomuodon ja päivittäisen hoitoajan mukaan (osuus kaikista kunnan kustantamassa päivähoidossa olevista lapsista 31.12.)	108
Taulukko 10.1. Vuonna 2000 korvatut sairauspäivärahapäivät sataa 16-64-vuotiaasta asukasta kohti	113
Taulukko 10.2. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus 16-64-vuotiaasta väestöstä	114
Taulukko 10.3. Työikäisen väestön (20-64 v) sekä koko väestön kuolleisuus promilleina väestöstä, vuosien 1998-2000 keskiarvo	116
Taulukko 11.1. 65 vuotta täyttäneiden väestöosuus 31.12.2000.....	119
Taulukko 11.2. Yksin asuvien osuus 65 vuotta täyttäneistä 31.12.2000.....	120
Taulukko 11.3. Ympäri vuorokautisten laitos- ja asumispalvelujen piirissä olevat 65 vuotta täyttäneet asiakkaat, osuus saman ikäisestä väestöstä 31.12.2000	122
Taulukko 11.4. 65 täyttäneet säännöllisen kotipalvelun asiakkaat, osuus samanikäisestä väestöstä 30.11.1999	123
Taulukko 11.5. 65 vuotta täyttäneiden keskimääräiset eläketulot sekä naisten eläketulot prosentteina miesten eläketuloista (N/M, %) 1999	124
Liitetaulukko 1. Väestön ikäjakauma 31.12.2000	130
Liitetaulukko 2. Työvoimaan kuulumattomien sekä erikseen opiskelijoiden osuus 15-64 -vuotiaasta väestöstä 1990-2000	131
Liitetaulukko 3. Kunnallisessa päivähoidossa olevien lasten osuus ikäryhmittäin päivittäisen hoitoajan mukaan 2000	132

1. JOHDANTO

Tietopankkihankkeen taustaa

Hankkeen tavoitteet

Viranomaisilla on tasa-arvolain mukaan velvollisuus edistää naisten ja miesten tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti erityisesti muuttamalla niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumisen (L 206/1995, § 4). Kunnat ovat julkisen sektorin tärkeä osa. Niiden vastuulla ovat useimmat hyvinvointipalvelut. Kuntasektori on myös merkittävä työnantaja. Kunnat tekevät ratkaisuja, jotka vaikuttavat asukkaiden – naisten ja miesten – arkipäivään. Kaiken kaikkiaan kunnat ovat toimijoita, joita voidaan hyvällä syyllä tarkastella tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta (Ds 2001, 38-40).

Suomalaisen kunnallishallinnon piirissä tasa-arvoon liittyvät kysymykset ovat kuitenkin jääneet vähälle huomiolle. Osittain kiinnostuksen vähäisyys liittyy yleiseen asenneilmastoon: tasa-arvoasioita ei yksinkertaisesti pidetä tärkeinä. Ero esimerkiksi naapurimaahamme Ruotsiin verrattuna on selvä - siellä tasa-arvokysymysten painoarvo ja näkyvyys paikallisen ja aluetason hallinnossa on huomattavasti suurempi (esimerkkejä, ks. Ruotsin kuntaliiton www-sivut ja Ruotsin maakäräjien liiton www-sivut). Osaltaan suomalaisen kuntakentän välinpitämättömyys tasa-arvoasioissa saattaa liittyä myös tietopohjan puuttumiseen. Kunnilla ei ole juurikaan ollut käytössään sopivia välineitä naisten ja miesten tasa-arvon tilan arviointiin ja seurantaan. Eri tahojen ylläpitämiä kunta-kohtaista tietoa sisältäviä tilastotuotteita ja tietokantoja on tarjolla paljonkin, mutta sukupuolen mukaan jaoteltua kuntakohtaista tietoa niissä on hyvin niukasti. Ne tiedot, jotka ovat saatavissa sukupuolen mukaisina, ovat hajallaan eri lähteissä. Lisäksi useimmat valmiisiin tilastotuotteisiin sisältyvät tiedot ovat lukumääräisiä perustietoja, raakadataa, jonka jatkokäsittely edellyttäisi tilastollisten menetelmien taitamista. Myös tilastotuotteiden hinta rajoittaa niiden käyttöä.

Vuonna 2000 tasa-arvoasiain neuvottelukunnan ”Hyvinvointivaltio ja tasa-arvo” –niminen jaosto teki esityksen kuntatason tasa-arvotietokannan kehittämiseksi. Ideaa pohjustettiin taustamuistiolla, johon koottiin myös alustavia ehdotuksia koskien tietokannan sisältöä (Haataja & Hakkarainen 2000). Vuonna 2001 sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän valmistelemaan esitystä naisten ja miesten välistä tasa-arvoa edistäväksi kuntatason tietopankiksi. Tietopankkihankkeen tueksi käynnistettiin tutkimusprojekti, jonka tehtävänä oli tuottaa yksityiskohtainen ehdotus sukupuolten tasa-arvonäkökulmasta relevantiksi tietojoukoksi ja indikaattoreiksi kunta- ja aluetasolla sekä suunniteltujen indikaattoreiden testaaminen potentiaalisissa käyttäjäryhmissä.

Tietopankkihankkeen käynnistämisen taustalla on ollut pyrkimys lisätä kiinnostusta naisten ja miesten aseman eroihin paikallistasolla ja tarjota tietoa, jonka pohjalta tasa-arvon tilaa kunnissa voidaan hahmottaa. Tietoa tarvitaan, jotta tasa-arvon alueellisia ongelmakohtia voidaan tiedostaa ja tunnistaa – ja sitä kautta myös kohdistaa toimia niiden poistamiseksi. Tasa-arvonäkökulmasta tärkeät seikat voidaan analyttisesti jakaa niihin, joihin kunta itse voi vaikuttaa ja niihin, jotka ovat kunnan päätöksenteon ulottumattomissa. Olosuhteita, joihin kunnan omilla toimilla ei ole välitöntä vaikutusta, ei ole mielekästä rajata pois kuntatason tietoa tarjoavasta tietokokonaisuudesta, koska alueellisten erojen hahmottaminen palvelee myös valtakunnan tason tasa-arvotyötä. Käytännössä raja ”kunnan asioiden” ja ”muiden asioiden” välillä on sitä paitsi veteen piirretty viiva. Projektin puitteissa kehitellyt tasa-arvoindikaattorit koskevat molempia ilman että niitä on pyritty tämän kahtiajaon mukaan ryhmittelemään.

Hanketta valvovassa työryhmässä käytyjen keskustelujen pohjalta konkreettiseksi tavoitteeksi täsmentyi kaikille kunta- ja tasa-arvoasioista kiinnostuneille suunnattu, helpokäyttöinen ja käyttäjilleen ilmainen internetpohjainen tietopankki. Kohderyhmä on luonnollisesti otettava huomioon tietopankin sisältöä suunniteltaessa. Selkeyden, yksinkertaisuuden ja havainnollisuuden vaatimus korostuu, kun kohderyhmänä on ”laaja yleisö”. Painopiste on valmiiksi muokatuissa väestösuuksissa tai muissa tunnusluvuissa. Asiantuntijoiden ja tutkijoiden tietotarpeet edellyttäisivät toisenlaista lähestymistapaa. Tunnuslukujen lisäksi tietopankissa täytyisi olla yksityiskohtaista perusdataa niin, että käyttäjät voisivat itse muokata tunnuslukuja esimerkiksi erilaisilla ikä-, alue- tai muilla ryhmittelyillä.

Tietopankin internet-testiversio

Käyttäjänäkökulman huomioiminen on ollut keskeinen tietopankin suunnittelutyötä ohjaava periaate. Tarkoituksena oli kerätä indikaattoriesityksiä koskevaa palautetta ryhmähaastatteluin. Tietopankin muodon ja teknisen toteutuksen suunnittelu ei sisältynyt projektin alkuperäisiin tavoitteisiin. Työn edistyessä kävi kuitenkin ilmeiseksi, että tietosisältöä koskevan palautteen kerääminen pelkän kirjallisen materiaalin varassa ei olisi tarkoituksenmukaista, vaan itse ”tuotteen” alustavan version tulisi olla käytettävissä jo testausvaiheessa. Näin palautteesta saataisiin suurempi konkreettinen hyöty.

Syksyllä 2002 projektin aikana työstetyt tunnusluvut koottiin internet-tietopankkiin. Eri-laisia tahoja – kuntia, maakuntia, valtionhallintoa, tiedotusvälineitä, kirjastoja, yliopistoja ja tutkimuslaitoksia - edustavia testikäyttäjiä pyydettiin tutustumaan sivustoon ja sen sisältämiin tunnuslukuihin ja antamaan sitä koskevaa palautetta ja parannusehdotuksia. Osin kirjallisen, osin puhelinhaastatteluihin perustuvan palautteen perusteella sivuja paranneltiin. Joulukuussa 2002 tietopankin testiversio avattiin julkiseen käyttöön. Kevään 2003 aikana tietopankin www-sivujen kehittämistä on edelleen jatkettu. Sivuston keskeisimmät osat on myös käännetty ruotsiksi ja englanniksi.

Raportin liitteenä on otteita tietopankin www-testiversiosta: yhteenveto tunnuslukujen alueellista vaihtelua koskevista havainnoista, yksityiskohtainen luettelo tietopankkiin sisältyvistä muuttujista, niiden lähteistä ja määritelmistä sekä linkit kiinnostaviin tilasto-lähteisiin.

Raportin sisältö

Käsillä oleva raportti on ensi sijassa tarkoitettu taustoittamaan tunnuslukujen valintaa. Aluksi selvitetään tunnuslukujen valintaa ohjanneita kriteereitä. Aihealueita, aineistoja ja käytettyä alueluokittelua koskevan luvun jälkeen siirrytään ehdotettujen tunnuslukujen tarkasteluun. Kukin aihealue käsitellään omassa luvussaan. Kaikki tunnusluvut esitetään raportissa kuntatyypeittäin ja maakunnittain. Kunnittaisia vaihteluita kommentoidaan, mutta kuntakohtaisia tietoja sisältäviä taulukoita ei raporttiin ole otettu mukaan – ne ovat nähtävissä ainoastaan tietopankin internet-testiversiossa. Tässä yhteydessä on paikallaan mainita, että Tilastokeskuksen tammikuussa 2003 julkaisemasta raportista ”Tasa-arvo alueittain” löytyy myös kunnittaisia tietoja sisältäviä taulukoita (Tilastokeskus 2002a).

Useimpien indikaattorien osalta raporttiin on kerätty koko maan tilannetta koskevaa tietoa takautuvasti 1990-luvun alusta vuoteen 2000. Näin saadaan yleiskuva tarkasteltavien ilmiöiden viimeaikaisista kehityspiirteistä. Myös yksittäisiin tunnuslukuihin liittyvät heikkoudet ja vaihtoehtoiset mittaustavat pyritään tuomaan esille.

Edelleen raportissa kiinnitetään huomiota kiinnostaviin tunnuslukujen välisiin riippuvuuksiin. Vaativampia tilastollisia menetelmiä, esimerkiksi monimuuttuja-analyysejä ei tässä käytetä, vaan tunnuslukujen keskinäisiä yhteyksiä kuvataan yksinkertaisella korrelaatioanalyysillä. Pearsonin korrelaatiokertoimen (r) perässä olevat tähdet (**) tarkoittavat, että riippuvuus on tilastollisesti merkitsevä .001-tasolla. Esitetyt riippuvuuksia koskevat havainnot on tarkoitettu haasteiksi ja herätteiksi yksityiskohtaisemmille ja kunnianhimoisempaa tutkimusotetta soveltaville tutkimuksille.

Raportin luvut muodostavat kukin oman temaattisen kokonaisuutensa. Lähdeviitteet kirjallisuuteen ja internetlähteisiin on siitä syystä sijoitettu poikkeuksellisesti kunkin luvun loppuun.

Tunnuslukujen valinnan kriteerit

Termejä tunnusluku ja indikaattori käytetään tässä rinnakkain. Molemmilla tarkoitetaan lukuja, jotka valottavat tarkasteltavaa ilmiötä tiivistäen lukumääräistä, yksityiskohtaista perustietoa. Käytännössä tunnusluvut ovat väestöosuuksia, keskiarvoja tai muita suhdelukuja. Naisten ja miesten tasa-arvoa kuvaavien kuntakohtaisten tunnuslukujen luomissa ja valinnassa on kiinnitetty erityistä huomiota seuraaviin kriteereihin:

- Tunnuslukujen tulee kuvata naisten ja miesten asemaa monipuolisesti ja relevantilla tavalla.
- Tunnuslukujen tulee olla yksinkertaisia ja helposti ymmärrettäviä.
- Tunnuslukujen laskutavan on oltava selkeä ja tarkkaan dokumentoitu.
- Tunnuslukujen tulee soveltua kuntien väliseen vertailuun.
- Tunnuslukujen tulee soveltua ajalliseen vertailuun, kehityksen kuvaamiseen.
- Tunnuslukujen tai niiden rakentamiseen tarvittavien perustietojen hankinnan kustannukset eivät saa olla kohtuuttoman korkeita.

Relevanttius ja monipuolisuus

Englanninkielisissä yhteyksissä naisten ja miesten aseman ja elinolojen eroja kuvaavista tilastoista käytetään usein nimitystä ”gender statistics” tai ”statistics on gender issues”. Gender-termi viittaa sosiaaliseen sukupuoleen erotuksena biologisesta sukupuolesta (sex). Suomen kielessä puhutaan yksinkertaisesti tasa-arvotilastoista. Tasa-arvotilastojen ja –tunnuslukujen yleisenä tavoitteena on kiinnittää huomiota sukupuolieroihin elämän eri osa-alueilla: elinoloissa, sosiaalisissa ongelmissa, osallistumisessa, resurssien ja vallan jakautumisessa (ks. esimerkiksi Hedman ym. 1996). Tasa-arvotilastoilla ei viitata ainoastaan sukupuolen mukaan jaoteltuihin tietoihin, vaan myös muihin sukupuolinäkökulmasta relevantteihin tietoihin. Tällaisia ovat esimerkiksi hedelmällisyys- ja aborttiluvut sekä lasten päivähoidon kattavuus.

Raportin ja tietopankin testiversion otsikoinnista huolimatta tunnuslukujen valintaa ei siis ole sidottu mihinkään tiettyyn tasa-arvokäsitykseen tai –määritelmään, vaan tavoitteena on ollut mahdollisimman monipuolisesti kuvata naisten ja miesten asemaa suomalaisissa kunnissa ja maakunnissa. Tässä yhteydessä voidaan mainita, että määrittelyyrityksille ei löytyisi tukea ainakaan nyky-Suomen virallisesta tasa-arvopolitiikasta. Tasa-arvoasian neuvottelukunta yhtyi kyllä 1970-luvulla pohjoismaisissa yhteyksissä käytettyyn määritelmään: ”Miehen ja naisen välisellä tasa-arvoisuudella ymmärretään sukupuolten välistä samanarvoisuutta ja tehtävien tasaista jakoa perheessä, työelämässä ja julkisessa elämässä” (ks. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1975, 8; Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1979, 9). Tämän jälkeen tasa-arvokäsitteen täsmentämistä ei ole nähty tarpeellisenä. Joka tapauksessa on selvää, että sukupuolten tasa-arvo on yksi niistä käsitteistä, joiden sisällöstä useimmilla on jonkinlainen subjektiivinen käsitys. Eri henkilöiden tai tahojen käsitykset ovat kuitenkin erilaisia, joskus jopa päinvastaisuuteen asti (ks. esimerkiksi Magnusson 1999).

Tietopankin ja indikaattoreiden suunnittelutyö aloitettiin kartoittamalla ne lähteet, joista sukupuolen mukaan jaoteltua kuntakohtaista rekisteritietoa on saatavissa. Ulkomaiset indikaattorihankkeet (ks. luku 2) antoivat virikkeitä alustaville tunnuslukuhahmotelmille, joita sitten käsiteltiin projektia valvovassa työryhmässä. Linjanvetoa mukaan otettavien ja pois jätettävien tunnuslukujen välillä tehtiin useaan otteeseen projektin edistyessä. Rajanveto ei ollut ongelmatonta. Lähtökohtana oli, että tietopankin tulee tarjota monipuolista, sukupuolten asemaa eri näkökulmista kuvaavaa tietoa. Toisaalta on kuitenkin varottava paisuttamasta tietojoukkoa niin, että käytettävyys ja hahmotettavuus kärsii.

Yksi tietoinen rajaus koski yhteiskunnan kustannusten jakautumista sukupuolen mukaan. Erilaisten etuuksien – esimerkiksi sairaus- ja vanhempainpäivärahojen, työkyvyttömyyseläkkeiden ja toimeentulotuen kohdentumista voitaisiin tarkastella sukupuolinäkökulmasta. Tämän tyyppisiä tunnuslukuja projektin aikana ei ole kehitelty.

Tietopankkiin on valittu tunnuslukuja, joilla kertovat niistä olosuhteista, joissa naiset ja miehet elävät ja joita he kohtaavat: millaisissa perheissä he elävät, miten he kouluttautuvat, millaisia töitä he tekevät – tai missä määrin he ovat työttöminä, paljonko he ansaitsevat, miten he jakavat vastuun lapsista, miten he sairastavat ja ikääntyvät ja millai-

sisäa asemissa he ovat kunnan organisaatiassa ja päätöksenteossa. Lopulliseen indikaattorilistaan sisältyvät tunnusluvut on ryhmitelty yhdeksän pääotsikon alle:

- Väestö ja perheet
- Koulutus
- Työelämä
- Kuntien henkilöstö
- Tulot ja toimeentulo
- Kunnallinen päätöksenteko
- Perhevapaat ja lastenhoito
- Terveys
- Ikäihmiset

Kunnan ominaisuuksia, esimerkiksi taloudellista tilannetta kuvaavia muuttujia tietopankkiin ei sisälly. Niiden osalta on tietopankin testiversioon koottu linkkejä muihin kuntakohtaista tietoa sisältäviin internetlähteisiin.

Yksinkertaisuus, ymmärrettävyys ja laskutavan selkeys

Tunnuslukujen tulee olla selkeitä ja ymmärrettäviä niin, että käyttäjä pystyy vaikeuksitta hahmottamaan tunnusluvun sisällön. Valtaosa esitetyistä tunnusluvuista on sukupuolen mukaan jaoteltuja väestösuuksia. Näistä indikaattorista esitetään erikseen naisten arvo ja miesten arvo sekä näiden erotus. Eron havainnollistaminen on tärkeää, vaikka tietopankkihankkeessa on varottukin tulkitemasta samanlaisuutta – siis erojen puuttumista – yksioikoisesti tasa-arvon toteutumisen ilmentäjäksi. Sukupuolten välinen ero lasketaan suoraan naisten ja miesten arvon erotuksena (N-M). Suora erotus on helppotajuisempi ja havainnollisempi tapa erojen esittämiseen kuin erilaiset suhteellista eroa ilmaisevat luvut. Suhteellisuus on kuitenkin hyvä pitää mielessä lukuja tulkittaessa. Oetaan varmuuden vuoksi esimerkki. Kunnassa X työttömyysaste on naisilla 5 ja miehillä 10. Työllisyysaste on naisilla 60 ja miehillä 65. Molempien tunnuslukujen kohdalla naisten ja miesten lukujen erotus on 5 prosenttiyksikköä. Miesten työttömyysaste on puolta suurempi kuin naisilla, mutta työllisyysasteiden sukupuoliero jää suhteessa huomattavasti pienemmäksi. Esimerkiksi työttömyyttä voitaisiin kuvata myös tarkastelemalla ryhmän sisäistä sukupuolijakaumaa: miten suuri osa työttömistä on naisia/miehiä. Esitystavan valinta riippuu siitä, mitä puolta asiasta halutaan korostaa.

Yksinkertaista sukupuolijakaumaa kuvaaviakin tunnuslukuja on toki mukana. Esimerkkejä näistä ovat naisten osuus valtuutetuista tai miesten osuus vuoden aikana käytetyistä vanhempainpäivärahopäivistä. Naisten ja miesten tuloeroja kuvataan naisten keskitulojen prosenttiosuudella miesten keskituloista. Moniluokkaista perustietoa tiivistäviä tunnuslukuja ovat koulutusalan ja työllisten toimialan sukupuolen mukaista eriytymistä kuvaavat indikaattorit. Myös muutamia muita tunnuslukutyyppjeä on käytetty.

Tunnuslukujen lähteiden ja laskutavan tulee olla tarkkaan selvitetty ja määritelty. Aina tämä kriteeri ei tilastojulkaisuissa ja –tietokannoissa täyty. Moni tilastoja paljon käyttävä onkin saattanut löytää eri lukuja eri lähteistä, vaikka tarkasteltava asia tai ilmiö olisi täsmälleen sama. Tunnusluvun välittämää tietoa ja sen oikeellisuutta on vaikea arvioida, jos käytettyjä aineistoja, rajauksia ja laskukaavaa ei ole yksilöity.

Vertailtavuus kuntien välillä

Tunnuslukujen tulee soveltua kuntien väliseen vertailuun. Tämä kriteeri on suomalaisessa kuntakontekstissa vaativa. Kunnat ovat keskenään hyvin erilaisia. Erilaisuudesta kertoo jo pelkkä asukasluvun vaihtelu: pienimmissä kunnissa on muutama sata asukasta, Helsingissä taas reilusti yli puoli miljoonaa. Pieniä kuntia on maassamme paljon, esimerkiksi alle kahden tuhannen asukkaan kuntia on lähes yhdeksänkymmentä ja alle tuhannen asukkaankin kuntia parisenkymmentä. Kun tarkastelun kohteena oleva naisten tai miesten ryhmä on pieni, aiheuttavat pienetkin lukumääräiset muutokset suuren muutoksen väestöosuudessa tai muussa tunnusluvussa. Esimerkiksi voidaan ottaa vaikkapa alkoholi- tai huumesairaiden väestöön suhteutetut hoitokerrat, joita on käytetty yhtenä syrjäytymisen ja alueellisen hyvinvoinnin erojen kuvaajana. On selvää, että muutaman sadan tai edes muutaman tuhannen asukkaan kunnissa ei tämän tyyppisiä tunnuslukuja ole mielekästä esittää sukupuolen mukaan jaoteltuina - vaikka syrjäytymisen sukupuolierojen tarkastelu kuntatasolla olisikin kiinnostavaa. Pienille ja sattumanvaraisille muutoksille herkkiä tunnuslukuja on vältetty. Tämä näkyy muun muassa siten, että ikäryhmittäistä tarkastelua ei kohdisteta pieniin ikäkohortteihin. Tästä huolimatta tunnuslukuja on pienkuntien kohdalla syytä tulkita varoen.

Kuntien välisen vertailtavuuden vaatimukseen liittyy yksi tärkeä aineistoihin liittyvä rajoitus. Tunnuslukujen aineistona käytetään ainoastaan rekisteritietoja, jotka voidaan poimia eri viranomaisten tietokannoista ja tilastoista. Otopohjaisiin tutkimuksiin perustuvia tietoja ei käytetä. Otokset eivät suurissakaan otostutkimuksissa ole käytännössä ole riittävän suuria, jotta kaikista maan lähes 450 kunnasta olisi tarpeellinen määrä tapauksia luotettavien kuntakohtaisten tulosten saamiseksi.

Rekisteriaineistoissa pitäytyminen luonnollisesti rajoittaa tarkastelunäkökulmaa – monista naisten ja miesten asemaa koskevista kiinnostavista kysymyksistä ei ole saatavissa rekisteritietoja. Esimerkkejä seikoista, joita tietopankkiin ei ole voitu sisällyttää kokonaistilastoinnin puuttuessa ovat sukupuolistunut väkivalta, työsuhteiden määräaikaisuus ja osa-aikaisuus muiden kuin julkisen sektorin henkilöstön osalta, yrittäjyyden tarkempi kuvaus jaolla yksinäisyrittäjät/työnantajayrittäjät sekä kunnallisten palveluiden käytön tarkastelu tasa-arvonäkökulmasta.

Ajallinen vertailtavuus

Tunnuslukujen tulee soveltua ajalliseen vertailuun. Tietopankin suunnittelu- ja testausvaiheessa ei tuotettu aikasarjatietoa. Myöhempien päivitysten yhteydessä on tärkeää, että aikaisempien vuosien tiedot jätetään vertailupohjaksi. Näin tarjotaan mahdollisuus kehityksen seurantaan. Ajallisen vertailtavuuden vaatimus kuulostaa itsestään selvältä, mutta esimerkiksi Ruotsin ja Norjan kuntakohtaiset tasa-arvoindeksit, jotka tiivistävät useiden eri muuttujien sisältävää tietoa, keskittyvät kuntien välisten erojen kuvaamiseen. Ne kertovat vain, miten kunta sijoittuu järjestysasteikolla suhteessa muihin kuntiin tietyllä hetkellä. Indeksien laskutapaa selvitetään tarkemmin luvussa 2.

Kustannustehokkuus

Tietopankin ylläpidosta ja päivityksestä aiheutuvien kustannusten tulisi olla kohtuulliset. Kustannusnäkökohta on huomioitu indikaattoreita suunniteltaessa. Ehdotukseen ei sisälly tunnuslukuja, jotka vaativat huomattavan kallista ja/tai työlästä erillispoimintaa olemassa olevista rekistereistä – eikä myöskään tunnuslukuja, jotka edellyttäisivät eri rekisteriaineistojen yhdistämistä tai kokonaan uusien tietojen keräämistä.

Aineistot ja alueluokitus

Käytetyt aineistot

Käsiteltäviä aihealueita ja tunnuslukuja koskevien hahmotelmien selkiytyttyä neuvotteimme tilastoja tuottavien viranomaisten kanssa tietojen luovutuksesta tietopankin suunnittelutyötä varten. Tiedontuottajat suhtautuivat hankkeeseen suopeasti. Tilastokeskus on antanut projektin ajaksi käyttöoikeuden Altika-tietokantaan. Myös Stakesin SOTKA-tietokanta on ollut projektin käytössä. STAKES, Kansaneläkelaitos ja Eläketurvakeskus ovat toimittanut erillispoimintoihin perustuvia tietoja. Kuntaliitto ja Kunnallinen työmarkkinalaitos ovat niin ikään luovuttaneet tietoja projektille. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tietoja lukuun ottamatta perusdata on saatu veloituksetta. Tietoja luovuttaneet tahot antoivat suostumuksensa myös sille, että perustiedoista jalostetut tunnusluvut sisällytetään internet-tietopankkiin. Tilastokeskuksen tietojen osalta käyttöoikeus tietopankin testiversiossa on kuitenkin rajattu syyskuun 2003 loppuun.

Lähes kaikki edellä lueteltujen tiedontoimittajien luovuttamat tiedot olivat ”raakadataa”, lukumääräistä perustietoa. Tiedontoimittajat eivät siten ole vastuussa aineiston pohjalta muokatuista tunnusluvuista. Raportin taulukoiden yhteydessä mainitaan aineisto, johon tiedot perustuvat. *Aineisto*-sana viittaa raakatietoon, josta taulukon tiedot on muokattu. *Lähde*-sanaa käytetään, jos raportissa esiintyvä tunnusluku on ollut valmiiksi muokattu.

Aineistojen kerääminen ajoittui pääosin vuodenvaihteen 2001-2002 tienoille. Indikaattorityön pohjaksi otettiin viimeisimmät tiedot, jotka keräysajankohtana olivat valmiina. Suurin osa käytetystä aineistosta koskee vuotta 2000. Hitaasti valmistuvien tilastojen osalta on jouduttu käyttämään vuoden 1999 tietoja.

Alueluokitus

Tietopankin testiversioon kootut kuntakohtaiset tiedot esitetään vuoden 2001 kuntajaotuksen mukaisina. Vuoden 2001 alusta voimaan tulleet kolme kuntaliitosta on huomioitu siten, että liitoskuntien tiedot (jotka siis koskevat vuotta 1999 tai 2000) on yhdistetty. Näin on tarkoituksenmukaista menetellä, koska esimerkiksi Tilastokeskuksen sähköisistä tilastotuotteista ei ole saatavissa yhdistymisen kautta kuntakartalta poistuneiden kuntien tietoja; kuntavalikot on päivitetty vastaamaan voimassa olevaa kuntajaotusta.

WWW-tietopankissa ja tässä raportissa esitetään kaikki tunnusluvut myös maakunnittain ja kuntatyypeittäin. Kuntatyyppin mukaisessa tarkastelussa kunnat on jaoteltu neljään eri ryhmään. Käytetty kuntatyyppittely on neliluokkainen: 1) kuusi suurinta kaupunkia, 2) muut kaupunkimaiset kunnat, 3) taajaan asutut kunnat sekä 4) maaseutumaiset kunnat. Kaikkein suurimmat, yli 100 000 asukkaan kaupungit olen erottanut omaksi ryhmäkseen, koska alustavat analyysit osoittivat niiden useilla eri ulottuvuuksilla erotuvan selkeästi muista kunnista. Muilta osin ryhmittely seuraa Tilastokeskuksen kolmiluokkaista kuntajaotusta, jonka kriteerinä on taajamissa asuvien prosenttiosuus kunnan väestöstä ja kunnan suurimman taajaman väkiluku (Tilastokeskus 2002b, 8-9). Kaupunkimaisiin kuntiin luetaan kunnat, joiden väestöstä vähintään 90 prosenttia asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000. Taajaan asuttuja kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 prosenttia, mutta alle 90 prosenttia, asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on vähintään 4 000 mutta alle 15 000. Maaseutumaisia kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä alle 60 prosenttia asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000, sekä kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 prosenttia, mutta alle 90 prosenttia, asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000. Tilastokeskuksen luokitus tarkistetaan viiden vuoden välein. Tässä on käytetty vuoden 1995 tilanteeseen perustuvaa luokitusta.

Tämä sinänsä hyvin karkea kuntaryhmittely havainnollistaa tehokkaasti indikaattoreiden arvojen vaihtelua erilaisissa ympäristöissä. Viimeaikaisissa hyvinvoinnin alueellisia eroja tarkastelevissa tutkimuksissa on käytetty tiheämpää jaottelua (esimerkiksi Kainulainen ym. 2001, Viljanen 2001). Tiheämpiseulaisella kuntaryhmittelyllä voitaisiin tuoda esiin muun muassa maaseutupaikkakuntien keskinäistä erilaisuutta sukupuolten tasa-arvoa kuvaavilla ulottuvuuksilla. Neliluokkaisen ryhmittelyn etu on kriteerien selkeys. Kuntatyyppien eroja on myös helpompi hahmottaa, kun luokkien määrä on vähäinen.

Näiden aluejaotusten mukaan esitettävät luvut ovat väestöpainotettuja, eivät kuntakoh- taisten lukujen keskiarvoja.

Taulukko 1.1. Kuntien lukumäärä ja osuus maan väestöstä kuntatyypeittäin 2001

Kuntatyyppi	Kuntien lukumäärä	Osuus väestöstä (%)
1. Kuusi suurinta kaupunkia (yli 100 000 asukasta)	6	28
2. Muut kaupunkimaiset kunnat	61	33
3. Taajaan asutut kunnat	70	16
4. Maaseutumaiset kunnat	311	23
Koko maa	448	100

Kaikki tyytit – suurimpien kaupunkien ryhmä mukaan lukien – ovat enemmän tai vähemmän heterogeenisiä. Yksittäiseen kuntatyyppiin kuuluvien kuntien keskinäiset erot vaihtelevat tunnusluvuittain.

Kaikista tunnusluvuista esitetään vertailun helpottamiseksi myös koko maan arvo. Tässä yhteydessä on tärkeä korostaa, että koko maata koskevat tiedot on laskettu samasta perusaineistosta kuin kunta-, maakunta- ja kuntatyyppimuuttujatkin. Työelämää ja osin myös tuloeroja koskevat kansallisen tason tilastot ja kansainväliset vertailut perustuvat

yleensä otospohjaisiin tilastolähteisiin, kuntakohtaiset tiedot taas rekisteriaineistoihin. Otospohjaisten ja rekisteriaineistoihin perustuvien tilastojen välillä on eroja. Raportin ja tietopankin testiversion taulukoissa annetut koko maan tiedot saattavat siis poiketa muissa lähteissä annetuista, samaa ilmiötä koskevista tiedoista. Olisi kuitenkin epäloogista kirjata koko maata koskevaksi vertailutiedoksi luvut, jotka on tilastoitu eri perustein kuin kuntakohtaiset luvut.

Lähteet

- Ds (2001): **Ändrad ordning. Strategisk utveckling för jämställdhet.** Regeringskansliet. Näringsdepartementet. Ds 2001:64. Stockholm
- Haataja, Anita & Anni Hakkarainen (2000): **Kuntaska (ja Kuntanen). Kunta ja tasa-arvo –tietokantaprojekti.** Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvon työraportteja 2000:5. Helsinki.
- Hedman, Birgitta & Francesca Perucci & Pehr Sundström (1996): **Engendering Statistics. A Tool for Change.** Statistics Sweden. Stockholm
- Kainulainen, Sakari & Taina Rintala & Matti Heikkilä (2001): **Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa.** Kahtiajakautuva Suomi? – tutkimusprojektin julkaisu. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 114. Saarijärvi
- L 206/1995: Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain muuttamisesta. 17.2.1995
- Magnusson, Eva (1999): **Jämställdhet i många olika versioner - mönster i den politiska retoriken för jämställdhet i svenskt 1990-tal.** Arbetsnotat nr 1 i det samnordiska forskningsprojektet "Jämställdheterna i Norden mellan retorik och praktik". <http://www.nikk.uio.no/forskningsprojekt/retorik/publ1.html>
- Ruotsin kuntaliiton www-sivut (tasa-arvo):
<http://www.svekom.se/jamstallldhet/index.htm>
- Ruotsin maakäräjien liiton www-sivut (tasa-arvo):
<http://www.lf.se/ag/jamstallldhet/>
- Tasa-arvoasian neuvottelukunta (1975): **Sukupuolten tasa-arvo koulutuksessa.** Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Koulutuspoliittisen jaoston mietintö. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1975:2
- Tasa-arvoasian neuvottelukunta (1979): **Sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen kunnissa.** Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Kuntatyöryhmä. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1979:4
- Tilastokeskus (2002a): **Tasa-arvo alueittain.** SVT. Sukupuolten tasa-arvo 2002:002. Tilastokeskus. Helsinki
- Tilastokeskus (2002b): **Väestörakenne 2001.** SVT. Väestö 2002:6. Tilastokeskus. Helsinki
- Viljanen, Ville (2001): **Huono-osaisuuden alueellinen kehitys 1990-luvulla. Laman ja sen jälkeisen talouskasvun vaikutukset.** ACTA nro 139. Suomen Kuntaliitto. Helsinki

2. ESIMERKKEJÄ ULKOMAISISTA TASA-ARVOTIETOKANNOISTA

Seuraavassa annetaan esimerkkejä ulkomaisista sukupuolten tasa-arvon tilaa kuvaavista indikaattorikonaisuuksista. Esimerkkeiksi on valittu tietokantoja, jotka ovat vapaasti saatavina internetissä. Ensin tarkastellaan tunnetuimpia maiden väliseen vertailuun keskittyviä lähteitä. Tämän jälkeen käsitellään pohjoismaisia, maan sisäisiä alueellisia eroja kartoittavia tasa-arvomittareita.

Kansainvälisiä vertailuja

”Gender-related Development Index” ja ”Gender Empowerment Measure”

YK:n kehitysohjelma UNDP julkaisee vuosittain Inhimillisen kehityksen raportin, johon sisältyvien sosioekonomisten tunnuslukujen avulla voidaan vertailla maailman valtioiden kehitystasoa. Tunnusluvut löytyvät myös erillisestä indikaattoritietokannasta (UNDP 2003). Parin sadan tunnusluvun joukossa on myös sukupuolten tasa-arvoa kuvaavia, koulutukseen, poliittiseen osallistumiseen, työllisyyteen ja ajankäyttöön liittyviä indikaattoreita. Raportteihin sisältyy myös yksittäisten tunnuslukujen sisältämää informaatiota tiivistäviä indeksejä. Niistä tunnetuin on inhimillisen kehityksen indeksi (Human Development Index, HDI). Siihen sisältyy neljä eri indikaattoria: odotettavissa oleva elinikä, lukutaitoisten osuus, ensimmäisen, toisen tai kolmannen asteen koulutukseen osallistuvien osuus relevaneista ikäluokista sekä tulotaso. Sukupuoleen kytketty inhimillisen kehityksen indeksi (Gender-Related Development Index, GDI) kuvaa maiden kehitystasoa samoilla muuttujilla kuin HDI, mutta laskutapa kiinnittää huomion naisten ja miesten väliseen eriarvoisuuteen. Mitä suurempi naisten ja miesten välinen ero on, sitä alhaisempi on maan GDI-arvo verrattuna HDI-arvoon (HDR 1995, 73).

Toinen inhimillisen kehityksen raportteihin sisältyvä sukupuolten tasa-arvoa kuvaava indeksi on sukupuolten valtaindexi (Gender Empowerment Measure, GEM). Se kiinnittää huomion sukupuolten epätasa-arvoisiin mahdollisuuksiin poliittisessa ja talouselämässä. Indeksiin sisältyvät ulottuvuudet ovat kansanedustajien sukupuolijakauma, naisten ja miesten tulonjaon tasaisuus, johtotehtävissä toimivien sukupuolijakauma sekä ammatillisissa ja teknisissä tehtävissä toimivien sukupuolijakauma. Johtotehtävissä toimivien ryhmään kuuluu niin julkisen kuin yksityisenkin sektorin johtajia.

Ammatillisiin (”professional”) ja teknisiin tehtäviin luetaan teknisten ja luonnontieteellisten aloja ammattilaisten lisäksi muun muassa opetusalan ja terveydenhuollon ammattilaiset. Nämä kategoriat on rajattu kansainvälisen ISCO-88 –ammattiluokituksen mukaan.

Mutta mitä yksittäiset, näihin kahteen indeksiin sisältyvät ulottuvuudet sitten esimerkiksi Suomen tilanteesta kertovat? Lukutaidottomuutta ei ole. Koulutukseen osallistuvien osuus on Suomen miehillä 99 prosenttia ja naisilla 108 prosenttia (sadan ylittävä prosenttiluku on mahdollinen, koska koulutuksessa olevista osa on ”virallista kouluikä” vanhempia). Eliniän odote on Suomessa, niin kuin lähes kaikissa maailman maissa, naisilla korkeampi kuin miehillä. Arvioidut tulot indikaattorissa käytetyn tulomääritelmän mukaan ovat naisilla 70 prosenttia miesten tuloista Suomessa kansanedustajista 37.5 prosenttia on naisia. GEM-indeksissä käytetyn määritelmän mukaisista johtajista naisia on Suomessa 28 prosenttia. ”Ammattilaisista” naisia on meillä 57 prosenttia (HDR 2003, 310-317). Vuoden 2003 Inhimillisen kehityksen raportin tilastossa Suomi on GDI-indeksillä mitattuna maailman valtioiden vertailussa sijaluvulla 10. Kolme parasta ovat Norja, Islanti ja Ruotsi. GEM-vertailussa Suomi on viidennellä sijalla heti muiden Pohjoismaiden jälkeen.

Nämä karkeat indeksit ovat varmaankin suuntaa-antavia sukupuolten tasa-arvon tilan maailmanlaajuisessa vertailussa. Kehittyneiden maiden tilanteen kuvaamisessa GDI- ja GEM-indeksien anti on kyseenalainen. Niissä tasa-arvon ajankohtaiset kysymykset liittyvät esimerkiksi perhevastuiden ja yleensä palkattoman työn jakautumiseen, koulutuksen ja työelämän segregatioon, sukupuolistuneeseen väkivaltaan, työllistymiseen, uralta etenemiseen ja palkkaukseen (ks. esimerkiksi Kalpana & Klausen). GDI- että GEM-indeksien laskukaavat ovat lisäksi melko mutkikkaita ja vaikeaselkoisia - maallikolle ei vaikeuksista avaudu se tapa, jolla indeksit eri ulottuvuuksia painottavat ja mittaavat (ks. HDR 2003, 343-346; Kalpana & Klausen).

UNECE:n tasa-arvoindikaattorit

YK:n alaisen Euroopan talouskomission (UNECE) uusi tasa-arvoindikaattorisivusto ”Gender Statistics Website for Europe and Northern America” tarjoaa tällä hetkellä laajimman indikaattorijoukon maiden väliseen tasa-arvovertailuun. Sivustolla on suuri joukko tunnuslukuja, lähinnä sukupuolen mukaan jaoteltuja väestöosuuksia sekä niiden laskemiseen tarvittavia perustietoja. Nimensä mukaisesti sivusto sisältää kuitenkin vain Euroopan ja Pohjois-Amerikan valtioita koskevia tietoja.

Indikaattorit on jaoteltu seuraaviin pääryhmiin:

Väestö: muun muassa väestömäärä, ikäjakautuma, maaseutu- ja kaupunkiväestö, paikalliset;

Perheet ja asuntokunnat: muun muassa siviilisääty, avioerot, yksin asuvat, yksinhuoltajaperheet, hedelmällisyys, ensisynnyttäjien keski-ikä, teiniäidit;

Työ ja talous: muun muassa työllisyysaste, työvoimaosuus, työttömyysaste, osa-aikatyöllisten osuus, viikoittainen työaika, työlliset toimialan mukaan, työlliset työnantajasektorin mukaan, keskiansiot;

Koulutus: koulutukseen osallistuvat, opettajat, opiskelijat koulutusalan mukaan;

Yhteiskunta ja päätöksenteko: muun muassa ministerit, kansanedustajat, kunnanvaltuutetut, äänestysaktiivisuus, huippujohtajat, päätoimittajat, toimittajat, tuomarit, yliopistojen rehtorit;

Terveys: muun muassa raskaudenkeskeytykset, lapsikuolleisuus, elinajanodote, HIV-positiiviset, ylipainoiset, tupakoijat;

Rikollisuus ja väkivalta: muun muassa rikoksista tuomitut, nuorisorikolliset, vangit, henkirikosten uhrin, seksuaalirikosten uhrin, raiskausten selvitysprosentti.

Sivuston johdanto-osuudessa tietokannan tavoitteeksi on kirjattu välineiden tarjoaminen naisten ja miesten tasa-arvokehityksen seurantaan ja harjoitetun politiikan tulosten arviointiin. Sivustolla on aikasarjatietoa vuosilta 1980, -90, -95 ja 2000. Tietokantaan ei sisälly useita eri muuttujia tiivistäviä, edellä kuvattujen HDI- ja GEM-lukujen tyyppisiä indeksejä. ECE-tietokanta on monipuolinen ja selkeästi ryhmitelty, mutta sen käyttö vaatii useimmilta jonkin verran totuttelua.

Muita kansainvälisiä indikaattorilähteitä

Maailmanpankin (World Bank) osittain vielä rakenteilla oleva internet-tietokanta ”Gender Stats - Database on Gender Statistics” tarjoaa muun muassa väestöä, koulutusta, työelämää, poliittista päätöksentekoa ja terveyttä kuvaavia, sukupuolen mukaan jaoteltuja tunnuslukuja. Maiden väliseen vertailuun tietokannan tekninen sovellutus ei soveltuu huonosti, koska siitä voi poimia vain yhden maan tiedot kerrallaan.

Edelleen voidaan mainita Euroopan komission tasa-arvosivusto, jonka tilasto-osuuden artikkelilinkkien alta löytyy muun muassa työelämää, palkka- ja tuloeroja, koulutusta ja päätöksentekoa koskevia tunnuslukuvertailuja (EU).

Kuntakohtaista tasa-arvotietoa muista Pohjoismaista

Ruotsi: JämIndex -tasa-arvotietokanta

JämIndex on Ruotsin tilastokeskuksen (SCB JämIndex) internetpohjainen, ilmaiskäytössä oleva tasa-arvotietokanta, johon on koottu runsaasti sukupuolen mukaista kunta- ja läänitasoista tietoa: väestösuuksia ja muita indikaattoreita, perusdataa sekä useista eri indikaattoreista muodostettu tasa-arvoindeksi. Osa tasa-arvotietopankin suunnittelutyötä valvovan työryhmän jäsenistä kävi tammikuussa 2002 paikan päällä tutustumassa JämIndexiin ja sen kehittäjiin.

Ruotsissa aloite kuntakohtaisen tasa-arvotietokannan perustamisesta tuli 1990-luvun loppupuolella Västra Götalandin maakunnalta, joka oli asettanut tavoitteekseen nousta Ruotsin tasa-arvoisimmaksi maakunnaksi seuraavan kymmenen vuoden aikana. Västra Götalandin maakunnalla ja lääninhallituksella (maakunnat ja valtionhallinnon läänit toimivat samalla maantieteellisellä alueella) on yhteinen tasa-arvostrategia vuosille 2000-2005. Strategiassa lähdetään siitä, että tasa-arvotavoitteiden toteutumisen seuranta vaatii mittareita. Tilastovirasto SCB sai tehtäväkseen ryhtyä kehittämään indikaattorijoukkoa, jolla voidaan mitata sukupuolten tasa-arvon toteutumista kunnissa ja maakunnissa.

JämIndexin varsinainen suunnittelu alkoi vuonna 1999. Kunta- ja maakuntakohtaista tietoa sisältävän internetsivuston ensimmäinen testiversio julkistettiin Ruotsin EU-puheenjohtajakaudella helmikuussa 2001. Sivusto oli alusta saakka vapaasti kaikki-

en asiasta kiinnostuneiden käytettävissä ja kommentoitavissa. JämIndex herätti tuolloin paljon kiinnostusta ja se sai runsaasti palstatilaa lehdistössä. Maaliskuussa 2002 julkaistiin sivuston päivitetty versio. Uudempien tietojen lisäämisen ohella muutettiin myös tasa-arvoindeksin laskuperiaatetta - niin indeksiin sisältyviä muuttujia kuin laskukaavaakin. Tietokannan rahoitukseen ovat osallistuneet Västra Götalandin maakunnan lisäksi kaikki lääninhallitukset sekä valtioneuvoston kanslia (Regeringskansliet) päivitysvaiheessa myös elinkeinoelämän kehittämislaitos NUTEK (Verket för näringslivsutveckling).

Ohjenuorana sivustoon sisällytettävien tietojen valinnassa ja tasa-arvoindeksin rakentamisessa ovat olleet Ruotsin tasa-arvopolitiikan viralliset tavoitteet, joiden mukaan naisille ja miehille tulee taata samat mahdollisuudet, oikeudet ja velvollisuudet tärkeimmillä elämän osa-alueilla (ks. Ruotsin hallituksen www-sivut). Tavoitteet voidaan jakaa seuraaviin pääryhmiin

- yhtäläiset vaikutusmahdollisuudet
- yhtäläiset mahdollisuudet taloudelliseen riippumattomuuteen
- yhtäläiset mahdollisuudet yrittäjyyteen, työhön ja työuralla etenemiseen
- yhtäläiset mahdollisuudet koulutukseen ja henkilökohtaisten taipumusten kehittämiseen
- jaettu vastuu kodista ja lapsista
- sukupuolistuneen väkivallan ehkäisy

JämIndex-tasa-arvoindeksi on summamuuttuja, johon on tiivistetty kolmentoista muuttujan sisältämää tietoa. Indeksiin sisältyvät muuttujat ovat:

1. lukion jälkeisen koulutuksen saaneiden osuus
2. työllisyysaste
3. työttömien työnhakijoiden osuus väestöstä
4. keskimääräiset ansiotulot
5. pienituloisten (alle 50 % mediaanitulosta) osuus
6. työllisten naisten ja miesten epätasainen jakautuminen eri toimialoille
7. vanhempainrahapäivien jakautuminen sukupuolen mukaan
8. sairaan lapsen hoitoon tarkoitettun tilapäisen vanhempainrahan (päiviä) jakautuminen sukupuolen mukaan
9. sairastavuusluku (sairauspäiviä/vuosi)
10. nuoret aikuiset, 25-35 v, naisia per 100 miestä
11. kunnanvaltuuston sukupuolijakauma
12. kunnanhallituksen sukupuolijakauma
13. yrittäjät, joilla vähintään 10 työntekijää, sukupuolijakauma

Indeksin laskutavan lähtökohtana on, että tasa-arvo toteutuu sitä paremmin, mitä pienempi naisten ja miesten välinen suhteellinen ero on. Oletuskaava eron laskemiseksi on $\text{abs}(N-M)/(N+M)*100$. Naisten ja miesten arvojen suhteellista eroa kuvaavan muuttujan arvo voi vaihdella nolasta sataan. Arvo 0 tarkoittaa, että eroja ei ole ja tasa-arvo tämän tulkinnan mukaan on toteutunut. Arvo 100 puolestaan ilmaisee suurinta mahdollista eroa naisten ja miesten välillä. Mitä pienemmän arvon kunta tai lääni saa, sitä paremmin se sijoittuu alueiden välisessä vertailussa. Muuttujan arvo on suhteellisen eron itseisarvo. Siten se ei kerro mitään eron suunnasta - siitä ovatko heikommat arvot naisil-

la vai miehillä. Työttömyyden ja sairastavuusluvun osalta laskukaavassa huomioidaan naisten ja miesten välisen eron lisäksi myös muuttujan taso ja pienituloisten osuuden osalta huomioidaan pelkkä muuttujan taso. Kaikki ”tasomuuttajat” saavat painon -1; mitä pienempi arvo on, sen parempi on sijoittuminen kuntavertailussa.

Kunnat on järjestetty kunkin indeksiin sisältyvän muuttujan osalta paremmuusjärjestykseen. Järjestysnumerot juoksevat 1:stä (paras) 289:ään (huonoin). Kunnan tasa-arvoindeksi on näiden 15 järjestysasteikon keskiarvo (”medel-rang”). Tasa-arvoindeksi kuvaa siis sijoittumista suhteessa muihin kuntiin. Tällä tavalla rakennettuna se ei sovellu kuntakohtaisten tietojen ajalliseen vertailuun.

Viittaukset indeksin tekniseen toteutukseen ovat niukkoja ja ne ovat internetsivustolla hajallaan. Annetun tiedon perusteella toteutuksen yksityiskohdat – ja sen myötä myös indeksin tapa kuvata tasa-arvoa - jäävät käyttäjälle jossain määrin epäselviksi. JämIndexin kehittelyyn ei ole sisältynyt juurikaan tutkimuksellista otetta. Indeksistä, siihen sisältyvistä muuttujista, niiden alueellisista vaihteluista tai keskinäisistä riippuvuuksista ei ole mitään kirjallista kuvausta.

JämIndex-sivustolla on tasa-arvoindeksin lisäksi kuitenkin huomattavan suuri määrä kunta- ja läänikohtaista tasa-arvotietoa sisältäviä taulukoita. Ne on ryhmitelty seuraavien pääotsikoiden alle: väestö, terveys, koulutus, lastenhoito, vanhustenhuolto, ansiotyö, työttömyys, tulot, toimeentulotuki, rikollisuus sekä valta ja vaikuttaminen. Näiltä alueilta esitetään sekä lukumääräistä perusdataa että niiden pohjalta laskettuja indikaattoreita. Monista luvuista tarjotaan myös aikasarjatietoa. Kaikki taulukot on imuroitavissa omalle koneelle joko Excel- tai PC-Axis-muodossa. Useimmista muokatuista indikaattoreista on mukana myös versio, johon voi tutustua esikatselutoiminnolla ilman erillisten ohjelmien käyttöä. Tässä yhteydessä on paikallaan mainita, että kaikki JämIndex-tietokantaan sisältyvä perusdata on saatavissa myös SCB:n sivustolla olevasta www-pohjaisesta ilmaistietokannasta (SCB Sveriges statistiska databaser). Ilmaistietokannan käyttö edellyttää kuitenkin rekisteröitymistä, JämIndexin käyttö ei. Kaiken kaikkiaan sukupuolirelevantin tiedon saatavuus on Ruotsissa hyvä. Se onkin turvattu lainsäädännöllä, joka edellyttää, että julkisesti tuotetun, yksilötietoihin perustuvan tilastoinnin tulee olla sukupuolen mukaan jaoteltua. Asetus on tullut voimaan vuonna 1994.

JämIndex-tietokannan aihealueittain ryhmitellyt tietokokonaisuudet ovat hyvin käyttökelpoinen ja arvokas työkalu tasa-arvon alueellisesta vaihtelusta kiinnostuneille. JämIndex-sivustojen esitystekniikka on karttoineen, graafeineen ja erilaisine taulukoineen on kunnianhimoinen ja tyylikäs. Haittapuolena voidaan pitää jonkinasteinen runsaudenpuutaa. Yksinkertaisempikin toteutus ajaisi saman asian.

Norjan tilastokeskuksen kuntatason tasa-arvoindeksi

Norjan tilastokeskus on julkaissut internetsivuillaan kuntia vertailevan tasa-arvoindeksin ensimmäisen kerran vuonna 1999 (SSB Likestillingsindeks for kommunene). Sen jälkeen indeksistä on julkaistu päivitetty versio vuosina 2000 ja 2001. Internetsivujen lisäksi tasa-arvoindeksi löytyy myös julkaisusta ”Kvinner och menn i Norge 2000” (Vikan 2001).

Norjan tasa-arvoindeksi on muodostettu kuudesta muuttujasta:

1. päivähoitossa olevien 1-5-vuotiaiden lasten osuus
2. naisten osuus valtuutetuista
3. naisten lukumäärä sataa miestä kohti (20-39-vuotiaat)
4. korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden osuus sukupuolen mukaan
5. työvoimaosuus sukupuolen mukaan
6. keskitulot sukupuolen mukaan

Muuttujien valinnan perusteista todetaan, että ne mittaavat suoraan tai epäsuorasti yleisiä tasa-arvotavoitteita: missä määrin naiset ja miehet osallistuvat - tai heillä on mahdollisuus osallistua - poliittiseen päätöksentekoon, koulutukseen ja työelämään yksittäisissä kunnissa.

Indeksi on rakennettu seuraavasti: Kolmen ensimmäisen muuttujan osalta kunnat on laitettu paremmuusjärjestykseen - mitä suurempi arvo, sen parempi sijoitus. Näin saadut järjestysasteikot on jaettu neljään yhtä suureen osaan. Paras kvartiili saa arvo 4, toiseksi paras arvon 3, toiseksi huonoin arvon 2 ja huonoin arvon 1. Kolmen jälkimmäisen muuttujan osalta indeksin rakennustapaa lyhyesti kuvaavassa tekstissä osalta on huomioitu sekä naisten ja miesten arvojen ero (se, miten ero tarkkaan ottaen on laskettu, ei käy ilmi enempää internetsivuilta kuin julkaisustakaan) että muuttujan taso *naisten* osalta. Muuttujat on järjestetty sekä eron että tason mukaan paremmuusjärjestykseen ja jaettu kvartiileihin. Koulutus-, työvoima- ja koulutusmuuttujien osalta muuttujan arvo on eron ja tason mukaisten kvartiilipisteiden keskiarvo. Kunnan lopullinen indeksiarvo on kuuden muuttujan keskiarvo. Vaihteluväli on 1 (huonoin) - 4 (paras).

Kunta- ja läänikohtaiset indeksitulokset esitetään internetsivustolla kahtena eri versiona, toisessa aakkosjärjestyksen mukaan ja toisessa indeksipistemäärän mukaisessa paremmuusjärjestyksessä. Taulukoissa on kunnan indeksipistemäärän lisäksi myös indeksiin sisältyvien kuuden muuttujan arvo (asteikolla 1-4). Käyttäjä jää ihmettelemään, miksi kvartiilipisteiden lisäksi ei esitetä indikaattorien alkuperäisiä sukupuolen mukaan jaoteltuja arvoja. SSB:n www-sivuilla on tosin ilmaistietopankki, johon sisältyy osa tasa-arvoindeksin sisältyvien tunnuslukujen rakentamiseen tarvittavasta kuntakohtaisesta perusdatasta (SSB Statistikkbanken).

Norjan tasa-arvoindeksin anti on laiha verrattuna Ruotsin JämIndexiin. Sen avulla on ilmeisesti kuitenkin pystytty herättämään mielenkiintoa naisten ja miesten tasa-arvoa ja niiden alueellista vaihtelua kohtaan.

Kuntatason tasa-arvotietoa Tanskasta

Tanskassa ei tiettävästi ole kehitelty kuntatasoista tasa-arvomittaria tai tasa-arvotietoon keskittyvää tietopankkia. Tilastotietoa on kuitenkin saatavissa Tanskan tilastokeskuksen tilastopankista (DST Statistikkbanken). Tilastopankki sisältää – kuten sivuilla todetaan - “lähes kaikki tanskalaiset tilastot”. Työelämää, tuloja, koulutusta, väestöä, perheitä, vaa-leja, lasten päivähoitoa, toimeentulotukea ym. koskevia kuntakohtaisia, sukupuolen mukaisia taulukoita on tarjolla runsain määrin. Tilastopankin käyttö edellyttää rekisteröitymistä, mutta on ilmaista. Taulukot voi imuroida omaan käyttöönsä esimerkiksi PC-Axis tai Excel-muodossa. Tilastopankki ei tarjoa valmiita tunnuslukuja, (väestö-

osuuksia tms), vaan taulukoiden tiedot ovat lukumääristä perusdataa. Hyödyntäminen edellyttää, että käyttäjällä on valmiudet käsitellä tietoja edelleen taulukkolaskentaohjelmalla. Suuren yleisön tarpeisiin soveltuvaa helppokäyttöistä tasa-arvotietoa ei Tanskan kunnista siten ole tarjolla.

Lähteet

- Bardhan, Kalpana & Stephan Klasen: **On UNDP's Revisions to the Gender-Related Development Index.** <http://hdr.undp.org/statistics/papers.cfm>
- DST Statistikbanken. Danmarks Statistik/Statistics Denmark
<http://www.statistikbanken.dk>
- EU: Gender Equality. Statistics on gender issues. European Commission
http://europa.eu.int/comm/employment_social/equ_opp/statistics_en.html
- HRD (1995): **Human Development Report 1995. Gender and Human Development.**
<http://hdr.undp.org/reports/global/1995/en/>
- HDR (2003): **Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty.**
<http://www.undp.org/hdr2003/>
- SSB Likestillingsindeks for kommunene. Statistisk Sentralbyrå/Statistics Norway
<http://www.ssb.no/emner/00/02/10/likekom/>
- SSB Statistikkbanken. Statistisk Sentralbyrå/Statistics Norway
<http://www3.ssb.no/statistikkbanken/>
- SCB Sveriges statistiska databaser. Statistiska centralbyrån/Statistics Sweden
<http://www.scb.se/databaser/makro/start.asp>
- SCB JämIndex. Om statistiska skillnader mellan kvinnor och män. Statistiska centralbyrån/Statistics Sweden
http://www.h.scb.se/SCB/BOR/SCBBOJU/JAM_HTM/index.html
- Ruotsin hallituksen www-sivut (Elinkeinoministeriö; tasa-arvo):
<http://naring.regeringen.se/fragor/jamstalldhet/>.
- UNDP 2003: Human development indicators 2003. United Nations Development Programme <http://www.undp.org/hdr2003/indicator/index.html>
- UNECE: Gender Statistics Website for Europe and North America. United Nations Economic Commission for Europe <http://www.unece.org/stats/gender/web/>
- Vikan, Terje Stein (2001): **Kvinner og menn i Norge 2000.** Statistisk sentralbyrå. Statistiske analyser 42. Oslo <http://www.ssb.no/emner/00/02/sa43/>
- World Bank: Gender Stats. Database on Gender Statistics.
<http://devdata.worldbank.org/genderstats/>

3. VÄESTÖ JA PERHEET

Ikärakenteet, perherakenteet, perheellistyminen ja syntyvyys sekä niiden muutokset vaikuttavat eri tavoin naisten ja miesten elämään. Väestölliset tunnusluvut ovatkin lähes kaikkien tasa-arvotilastojen vakioaineistoa. Ne ovat tyypillisesti muuttujia, joita ei voida suoraan tulkita tasa-arvon enempää kuin epätasa-arvonkaan ilmentäjiksi. Niiden alueelliset vaihtelut ovat huomattavia. Ne antavat kiinnostavaa ja tarpeellista taustatietoa muille tunnusluvuille. Väestön sukupuolen mukaan jaoteltu ikäjakauma kuntatyypeittäin ja maakunnittain löytyy liitetaulukosta 1.

Suhdeluku ”naisia sataa miestä kohti”

Yksi Ruotsin tilastokeskuksen JämIndex-tasa-arvoindeksiin sisältyvistä muuttujista on nuorten aikuisten eli 25-34-vuotiaiden ikäryhmästä laskettu suhdeluku ”naisia sataa miestä kohti”. Tunnuksluvun valintaa indeksin osaksi perustellaan sillä, että joiltakin alueilta muuttaa enemmän nuoria naisia kuin miehiä. Mittarin alaikäraja on asetettu 25 ikävuoden kohdalle, koska tuolloin useimmat ovat jo päättäneet opintonsa. Myös Norjan tilastokeskuksen tasa-arvoindeksissä on vastaavanlainen suhdeluku, mutta laskettuna ikäryhmästä 20-39-vuotiaat. Norjassa muuttujan valinnan perustelu on samantapainen kuin Ruotsissa: nuorten naisten muutto vähäisen koulutustarjonnan ja yksipuolisen, miesvaltaisen elinkeinorakenteen kunnista on yleisempää kuin miehillä.

Suhdelukua ei voida yksioikoisesti tulkita muuttoliikkeen sukupuolierojen kuvaajaksi. Se puolustaa kuitenkin paikkaansa naisten ja miesten elinolojen eroja kuvaavassa tietopankissa, koska se kertoo alueen väestörakenteen ”sukupuolivääristymästä”. Tässä nais- ja miesväestön lukumäärän suhdetta kuvaava luku on laskettu ”nuorten aikuisten” (20-39-vuotiaat) lisäksi muillekin ikäryhmille (taulukko 3.1).

Alle 15-vuotiaiden ikäryhmässä kuntatyyppien väliset erot ovat olemattomat. Naisten ja miesten erot ovat jo kasvamaan päin 15-19-vuotiaiden ryhmässä. 20-39-vuotiaiden naisten lukumäärä suhteessa samanikäisiin miehiin on alhaisimmillaan maaseutumaisissa kunnissa ja nousee kaupunkimaistumisen mukaan. Suhdeluku on pienin Etelä-Karjalassa, Keski-Pohjanmaalla ja Kainuussa. Runsaassa viidessäkymmenessä kunnassa naisten lukumäärä sataa miestä kohti jää 80:n alapuolelle tässä perheenperustamisikäisten ryhmässä.

Kiinnostavaa on, että kuntatyyppin mukainen trendi voimistuu, kun siirrytään 40-64-vuotiaiden ja sitä vanhempien ikäluokkien tarkasteluun: naisten enemmisyys on sitä selvempi, mitä suurempi kunta on kyseessä. Kunnan asukasluvun ja suhdeluvun välinen korrelaatio on 20-39-vuotiailla .27** ja 40-64-vuotiaiden kohdalla .45**. Alueelliset erot voivat luonnollisesti heijastella niin aiempien vuosikymmenten kuin lähihistoriankin muuttoliikkeen sukupuolieroja.

Muuttoliikettä suoraan kuvaavana tunnuslukuna voitaisiin käyttää väestömäärään suhteutettua nettomuuttoa eli tulo- ja lähtömuuton erotusta. Sukupuolen mukaan jaoteltuna lukumäärät jäävät kuitenkin pienten kuntien osalta niin alhaisiksi, että väestösuuksien esittämisen mielekkyys on kyseenalaista. Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin todeta, että sukupuolta ei yleensä lainkaan huomioida muuttoliikkeen tutkimuksessa.

Taulukko 3.1. Suhdeluku ”naisia per 100 miestä” eri ikäryhmissä 31.12.2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	alle 20 v	20-39 v	40-64 v	65-79 v	80+ v
Kuusi suurinta kaup.	98	101	111	156	308
Muut kaupunkimaiset	97	97	103	149	280
Taajaan asutut	93	93	95	131	248
Maaseutumaiset	94	87	88	123	236
Koko maa	96	96	100	139	267

B. Maakunnittain

Maakunta	alle 20 v	20-39 v	40-64 v	65-79 v	80+ v
Uusimaa	97	101	108	148	296
Varsinais-Suomi	96	99	101	143	272
Satakunta	95	92	99	136	267
Kanta-Häme	96	96	99	139	274
Pirkanmaa	96	94	101	144	283
Päijät-Häme	98	95	102	151	285
Kymenlaakso	96	91	97	139	271
Etelä-Karjala	95	89	96	141	271
Etelä-Savo	95	96	95	137	256
Pohjois-Savo	97	94	95	139	259
Pohjois-Karjala	95	94	92	138	251
Keski-Suomi	95	95	97	137	258
Etelä-Pohjanmaa	94	91	95	137	238
Pohjanmaa	93	92	98	127	231
Keski-Pohjanmaa	98	89	98	130	239
Pohjois-Pohjanmaa	95	90	96	131	244
Kainuu	97	89	93	128	255
Lappi	96	91	93	124	246
Itä-Uusimaa	95	97	96	132	255
Ahvenanmaa	94	98	99	120	206

Aineisto (A ja B): StatFin-tilastopalvelu (Väestö > Väestö iän mukaan alueittain)

Lapsiperheet

Vuonna 2000 perheisiin kuului 78 prosenttia suomalaisista (Tilastokeskus 2001, 7). Perheeseen kuuluviksi lasketaan vain kaksi perättäistä sukupolvea. Näin esimerkiksi lapsensa perheen kanssa asuva appi tai anoppi määritellään perheeseen kuulumattomaksi, ellei talouteen kuulu myös tämän puoliso, jolloin vanha pariskunta muodostaa oman erillisen perheensä. On tärkeää huomata, että lapsen ikää ei yllä mainitussa perhetyyppiluokittelussa ole rajattu, vaan vanhempiensa kanssa asuvat lapset katsotaan samaan perheeseen kuuluviksi iästä riippumatta. Perhetilastossa esimerkiksi yli 35-vuotiaita ”lapsia”, siis naimattomia, vanhempansa tai vanhempiensa asuvia henkilöitä oli vuonna 2000 runsaat 55

000. Näistä vain viidennes oli naisia. Esimerkiksi Tilastokeskuksen Kuntafakta- sekä Kaupunki- ja seutuindikaattorit –tilastotuotteisiin sisältyy nimenomaan tämän määritelmän mukaisia perhetyyppimuuttujia.

Yleisen perhemääritelmän mukaisen perheväestön osuuden sijaan tarkastelemme tässä *lapsiperheitä*. Lapsiperheiksi määritellään ne perheet, joissa kotona asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. Lapseksi perhetilastoissa katsotaan vanhempansa tai vanhempiensa kanssa asuvat biologiset ja ottolapset (Tilastokeskus 2001b, 22-23). Vuonna 2000 lapsiperheitä oli kaikkiaan 612 600. Lapsiperheiden määrä on vähentynyt tasaisesti 90-luvun alkupuolelta saakka. Keskimääräinen lapsilukukin pienentynyt. Suurten, vähintään nelilapsisten perheiden osuus lapsiperheistä on sen sijaan viime vuosien aikana jopa lievästi kasvanut (em., 14-15).

Avioparien huoltamien lapsiperheiden osuus on laskenut koko 90-luvun ajan. Vuonna 1990 niiden osuus lapsiperheistä oli 77 prosenttia. Kymmenen vuotta myöhemmin vastaava luku oli enää 65 prosenttia. Muutos on ollut näin lyhyen ajan kuluessa suuri – olkoonkin, että avioparihuoltajien perhe on edelleen ylivoimaisesti yleisin lapsiperhetyyppi. Avoparien perheiden osuus on vastaavasti kasvussa. Vuonna 2000 se oli 15 prosenttia. Kahden huoltajan perheiden yhteenlaskettu osuus lapsiperheistä oli 80 prosenttia, mutta alaikäisistä lapsista näissä asuu 84 prosenttia. Ero selittyy sillä, että kahden huoltajan perheiden keskimääräinen lapsiluku on suurempi kuin yksinhuoltajaperheissä.

Osa kahden huoltajan perheistä on ns. uusperheitä, joissa kaikki lapset eivät ole yhteisiä. Kaikkiaan 8 prosenttia lapsiperheistä oli uusperheitä vuonna 2000. Osuus on ollut samaa suuruusluokkaa koko 90-luvun ajan (Tilastokeskus 2001b, 13-14). Kuntakohtaisia tietoja uusperheiden osuudesta ei tässä projektissa ole ollut käytettävissä.

Avopari-perheiden ohella myös yksinhuoltajaäitien perheiden osuus on lisääntynyt 90-luvulla – vaikkakin kasvu selvästi hidastui vuosikymmenen lopulla. Yksinhuoltajaäitien perheitä oli vuonna 2000 17 prosenttia lapsiperheistä. Yksinhuoltajaisien perheet ovat harvinaisia, niiden osuus lapsiperheistä on edelleen vain parin prosentin luokkaa. Avioeron kohdatessa alle kouluikäiset lapset jäävät yhdeksässä tapauksessa kymmenestä äidille. Isän kanssa asuvien lasten osuus kasvaa sen jälkeen hitaasti lapsen iän myötä (Kartovaara & Sauli 2000, 69).

Perherakenteiden alueelliset vaihtelut ovat huomattavia. Aviopariin huoltamien lapsiperheiden osuus vähenee kuntakoon suuretessa. Avopari-perheiden osuudet ovat sitä vastoin suunnilleen samaa tasoa eri kuntatyypeissä. Suurimmissa kaupungeissa runsas viidesosa lapsiperheistä on yksinhuoltajaäitien perheitä. Maaseutukunnissa osuus on puolta pienempi. Pohjanmaan maakunnissa yksinhuoltajaperheitä on selvästi vähemmän kuin maassa keskimäärin. Esimerkiksi Pedersöressä ja Luodon kunnassa osuus jää alle viiden prosentin. Uudellamaalla ja Päijät-Hämeessä osuus on muuta maata suurempi. Helsingissä, Turussa ja Rovaniemellä noin joka neljättä lapsiperhettä huoltaa äiti yksinään.

Taulukko 3.2. Lapsiperheet tyypeittäin sekä alaikäisten lasten lkm lapsiperhettä kohti
A. Kehitys vuosina 1990-2000

Vuosi	Perhetyyppi %				Alaikäisten lasten lkm/perhe
	Aviopari ja lapsi(a)	Avopari ja lapsi(a)	Aiti ja lapsi(a)	Isä ja lapsi(a)	
1990	76.6	9.4	12.3	1.7	1.77
1991 tieto puuttuu					
1992	74.0	10.8	13.4	1.9	1.78
1993	72.8	11.3	13.9	1.9	1.78
1994	71.4	11.7	14.8	2.0	1.79
1995	70.2	12.3	15.4	2.1	1.80
1996	69.1	12.9	15.8	2.2	1.81
1997	68.0	13.7	16.1	2.2	1.81
1998	67.0	14.3	16.4	2.3	1.82
1999	65.9	15.0	16.8	2.4	1.82
2000	65.1	15.5	17.0	2.4	1.82

Lähde (A): Tilastokeskus 2001, 12

B. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Perhetyyppi %				Alaikäisten lasten lkm/perhe
	Aviopari ja lapsi(a)	Avopari ja lapsi(a)	Aiti ja lapsi(a)	Isä ja lapsi(a)	
Kuusi suurinta kaup.	60.8	14.8	22.1	2.3	1.72
Muut kaupunkimaiset	63.0	16.2	18.4	2.4	1.77
Taajaan asutut	69.1	15.3	13.2	2.4	1.91
Maaseutumaiset	70.4	15.5	11.6	2.5	1.96
Koko maa	65.1	15.5	17.0	2.4	1.82

C. Maakunnittain

Maakunta	Perhetyyppi %				Alaikäisten lasten lkm/perhe
	Aviopari ja lapsi(a)	Avopari ja lapsi(a)	Aiti ja lapsi(a)	Isä ja lapsi(a)	
Uusimaa	62.2	15.2	20.4	2.3	1.76
Itä-Uusimaa	65.0	17.8	14.6	2.6	1.85
Varsinais-Suomi	64.5	15.6	17.7	2.2	1.77
Satakunta	67.1	14.4	16.2	2.4	1.79
Kanta-Häme	64.9	15.7	16.9	2.5	1.82
Pirkanmaa	65.7	15.6	16.6	2.2	1.79
Päijät-Häme	62.3	16.3	18.8	2.6	1.80
Kymenlaakso	64.3	15.5	17.3	2.9	1.76
Etelä-Karjala	64.2	16.3	16.9	2.6	1.76
Etelä-Savo	65.5	16.3	15.7	2.6	1.80
Pohjois-Savo	65.4	16.4	15.5	2.7	1.81
Pohjois-Karjala	65.0	16.4	15.8	2.9	1.85
Keski-Suomi	65.2	16.3	15.9	2.6	1.86
Etelä-Pohjanmaa	75.1	10.9	11.9	2.1	1.91
Pohjanmaa	70.5	15.2	12.4	1.8	1.90
Keski-Pohjanmaa	75.1	11.1	12.1	1.7	2.00
Pohjois-Pohjanmaa	70.1	14.1	13.5	2.2	2.07
Kainuu	64.9	17.9	14.5	2.7	1.83
Lappi	59.6	20.1	17.4	2.9	1.86
Ahvenanmaa	55.9	25.4	16.4	2.3	1.78

Aineisto (B ja C): 1. Altika-aluetietokanta (taulukko 0206) ja Tilastokeskus 2001b

Lapsettomuus, kokonaishedelmällisyys ja raskaudenkeskeytykset

Lapsettomien osuus 30-39-vuotiaista naisista

Kuvaa perheellistymisestä ja sen alueellisista eroista täydennetään lapsettomien naisten osuudella ja kokonaishedelmällisyysluvulla. Maakuntatasoisena esitetään myös raskaudenkeskeytyksiä koskevat väestöosuudet.

Suomalainen nainen synnyttää ensimmäisen lapsensa vähän ennen 28. syntymäpäiväänsä. Kolme vuosikymmentä sitten ensisynnyttäjien keski-ikä oli neljä vuotta alempi (Tilastokeskus 2001a). Kokonaan lapsettomaksi – tahtoen tai tahtomattaan - jäävien naisten osuus näyttää niin ikään olevan kasvussa. Vuonna 1990 lapsettomien osuus 35-vuotiaiden naisten ikäluokasta oli 19 prosenttia. Vuonna 2000 vastaava osuus oli nousut jo 25:een prosenttiin (Tilastokeskus 2001b, 12). Ensisynnyttäneisyyslukujen perusteella on odotettavissa, että nykynaisista jopa viidennes saattaa jäädä lapsettomiksi, kun nyt hedelmällisyytiän loppuvaiheessa olevista naisista lapsettomia on 15 prosenttia (Tilastokeskus 2002, 15).

Lapsettomuutta kuvattaessa ei yhteen ikävuosiluokkaan – esimerkiksi 35-vuotiaisiin – kohdistuva tarkastelu ei ole kuntatasolla mielekäs, koska pienissä kunnissa perusjoukon lukumäärä jäisi kovin alhaiseksi. Ikähaarukaksi on valittu 30-39-vuotiaat. Kaikista tämän ikäluokan naisista 27 prosenttia on lapsettomia. Osuus on suurimmissa kaupungeissa kaksinkertainen verrattuna maaseutumaisiin kuntiin. Kainuussa, Lapissa ja Pohjanmaan maakunnissa on lapsettomia keskimääräistä vähemmän (taulukko 3.4.B). Kuntakohtaisia lukuja tarkasteltaessa huomaa helposti herätysliikkeiden vahvan vaikutuksen. Kuntatilaston toisesta ääripäästä löytyy Lehtimäki ja Pedersöre (7-8 %). Helsingissä taas lapsettomia on lähes puolet (47 %) ikäluokan naisista ja Turussa ja Tampereellekin yli kolmannes.

Kokonaishedelmällisyysluku

Kokonaishedelmällisyysluku ilmaisee naisille syntyvien lasten keskimäärän kun hedelmällisyys pysyy vakiona koko naisen synnytysiän. Tässä kokonaishedelmällisyysluku on laskettu 5-vuotisikäryhmittäisten lukujen pohjalta (15-49-vuotiaiden naisten 5-vuotisikäryhmittäisten hedelmällisyyslukujen summa). Pohjanmaan maakunnissa on maan korkeimmat ja Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla alhaisimmat hedelmällisyysluvut.

Taulukko 3.3. Lapsettomiin naisten osuus, kokonaishedelmällisyysluku ja raskaudenkeskeytykset

A. Kehitys 1990-2000 (huom. lapsettomiin naisten osuus 35-vuotiaista naisista)

Vuosi	1. Lapsettomiin osuus 35-v naisista	2. Kokonaishedelmällisyysluku	3. Raskaudenkeskeytykset per tuhat 15-49 v naista
1990	19.3	1.8	9.7
1991	20.0	1.8	9.3
1992	20.3	1.8	8.7
1993	20.9	1.8	8.1
1994	20.9	1.8	7.9
1995	21.5	1.8	7.8
1996	21.9	1.8	8.3
1997	22.9	1.7	8.2
1998	22.9	1.7	8.7
1999	23.9	1.7	8.8
2000	24.5	1.7	9.0

Lähde (A): 1. Tilastokeskus 2001b, 177; 2. Tilastokeskus, Väestömuutokset; 3. Stakes 2001, 43

B. Kuntatyypeittäin (huom. lapsettomiin naisten osuus 30-39-vuotiaista naisista 2001)

Kuntatyyppi	Lapsettomiin osuus 30-39 v naisista 2001	Kokonaishedelmällisyysluku 2000	Raskaudenkeskeytykset per tuhat 15-49 v naista 2000
Kuusi suurinta kaupunkia	38.3	1.5	10.9
Muut kaupunkimaiset kunnat	24.7	1.7	9.2
Taajaan asutut kunnat	19.1	2.0	7.6
Maaseutumaiset kunnat	18.9	2.1	6.6
Koko maa	27.2	1.7	9.0

C. Maakunnittain

Maakunta	Lapsettomiin osuus 30-39 v naisista 2001	Kokonaishedelmällisyysluku 2000	Raskaudenkeskeytykset per tuhat 15-49 v naista 2000
Uusimaa	35.4	1.6	10.4
Itä-Uusimaa	21.9	1.9	8.0
Varsinais-Suomi	26.6	1.7	9.8
Satakunta	20.5	1.8	8.5
Kanta-Häme	24.0	1.8	8.9
Pirkanmaa	27.2	1.7	9.6
Päijät-Häme	25.1	1.8	9.7
Kymenlaakso	23.5	1.7	8.4
Etelä-Karjala	24.8	1.7	8.2
Etelä-Savo	24.3	1.7	6.7
Pohjois-Savo	24.0	1.8	8.5
Pohjois-Karjala	22.9	1.8	6.8
Keski-Suomi	24.8	1.7	7.5
Etelä-Pohjanmaa	19.5	2.0	6.5
Pohjanmaa	19.6	1.9	7.0
Keski-Pohjanmaa	20.1	2.0	7.0
Pohjois-Pohjanmaa	22.2	2.2	7.8
Kainuu	18.6	1.9	6.0
Lappi	19.8	1.9	10.7
Ahvenanmaa	23.7	1.6	10.0

Aineisto (B ja C): 1. Tilastokeskus, väestötilastot; 2. Tilastokeskus, Altika-alue tietokanta (taulukko 0214); 3. Stakes, SOTKA-tietokanta

Kunnista korkeimman luvun (3,6) vuonna 2000 saavat Pohjois-Pohjanmaan Tyrnävä ja Siikajoki sekä ruotsinkielisen Pohjanmaan Luoto. Kokonaishedelmällisyysluvun saattaa pienissä kunnissa heitellä paljonkin vuodesta toiseen. Esimerkiksi Iniössä ja Kökarissa, joissa lapsia ei syntynyt vuonna 2000 lainkaan, on hedelmällisyysluku on tarkasteluvuotena 2000 pyöreä nolla, mutta Houtskärin 9 ja Lumparlandin 7 vauvaa nostivat hedelmällisyysluvun kolmen vaiheille.

Raskaudenkeskeytykset

Raskaudenkeskeytyksiä koskeva tunnusluku lasketaan aborttien lukumääränä tuhatta 15-49-vuotiasta naista kohti. Lapissa sekä Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla tehdään enemmän raskaudenkeskeytyksiä kuin muualla maassa. Näissä maakunnissa tehdään vuositasona noin 10 raskaudenkeskeytystä tuhatta synnytysikäistä naista kohti. Kainuussa vastaava luku jää kuuteen. Tunnuksia ei esitetä tietopankissa kuntakohtaisena, koska tieto voi pienissä kunnissa olla arkaluontoinen. Koko maan tasolla raskaudenkeskeytysten määrä on ollut kasvussa 1990-luvun puolestavälistä alkaen.

Yksin asuvat

Myös yksin asuvien osuus antaa ehkä kouriintuntuvan kuvan perherakenteiden alueellisista eroista. Yksin asuvia koskeva tunnusluku saadaan laskemalla yhden hengen taloudessa asuvien osuus ns. asuntoväestöstä. Tarkasteltavaksi ikäryhmäksi on valittu 30-49-vuotiaat. Se on perhe-elämän ”ydinjoukko” - tässä ikäryhmässä yksin asuvien osuus on pienimmillään.

Yksin asuvia miehiä on 30-49-vuotiaiden ikäryhmässä enemmän kuin naisia, osuudet ovat 18 ja 11 prosenttia. Miesten suurempaa yksinasumista selittävät avioerot, koska erotilanteessa lapset jäävät yleensä äidille (Tilastokeskus 2001, 19). Keski-ikäisten miesten yksinasuminen on lisääntynyt selvästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Maaseutumaisissa kunnissa yhden hengen taloutta pitäviä naisia on vain viitisen prosenttia, kun osuus suurimmissa kaupungeissa on lähes nelinkertainen. Myös yksin asuvien miesten osuus kasvaa kuntakoon kasvaessa, mutta ei yhtä jyrkästi kuin naisilla.

Taulukko 3.4. Yksin asuvien osuus 20 vuotta täyttäneistä sekä 30-49-vuotiaista 31.12. 2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	20 v täyttänyt väestö			30-49-vuotiaat		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	28.9	22.4	6.6	18.2	22.4	-4.1
Muut kaupunkimaiset	25.1	19.9	5.2	11.4	19.2	-7.8
Taajaan asutut	18.8	15.7	3.1	6.5	14.0	-7.5
Maaseutumaiset	18.9	16.3	2.6	5.3	13.7	-8.4
Koko maa	23.9	19.1	4.9	11.5	18.0	-6.5

B. Maakunnittain

Maakunta	20 vuotta täyttänyt väestö			30-49-vuotiaat		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	26.1	20.2	5.9	15.9	20.0	-4.1
Varsinais-Suomi	26.2	20.3	5.9	11.8	18.9	-7.1
Satakunta	22.9	18.2	4.7	8.6	16.9	-8.3
Kanta-Häme	24.5	19.1	5.4	9.8	17.9	-8.1
Pirkanmaa	24.6	19.4	5.2	10.9	18.4	-7.6
Päijät-Häme	26.8	21.0	5.9	11.8	20.0	-8.2
Kymenlaakso	25.0	21.1	4.0	9.7	20.2	-10.5
Etelä-Karjala	24.1	20.1	3.9	9.3	19.2	-9.9
Etelä-Savo	24.3	18.7	5.6	9.2	16.8	-7.6
Pohjois-Savo	23.3	18.6	4.7	9.9	17.1	-7.3
Pohjois-Karjala	23.5	19.8	3.7	8.8	17.9	-9.1
Keski-Suomi	23.4	19.1	4.2	9.4	17.6	-8.2
Etelä-Pohjanmaa	19.6	14.5	5.1	6.3	12.3	-6.0
Pohjanmaa	20.4	16.2	4.3	7.1	14.6	-7.5
Keski-Pohjanmaa	17.2	13.1	4.1	6.3	12.0	-5.6
Pohjois-Pohjanmaa	19.6	17.1	2.5	8.7	15.4	-6.8
Kainuu	21.2	17.6	3.5	7.4	16.1	-8.8
Lappi	20.4	18.7	1.7	8.3	17.4	-9.0
Itä-Uusimaa	20.5	16.8	3.7	7.6	15.0	-7.4
Ahvenanmaa	21.2	18.6	2.5	9.8	16.7	-6.9

Aineisto (A ja B): Altika-aluetietokanta (taulukko 9739)

Lähteet

- Kartovaara, Leena & Hannele Sauli (2000): **Suomalainen lapsi**. Tilastokeskus. SVT Väestö 2000:7. Helsinki
- Stakes (2002): **Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2001**. Stakes. SVT Sosiaaliturva 2001:4. Saarijärvi
- Tilastokeskus (2001a): **Naiset ja miehet Suomessa 2001**. SVT. Sukupuolten tasa-arvo 2001:001. Tilastokeskus. Helsinki
- Tilastokeskus (2001b): **Perheet 2000**. SVT. Väestö 2001:12. Tilastokeskus. Helsinki
- Tilastokeskus (2002): **Perheet 2001**. SVT. Väestö 2002:10. Tilastokeskus. Helsinki
- Tilastokeskus: Väestömuutokset http://www.stat.fi/tk/vaesto_muutokset.html

4. KOULUTUS

Koulutuksen sukupuolieroja tarkastellaan seuraavassa yhtäältä koulutustason ja toisaalta koulutusalan kautta.

Koulutusaste

Väestön koulutustaso on viime vuosikymmeninä noussut nopeasti. Nousu on ollut voimakkaampaa naisilla kuin miehillä. Aikaisempi naisten koulutusvaje suhteessa miehiin on nuoremmissa ikäluokissa kääntynyt jo päinvastaiseksi, nuoret naiset kouluttautuvat miehiä pidemmälle. Vuonna 2000 niin lukioiden, ammattikorkeakoulujen kuin yliopistojenkin opiskelijoista enemmistö oli naisia (Tilastokeskus 2001, 19-24). Korkeampien opintojen naisistuminen ei ole pelkästään suomalainen ilmiö, kehityssuunta on sama useimmissa muissakin läntisen maailman maissa (ECE 2000, 108; Dunne 2001). Meillä naisten osuus sekä ammattikorkeakoulu- että yliopisto-opinnot aloittavista opiskelijoista lähentelee kuuttakymmentä prosenttia ja vuonna 2000 maisterin paperit saaneista naisia oli 56 prosenttia. Myös tutkijakoulutukseen hakeutuvien sukupuolijakauma on tasoittunut. Vuonna 2000 lisensiaatin- ja tohtorintutkinnon suorittaneiden joukko oli kuitenkin vielä niukasti miesvaltainen – uusista lisensiaateista 47 ja tohtoreista 45 prosenttia oli naisia (Opetusministeriö 2000; Opetusministeriö 2001).

Kuntavertailussa eri koulutusasteilla aloittaneiden, opintojaan suorittavien tai tutkinnon saaneiden sukupuolijakauman sijaan on mielekkäämpää tarkastella väestön koulutustasetta. Väestö on luokiteltu Tilastokeskuksen tutkintorekisterissä korkeimman suoritettun tutkinnon mukaan. Eri koulutusasteiden tutkinnot määritellään siinä seuraavasti (Tilastokeskus 2002, 33-34):

Keskiaste: Koulutus kestää pääsääntöisesti 2-3 vuotta eli yhteensä 11-12 vuotta peruskoulun aloittamisesta; muun muassa ylioppilastutkinto ja ammatilliset perustutkinnot

Alin korkea-aste: Koulutus kestää pääsääntöisesti 2-3 vuotta keskiasteen jälkeen; muun muassa tekniikan, agrologin ja sairaanhoitajan tutkinto, joka ei ole ammattikorkeakoulututkinto

Alempi korkeakouluaste: Tutkinnon suorittaminen edellyttää 3-4 vuotta päätoimista opiskelua keskiasteen jälkeen; ammattikorkeakoulu- ja alempi korkeakoulututkinto ja muun muassa insinööritutkinto

Ylempi korkeakouluaste: Tutkinnon suorittaminen vaatii pääsääntöisesti 5-6 vuotta päätoimista opiskelua keskiasteen jälkeen; maisteritutkinnot ja lääkäreiden erikoistumistutkinnot

Tutkijakoulutusaste: Licensiaatti- ja tohtoritutkinto

Taulukko 4.1. 20-64-vuotias väestö koulutusasteen mukaan 2000

	Naiset %	Miehet %
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	25.6	29.3
Tutkinnon suorittaneet		
Keskiaste	42.0	45.4
Alin korkea-aste	19.1	11.8
Alempi korkeakouluaste	5.8	6.0
Ylempi korkeakouluaste	7.0	6.6
Tutkijankoulutusaste	0.5	0.9
	100.0	100.0

Lähde: Tilastokeskus, Altika-aluetietokanta (taulukko 0514)

Edellä mainitut koulutusasteet yhteensä muodostavat perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneen väestön (joka usein lyhennetään ”tutkinnon suorittaneeksi väestöksi”). Tutkintorekisterissä perusjoukon muodostaa 15 vuotta täyttänyt väestö ja väestön koulutustasoa tarkastellaan usein suhteuttamalla tutkintoja suorittaneet koko 15 vuotta täyttäneeseen väestöön. Enemmistö 15-19-vuotiaista on kuitenkin vielä koulun penkillä ja vain 15 prosenttia ikäryhmään kuuluvista on ehtinyt suorittaa keskiasteen tai sitä ylemmän tutkinnon. Toisaalta, mitä vanhemmasta ikäluokasta on kysymys, sitä pienempi on tutkintoja suorittaneiden osuus yleensä ja naisilla erityisesti (ks. taulukko 4.2.). Vanhusväestön osuuden vaihtelut heijastuvat siten tutkintoja suorittaneiden osuuksien vaihteluihin - kunnan suuri vanhusväestön osuus painaa tutkintoja suorittaneiden osuutta alaspäin. Tässä on päädytty rajaamaan väestön koulutustaustan tarkastelu työikäiseen, 20-64-vuotiaaseen väestöön.

Väestön koulutustasoa kuvattaessa valittavana on useita eri indikaattoreita. Yleisimmin käytetty tunnusluku lienee tutkinnon suorittaneiden osuus väestöstä - eli vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneet. Joskus tarkastellaan myös perusasteen varaan jääneiden osuutta, joskus taas korkea-asteen tutkinnon tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuksia. Kaikki ovat mahdollisia ja omalla tavallaan perusteltuja. On tärkeää huomata, että naisten ja miesten väliset koulutusaste-erot näyttäytyvät hieman erilaisina riippuen siitä, mitä indikaattoria käytetään (vrt. taulukko 4.1). Koko maan tasolla perusasteen koulutuksen varaan jääneiden osuus on miehillä jonkin verran korkeampi kuin naisilla. Jos indikaattorin tarkasteluraja vedetään keskiasteen tutkintoon tai korkea-asteen tutkintoon, ovat naiset miehiä koulutetumpia. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus sen sijaan on miehillä muutamaa prosenttiyksikön kymmenystä korkeampi.

Taulukko 4.2. Vähintään korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus sekä korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus 20-64-vuotiaasta väestöstä 2000

A. Ikäryhmittäin

Ikäryhmä	Vähintään alin korkea-aste			Alempi/ylempi korkeakoulututk		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
20-24	11.8	4.3	7.5	5.3	1.4	3.8
25-29	43.5	26.5	17.0	20.6	15.2	5.5
30-34	47.2	32.0	15.2	19.0	17.6	1.4
35-39	43.8	30.9	12.9	16.0	16.1	-0.1
40-44	39.6	29.6	10.0	15.2	15.8	-0.6
45-49	33.0	27.9	5.1	13.7	15.2	-1.5
50-54	27.0	26.3	0.7	11.0	14.2	-3.2
55-59	24.0	26.4	-2.4	10.3	14.2	-3.9
60-64	16.5	20.7	-4.3	6.9	10.1	-3.2
65-	8.7	14.8	-6.1	3.4	7.0	-3.6

B. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Vähintään alin korkea-aste			Alempi/ylempi korkeakoulututk		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	38.7	33.7	5.0	19.6	21.6	-2.1
Muut kaupunkimaiset	32.6	26.3	6.3	12.1	13.1	-1.0
Taajaan asutut	29.4	21.7	7.6	9.9	9.8	0.1
Maaseutumaiset	24.2	15.8	8.4	7.9	6.5	1.4
Koko maa	32.4	25.3	7.1	13.3	13.5	-0.2

C. Maakunnittain

Maakunta	Vähintään alin korkea-aste			Alempi/ylempi korkeakoulututk		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	38.4	33.3	5.2	18.9	20.9	-2.0
Itä-Uusimaa	31.9	25.4	6.5	12.1	12.4	-0.3
Varsinais-Suomi	31.6	25.2	6.4	12.8	13.1	-0.3
Satakunta	28.3	21.2	7.1	9.6	9.7	-0.1
Kanta-Häme	30.6	23.8	6.8	9.7	10.5	-0.8
Pirkanmaa	31.8	25.9	5.9	12.7	14.3	-1.6
Päijät-Häme	27.2	21.6	5.6	9.5	9.8	-0.3
Kymenlaakso	27.6	22.0	5.6	8.6	9.9	-1.3
Etelä-Karjala	27.4	20.8	6.6	9.5	9.6	-0.1
Etelä-Savo	28.0	19.1	8.9	9.3	8.3	1.0
Pohjois-Savo	30.5	21.2	9.2	10.7	9.8	1.0
Pohjois-Karjala	27.3	19.3	8.1	10.7	9.0	1.7
Keski-Suomi	31.5	23.4	8.1	12.5	12.1	0.3
Etelä-Pohjanmaa	29.4	19.2	10.2	9.3	7.6	1.8
Pohjanmaa	32.7	24.6	8.1	12.6	12.7	0.0
Keski-Pohjanmaa	27.2	18.8	8.4	10.0	7.9	2.1
Pohjois-Pohjanmaa	31.3	23.8	7.5	13.0	12.7	0.3
Kainuu	27.1	18.9	8.1	9.4	7.8	1.6
Lappi	29.6	20.4	9.2	9.5	8.4	1.2
Ahvenanmaa	25.1	25.5	-0.4	9.0	11.3	-2.3

Aineisto (A, B ja C): Tilastokeskus, Altika-aluetietokanta (taulukko 0514)

Koulutustason alueellisia tai sukupuolen mukaisia eroja voitaisiin kuvata myös ns. koulutustasomittaimen avulla. Se mittaa väestön koulutustasoa perusasteen jälkeen suoritetun korkeimman koulutuksen keskimääräisellä pituudella henkeä kohti. Tilastokeskuksen StatFin-tilastopalvelussa on kunnittain ja sukupuolen mukaan jaotellut koulutustasomittaimet 15 vuotta täyttäneen väestön osalta. Koko maan tasolla koulutustasomittaimen arvo on naisilla 282 ja miehillä 285 (www.stat.fi).

Tässä koulutustasoa kuvaaviksi indikaattoreiksi on valittu sekä korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus (eli alin korkea-aste tai sitä korkeampi tutkinto) että korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus (eli alempi tai ylempi korkeakoulututkinto tai tutkijan-koulutus).

Koulutustaso kokonaisuutena vaihtelee taajamaväestön osuuden mukaan – mitä kaupunkimaisempi kunta on, sitä pidemmälle koulutettua on sen väestö (Tilastokeskus 2002, 17). Naisten luvut ovat korkeampia kuin miehillä, kun koulutustason mittarina käytetään korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuutta. Havainto pätee kaikissa kuntatyypeissä. Kuntia, joissa osuus on miehillä suurempi, on vain kourallinen. Miesten koulutusvaje suhteessa naisiin kasvaa kuntakoon pienetessä – selvimmillään naisten ja miesten välinen ero on maaseutumaisissa kunnissa.

Kun koulutusastetta tarkastellaan korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuksilla, ovat maaseutukuntien naisten lukemat hieman korkeammat kuin miehillä. Kaupunkimaisissa kunnissa miehet ovat sitä vastoin useammin korkeakoulutettuja. Suurimmillaan ero miesten hyväksi on Kauniaisissa (11 prosenttiyksikköä) ja Espoossa (6 prosenttiyksikköä). Näissä kahdessa kunnassa väestön koulutusaste on samalla maan korkein. Kauniaisissa peräti 42 ja Espoossakin 28 prosentilla kaikista työikäisistä on alempi tai ylempi korkeakoulututkinto. Toisessa ääripäässä on Ylämaa ja Yli-Ii, joissa korkeakoulutettujen osuus jää alle neljän prosentin.

Nuorten naisten koulutusuran nousujohteisuus on herättänyt kiireisimmät huolestumaan miesten asemasta opintojen markkinoilla. Koulutus on toki sijoitus omaan henkiseen pääomaan ja arvo sinänsä, mutta se myös muuntuu aineellisiksi hyödykkeiksi. Koulutus määrittää pitkälti sekä työelämään sijoittumista että työstä saatavaa toimeentuloa. Koulutuksen suoma hyöty hyvän työpaikan tai hyvän palkan muodossa realisoituu kuitenkin eri tavoin miehille ja naisille. Pitkälle koulutettu nainen pärjää työelämässä vähemmän koulutettua sisartaan paremmin – samoin kuin pitkälle koulutettu mies vähän koulutettua paremmin. Sama koulutus ei silti useinkaan tuo naiselle samanlaista menestystä kuin miehelle. Laman aikana varsinkin nuorten korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden tilanne työmarkkinoilla näytti heikentyvän naisilla enemmän kuin miehillä (Naumanen 2002; Nurmi 1998).

Koulutusalan eriytyminen sukupuolen mukaan

Koulutus on edelleen voimakkaasti sukupuolen mukaan segregoitunutta. Koulutuksen eriytymisen seurauksena naiset ja miehet eivät työmarkkinoille siirtyessään useinkaan kilpaile samoista työpaikoista. Naiset ohjautuvat naisaloille ja naisammatteihin, miehet miesaloille ja miesammatteihin. Sukupuolelle epätyypilliset koulutusvalinnatkaan eivät

tosin välttämättä takaa sijoittumista vastaaviin tehtäviin työmarkkinoilla; vastakkaisen sukupuolen koulutuksen hankkineet miehet ja naiset valikoituvat työmarkkinoilla pääasiassa sukupuolelleen tyypillisiin ammatteihin (Kolehmainen 1999, 145-149).

Seuraavassa valotetaan 20-64-vuotiaiden tutkinnon suorittaneiden naisten ja miesten jakautumista eri koulutusaloille yhdeksän pääluokkaa sisältävän luokituksen valossa (tarkempia tietoja luokituksista, ks. Tilastokeskus, Luokituspalvelut). Hienosyisemmän luokituksen käyttö kuntatason tarkastelussa ei ole järkevää. On kuitenkin huomattava, että näin karkean tasoinen tarkastelu saattaa peittää alleen merkittäviä sukupuolten välisiä eroja yksittäisten koulutuksen pääalojen sisällä.

Kuten taulukko 4.3. osoittaa, tutkinnon suorittaneiden naisten enemmistö on koulutautunut perinteisille naisaloille. Kaupallis-yhteiskunnallinen koulutus on joka neljännellä työikäisellä naisella. Alemman korkea-asteen – eli vanhan opistotason – tutkinnon suorittaneiden naisten ryhmässä noin joka toisella on kaupallinen tutkinto. Terveys- ja sosiaalialan tutkinnon suorittaneiden osuus on naisilla on 21 prosenttia ja palvelualojen tutkinnon suorittaneita on 18 prosenttia. Miesten koulutusvalinnoissa teknillinen koulutus on ollut ylivoimaisesti tärkein, yli puolella työikäisistä miehistä on teknillinen tutkinto.

Suurin kuntatyyppien välinen ero löytyy tekniikan ja palvelualojen koulutuksen kohdalla. Suurissa kaupungeissa tekniikkaan liittyvän koulutuksen hankkineiden miesten osuus tutkinnon suorittaneista on pienempi kuin muissa kuntatyypeissä. Naisilla palvelualojen koulutuksen saaneiden osuus on maaseutumaisissa kunnissa kaksinkertainen suurimpiin kaupunkeihin verrattuna.

Taulukko 4.3. Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittanut 20-64-vuotias väestö koulutusalalan mukaan (%) kuntatyypeittäin 2000

	yleis-sivist.	kasva-tustiet.	huma-nist.	kau-pall.	luonn.tiet.	tek-ninen	maat./mets.	terv./sos.	palv.alat
Naiset									
6 suurinta kaupunkia	18.8	4.0	6.8	26.8	2.4	8.6	1.3	19.5	11.9
Muut kaupunkimaiset	10.3	4.2	4.5	26.2	1.3	10.5	1.7	23.0	18.3
Taajaan asutut	7.6	4.2	3.8	24.9	1.2	11.2	3.5	22.9	20.6
Maaseutumaiset	7.0	3.9	3.9	21.4	1.0	10.9	6.0	22.0	23.9
Koko maa	12.0	4.1	5.0	25.3	1.6	10.0	2.6	21.7	17.6
Miehet									
6 suurinta kaupunkia	19.6	1.0	3.1	16.8	3.2	44.6	1.8	3.3	6.6
Muut kaupunkimaiset	9.6	1.4	1.7	11.9	1.7	59.3	3.7	3.2	7.6
Taajaan asutut	6.9	1.4	1.5	9.4	1.3	60.6	9.4	2.4	7.1
Maaseutumaiset	6.0	1.5	1.6	7.3	1.0	55.9	17.9	1.9	6.8
Koko maa	11.5	1.3	2.1	12.1	2.0	54.3	6.8	2.8	7.1
Ero (N-M)									
6 suurinta kaupunkia	-0.9	3.0	3.7	10.0	-0.8	-36.0	-0.5	16.1	5.3
Muut kaupunkimaiset	0.7	2.9	2.7	14.3	-0.4	-48.8	-2.0	19.8	10.7
Taajaan asutut	0.7	2.8	2.3	15.5	-0.1	-49.4	-5.9	20.6	13.5
Maaseutumaiset	1.0	2.5	2.4	14.1	-0.1	-45.0	-11.9	20.1	17.1
Koko maa	0.5	2.8	2.9	13.2	-0.4	-44.3	-4.2	18.9	10.5

Aineisto: Tilastokeskus, Altika-alue tietokanta (taulukko 0553)

Kuntatasolla ei ole mielekäästä tarkastella naisten ja miesten jakautumista yhdeksään eri koulutusaloiluokkaan. Alueellisten erojen kuvaamista helpottamaan kehiteltiin eroja tiivistetyksi esittävä luku, jota kutsutaan tässä koulutuksen segregaatiluvuksi. Se on rakennettu työelämän, lähinnä ammattialojen eriytymistä kuvaavan ”dissimilaarisuusindeksin” mukaan (vrt. EGGE ym. 2002, 38-39). Laskukaava on yksinkertainen (ks. tau-

lukko 4.4.). Ensin lasketaan eri alojen tutkinnon suorittaneiden osuudet erikseen naisille ja miehille (taulukon sarakkeet 1 ja 2). Koulutusaloittain lasketaan edelleen naisten ja miesten osuuksien erotus (taulukon sarake 3). Tämän jälkeen lasketaan erotusten itseisarvojen summa, joka jaetaan edelleen kahdella. Arvo 0 kuvaa tilannetta, jossa sukupuolen mukaista eriytymistä ei havaita lainkaan ja arvo 100 puolestaan tilannetta, jossa koulutusalat ovat sataprosenttisesti jakautuneet miesten ja naisten aloihin.

Taulukko 4.4. Koulutuksen segregaatioluvun laskutapa (lähtökohtana 20-64-vuotias tutkinnon suorittanut väestö 2000)

Koulutusala	1. Naiset %	2. Miehet %	3. Ero (N-M)
Yleissivistävä koulutus	12.0	11.5	0.5
Kasvatustieteellinen ja opettajankoulutus	4.1	1.3	2.8
Humanistinen ja taidealan koulutus	5.0	2.1	2.9
Kaupallinen ja yhteiskuntatieteellinen koulutus	25.3	12.1	13.2
Luonnontieteellinen koulutus	1.6	2.0	-0.4
Tekniikan alan koulutus	10.0	54.3	-44.3
Maa- ja metsätalouden koulutus	2.6	6.8	-4.2
Terveys- ja sosiaalialan koulutus	21.7	2.8	18.9
Palvelualojen koulutus	17.6	7.1	10.5
Koulutusala tuntematon	0.0	0.0	0.0
	100.0	100.0	$\Sigma(\text{abs})=97.7$
Koulutusalan segregaatioluku			97.7/2=48.8

Aineisto: Altika-alue tietokanta (taulukko 0514)

Koulutuksen segregaatioluku saa koko maassa arvoksi 48.8. Luku voidaan laskea myös erikseen eri koulutusasteille. Tällöin havaitaan, että keski-asteen ja alimman korkeasteen tutkinnon suorittaneiden ryhmissä segregaatioluku on viidenkymmenen tuntumassa, eikä siten juuri poikkea kaikkien koulutusasteiden kokonaistilannetta kuvaavasta luvusta. Alemman korkeakoulututkinnon suorittaneilla naisilla ja miehillä koulutusalan mukainen eriytyminen on selvästi keskimääräistä voimakkaampaa (62.8), mutta ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneilla vastaavasti vähäisempää (30.8).

Segregoitumiskehityksen tuleva suunta on kiinnostava kysymys - onko miesten ja naisten koulutusalojen eriytyminen lieventymässä väestön ja etenkin naisten koulutustason nousun myötä? Nuorempien ikäluokkien koulutusvalinnat kertovat, mihin suuntaan ollaan menossa. Kun segregaatioluku lasketaan erikseen 25-39-vuotiaalle väestölle, saadaan arvoksi 55. Luku on hieman suurempi kuin väestöllä keskimäärin. Koulutusalojen sukupuolijako ei siis näyttäisi olevan poistumassa. Samaan tulokseen on tullut Nurmi (1998, 154-155) vuosia 1970, -80, -90 ja -95 koskevien havaintojen pohjalta.

Kuntatyyppien vertailu osoittaa, että koulutuksen eriytyminen miesten ja naisten aloihin on segregaatioluvun valossa huomattavasti keskimääräistä vähäisempää suurissa kaupungeissa. Kunnan väkiluvun ja segregaatioluvun välinen negatiivinen korrelaatio on melko selvä ($r = -.39^{**}$). Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus työikäisistä korreloi tätäkin voimakkaammin segregaatioluvun kanssa ($r = -.49^{**}$): mitä vähemmän kunnassa on korkeakoulutettuja, sitä todennäköisemmin kuolustusutkinto on hankittu omalle sukupuolelle tyypilliseltä alalta. Kunnista pienimmän segregaatioluvun saavat

Kauniainen (30 %) ja Helsinki (32 %). Maakunnista erottuu Uusimaa keskimääräistä alhaisemman segregaatioruoksi. Muiden maakuntien väliset erot jäävät pieniksi.

Taulukko 4.5. Koulutuksen segregaatioruokku: 20-64-vuotiaan väestön koulutusalojen eriytyminen sukupuolen mukaan vuonna 2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Segregaatioruokku
Kuusi suurinta kaupunkia	38
Muut kaupunkimaiset kunnat	51
Taajaan asutut kunnat	55
Maaseutumaiset kunnat	57
Koko maa	49

B. Maakunnittain

Maakunta	Segregaatioruokku
Uusimaa	39
Itä-Uusimaa	50
Varsinais-Suomi	47
Satakunta	54
Kanta-Häme	54
Pirkanmaa	50
Päijät-Häme	51
Kymenlaakso	55
Etelä-Karjala	55
Etelä-Savo	55
Pohjois-Savo	52
Pohjois-Karjala	53
Keski-Suomi	52
Etelä-Pohjanmaa	56
Pohjanmaa	54
Keski-Pohjanmaa	53
Pohjois-Pohjanmaa	54
Kainuu	57
Lappi	55
Ahvenanmaa	43

Huom! Mitä suurempi arvo, sitä voimakkaampaa on eriytyminen naisten ja miesten aloihin. Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Altika-alue tietokanta (taulukko 054)

Lähteet

EGGE (2002): **Indicators on gender equality in European employment strategy**. EGGE –EC’s Expert Group on Gender and Employment.

<http://www2.umist.ac.uk/management/ewerc/>

ECE (2000): **Women and Men in Europe and North America 2000**. United Nations. Economic Commission for Europe.

Dunne, Mary (2001): Women and men in tertiary education. WWW-julkaisussa **Statistics in focus. Population and social conditions**. Theme 3 – 18/2001.

http://europa.eu.int/comm/employment_social/equ_opp/statistics_en.html

- Kolehmainen, Sirpa (1999): **Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregiotuminen Suomessa 1970-1990.** Tilastokeskus. Tutkimuksia 227. Helsinki
- Naumanen, Päivi (2002): **Koulutuksella kilpailukykyä. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työllisyyteen ja työn sisältöön.** Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 57. Turku
- Nurmi, Kaarina (1998): **'Se pieni ero' hyvinvointivaltioiden koulutus- ja työmarkkinoilla. Tutkimus koulutus- ja työmarkkinoiden sukupuolijaoista kahdessa-toista OECD-maassa.** Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 140. Turku
- Opetusministeriö 2000: **Taulukoita Kota-tietokannasta 2000**
<http://www.minedu.fi/julkaisut/pdf/87kota.pdf>
- Opetusministeriö 2001: **Ammattikorkeakoulut 2001. Taulukoita Amkota-tietokannasta.** <http://www.minedu.fi/julkaisut/pdf/97AMKOTA2001.pdf>
- Tilastokeskus, Luokituspalvelut: Henkilöluokitukset
http://www.stat.fi/tk/tt/luokitukset/index_henkilo_keh.html
- Tilastokeskus (2001): **Naiset ja miehet Suomessa 2001.** SVT. Sukupuolten tasa-arvo 2001:001. Tilastokeskus. Helsinki
- Tilastokeskus, Väestömuutokset: Kokonaishedelmällisyys 1920-2001
http://www.stat.fi/tk/he/vaesto_muutokset.html
- Tilastokeskus (2002): **Väestön koulusrakenne kunnittain 2000.** SVT. Koulutus 2002:2. Helsinki

5. TYÖELÄMÄ

Keskeiset tilastoaineistot

Tilastokeskuksen keskeisimmät työelämää kuvaavat tilastot ovat työvoimatutkimus ja työssäkäyntitilasto. Tilastot ovat luonteeltaan erilaisia ja niiden tuottamat tiedot saattavat poiketa toisistaan, vaikka tarkasteltava ilmiö olisikin sama (tietoa tilastojen eroista, ks. Sihto & Myrskylä 1999). Työvoimatutkimus on otospohjainen, kuukausittain tehtävä haastattelututkimus. Otokoko on noin 12 000 henkilöä/kuukausi. Työvoimatutkimus tuottaa nopeaa suhdannetietoa ja tilaston tuottamisessa huomioidaan kansainvälisen vertailukelpoisuuden vaatimukset. Koko maan tilannetta kuvaavat työllisyystilastot – myös kansainvälisissä vertailuissa - perustuvat lähes poikkeuksetta työvoimatutkimukseen. Tutkimuksen otokoko ei ole riittävän suuri, jotta siitä voitaisiin tuottaa kuntakohtaista tietoa. Maakuntatason tarkasteluissa työvoimatutkimusta sen sijaan käytetään yleisesti.

Kuntakohtaisessa työelämän tarkastelussa on käytettävä *työssäkäyntitilaston* tietoja. Työssäkäyntitilasto kootaan hallinnollisista rekistereistä. Koska kyse on totaaliaineistosta, voidaan tilastosta tuottaa hyvin tarkkaa alueellista, väestöryhmittäistä ja toimialoittaista tietoa maassa vakinaisesti asuvan väestön taloudellisesta toiminnasta: työllisistä, työttömistä ja työvoimaan kuulumattomista. Tilasto kuvaa tilannetta vuoden lopussa. Tilaston päivitys on hidasta, koska se kootaan useista eri rekisteriaineistoista. Lopulliset luvut valmistuvat noin puolentoista vuoden viiveellä ja ennakkotietojenkin valmistuminen kestää noin 9 kuukautta.

Tässä alueellisia eroja naisten ja miesten työelämään osallistumisessa kuvataan ensinnäkin työvoimaosuuden ja työllisyysasteen avulla. Toiseksi käsitellään työttömyyttä ja sen erityismuotoja, pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyyttä. Edelleen tarkastellaan työllisten jakautumista eri toimialoille ja eri työnantajasektoreille.

Kaikki tässä luvussa käsiteltävät alueittaiset tunnusluvut perustuvat työssäkäyntitilastoon, lukuun ottamatta 15-74-vuotiaan väestön työttömyysastetta, jossa lähteenä käytetään työministeriön työnvälitystilastoa. Myös koko maan tilannetta kuvaavat ja maakunnittain esitettävät indikaattorit on aggregoitu työssäkäyntitilastosta. Tämä on tärkeää huomata, koska tiedot poikkeavat työvoimatutkimukseen perustuvista luvuista. Joissain tapauksissa ne voivat olla jopa keskenään erisuuntaisia.

Aineisto tasa-arvotietopankin testiversioon koottiin vuodenvaihteen 2001-02 tienoilla, jolloin valmiina oli vuoden 1999 lopullinen työssäkäyntitilasto ja vuoden 2000 osalta ennakkotiedot. Työvoimaosuuden ja työllisyysasteen aineistona on käytetty vuoden 2000 ennakkotietoja, mutta muut tunnusluvut perustuvat vuoden 1999 lopulliseen tilas-

toon. Vuoden 2000 ennakkotietojen osalta on syytä huomauttaa, että työllisten määrät ovat koko maan tasolla noin prosentin verran pienempiä kuin lopullisessa työssäkäyntitilastossa. Prosenttimäärä voi vaihdella jonkin verran kunnittain (Tilastokeskus 2002b, 17).

Työssäkäyntitilaston tietoja voidaan esittää joko alueella asuvaa väestöä tai alueella työssäkäyvää väestöä koskien. Tässä käytettävät työllisyyttä kuvaavat tiedot koskevat kunnan alueella asuvaa väestöä.

Rekisteriaineiston käyttö rajaa monet tasa-arvonäkökulmasta kiinnostavat työelämän ilmiöt tarkastelun ulkopuolelle. Työssäkäyntitilasto ei tuota esimerkiksi työsuhteiden epätyypillisyyttä koskevaa tietoa. Työvoimatutkimukset sen sijaan ovat osoittaneet, että osa-aikaisten ja erityisesti määräaikaisten työsuhteiden osuus lisääntyi merkittävästi 1990-luvun puolivälissä. Vuonna 2000 12 prosenttia palkansaajista oli osa-aikaisessa työsuhteessa. Runsaat kaksi kolmasosaa heistä oli naisia (Tilastokeskus 2001b, 22). Kansainvälisesti vertaillen naisten osa-aikatyö osuus ei ole meillä kovin yleistä (Savola 2000, 78). Määräaikaisten työsuhteiden yleistymisen on koskenut ensisijaisesti naisia. Vuonna 2000 määräaikaisten palkansaajien osuus oli naisilla 20 prosenttia ja miehillä 13 prosenttia. Tämä sukupuolten välinen ero on Suomessa suurempi kuin muissa EU-maissa (Tilastokeskus 2001a; Franco & Winqvist 2002; ks. myös Haataja & Nurmi 2000; Savola 2000; Sutela ym. 2001).

Kaikkien palkansaajien osalta ei siis ole olemassa valmista rekisteritietoa, jonka avulla määräaikaisten osuutta voitaisiin kuntakohtaisesti kuvata. Poikkeuksen tekee kunta-sektori, jonka henkilöstöstä ja palvelussuhteen luonteesta Tilastokeskuksen kunnallinen henkilörekisteri kerää tietoja vuosittain. Aineisto antaa mahdollisuuden tarkastella kuntatyöntekijöiden määräaikaaisuutta myös kuntakohtaisesti. Kuntahenkilöstöä käsitellään tuonnempana omassa luvussaan.

Työvoimaosuus ja työllisyysaste

Työvoimaan luetaan työlliset ja työttömät. Työlliset jaotellaan edelleen palkansaajiin ja yrittäjiin. Palkansaajia ovat henkilöt, joilla on voimassa oleva työsuhde vuoden viimeisellä viikolla. Yrittäjiksi määritellään henkilöt, joilla on vuoden viimeisellä viikolla voimassa oleva yrittäjäeläkevakuutus tai jonka yrittäjätulot ylittävät määritellyn tulorajan. Työttömiksi työssäkäyntitilastossa luetaan henkilöt, jotka työministeriön työnhakijarekisterin mukaan ovat olleet työttömiä työnhakijoita vuoden viimeisenä päivänä. Myös lomautetut luokitellaan työttömiksi.

Työvoiman ulkopuolella oleviin luetaan koululaiset/opiskelijat, varusmiehet/siviilipalvelusmiehet, eläkeläiset ja ryhmä ”muut työvoimaan kuulumattomat”. Jälkimmäiseen sisältyvät muun muassa kotityötä tekevät. Äitiys- tai vanhempainlomalla olevat luetaan työllisiin, mikäli heillä on voimassa oleva työsuhde hänen palkkatulonsa ylittävät määritellyn tulorajan. Monella patkutyötä tekevällä äidillä työsuhde päättyy äitiysloman alkamiseen. Tällaiset äitiys- tai vanhempainlomalla olevat äidit määritellään työvoimaan kuulumattomiksi. Vanhempainloman jälkeen hoitovapaalle jääneet alle 3-

vuotiaan lapsen huoltajat määritellään työssäkäyntitilastossa niin ikään työvoimaan kuulumattomiksi.

Taulukko 5.1. 15-64-vuotias väestö pääasiallisen toiminnan ja sukupuolen mukaan 31.12.2000 (ennakkotieto)

	Naiset %	Miehet %
1. Työvoima	72.1	74.8
a. työlliset	62.9	65.6
b. työttömät	9.1	9.2
2. Työvoimaan kuulumattomat	27.9	25.2
a. koululaiset/opiskelijat	11.9	10.6
b. varus-/siviilipalvelumiehet	0.0	1.0
c. eläkeläiset	9.8	10.3
d. muut	6.2	3.3
Yhteensä	100.0	100.0

Aineisto: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

Työvoimaosuudella tarkoitetaan työvoimaan kuuluvien osuutta väestöstä. Työllisyysaste puolestaan kertoo työllisten osuuden väestöstä. Työssäkäyntitilasto koskee 15-74 –vuotiasta väestöä. Työvoimaosuuden ja työllisyysasteen määrittelyssä on tässä kuitenkin päädytty rajaamaan tarkastelu 15-64 –vuotiaasiin.

Vuonna 2000 työvoimaosuus oli naisilla 72.1 ja miehillä 74.8 prosenttia. Työllisyysaste oli naisilla 62.9 ja miehillä 65.6 prosenttia (taulukko 5.1.). Erot sukupuolten välillä ovat kummankin tunnusluvun osalta parin-kolmen prosenttiyksikön luokkaa. Työvoimatutkimuksen mukaan sekä työvoimaosuuden ja työllisyysasteen sukupuoliero on runsaat 5 prosenttiyksikköä miesten hyväksi (Tilastokeskus 2001a, 32, 35). Sukupuolten välisen eron pienuus riittää siinäkin tapauksessa nostamaan Suomen on EU-maiden kärkeksi, kun tasa-arvon mittarina käytetään työllisyysasteen sukupuolieron, ”gender gapin” vähäisyyttä (EGGE 2002, 21).

Lamavuodet 1990-luvun alkupuolella näkyvät taulukon 5.2.A luvuissa rajuina muutoksina, niin naisten kuin miestenkin kohdalla. Työllisten osuus väestöstä romahti 1990-luvun alkuvuosina. Lasku tapahtui miehillä kuitenkin hieman nopeammin kuin naisilla. Jos tasa-arvo määritellään erojen puuttumiseksi, niin työllisyysasteella mitattuna tasa-arvoisin vuosi oli 1993. Laman aallonpohjan aikaan työllisyysasteet olivat työssäkäyntitilaston mukaan naisilla ja miehillä täsmälleen samalla tasolla – mutta ennätysmäisen alhaiset (55 %). Tämän jälkeen miesten työllisyysaste on jälleen noussut korkeammaksi kuin naisilla. Lamavuosina myös työvoiman tarjontaa kuvaava työvoimaosuus notkahti alaspäin.

Kuntien ja alueiden väliset erot työvoimaan kuuluvien ja työllisten osuudessa ovat huomattavia. Vuonna 2000 työvoimaan kuuluvien osuus vaihteli kunnittain 60:stä yli 80:een. Työllisyysaste vaihtelee tätäkin enemmän: joissakin kunnissa reippaasti alle puolet työikäisestä väestöstä oli työssä, toisissa työllisten osuus taas ylitti 80 prosentin rajan. Myös huomattavia sukupuolten välisiä eroja löytyy – ja tässäkin suhteessa erot ovat suurempia työllisyysasteiden kohdalla.

Taulukko 5.2. 15-64-vuotiaan väestön työvoimaosuus ja työllisyysaste
A. Kehitys 1990-2000

Vuosi	15-64 v väestön työvoimaosuus			15-64 v väestön työllisyysaste		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
1990	71.1	75.7	-4.6	67.9	70.5	-2.6
1991	70.5	75.3	-4.8	64.0	64.1	-0.1
1992	70.0	74.6	-4.6	59.6	59.0	0.6
1993	68.5	73.0	-4.5	55.0	55.0	0.0
1994	68.4	72.7	-4.3	55.4	56.8	-1.4
1995	68.1	72.8	-4.7	55.5	57.5	-2.0
1996	68.8	72.7	-3.9	56.2	57.9	-1.7
1997	69.1	72.9	-3.8	57.8	60.6	-2.8
1998	70.7	74.2	-3.5	60.2	63.1	-2.9
1999	71.3	74.3	-3.0	61.3	63.9	-2.6
2000 (ennakkotieto)	72.1	74.8	-2.7	62.9	65.6	-2.7

B. Kuntatyypeittäin 31.12.2000 (ennakkotieto)

Kuntatyyppi	15-64 v väestön työvoimaosuus			15-64 v väestön työllisyysaste		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	75.1	77.1	-1.9	68.4	69.2	-0.7
Muut kaupunkimaiset	71.4	74.6	-3.2	60.9	64.4	-3.5
Taajaan asutut	71.4	74.6	-3.2	62.1	66.1	-4.0
Maaseutumaiset	69.0	72.3	-3.3	58.8	62.2	-3.4
Koko maa	72.1	74.8	-2.6	62.9	65.6	-2.7

C. Maakunnittain 31.12.2000 (ennakkotieto)

Maakunta	15-64 v väestön työvoimaosuus			15-64 v väestön työllisyysaste		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	76.6	78.3	-1.7	71.5	71.9	-0.5
Itä-Uusimaa	74.7	77.7	-3.0	68.4	71.4	-2.9
Varsinais-Suomi	72.7	75.8	-3.1	64.5	68.0	-3.5
Satakunta	70.5	74.2	-3.7	57.7	63.8	-6.1
Kanta-Häme	72.7	75.8	-3.1	63.1	66.8	-3.7
Pirkanmaa	71.9	75.9	-4.0	61.5	66.6	-5.1
Päijät-Häme	71.8	75.2	-3.3	60.5	64.6	-4.1
Kymenlaakso	70.8	74.1	-3.3	58.6	63.4	-4.8
Etelä-Karjala	69.9	73.0	-3.1	57.8	62.7	-4.9
Etelä-Savo	68.7	70.9	-2.2	56.7	58.2	-1.5
Pohjois-Savo	67.7	70.4	-2.7	56.8	58.0	-1.1
Pohjois-Karjala	67.3	69.2	-2.0	55.2	55.2	0.0
Keski-Suomi	69.4	73.1	-3.7	58.0	61.8	-3.7
Etelä-Pohjanmaa	68.9	72.9	-4.0	59.3	65.5	-6.2
Pohjanmaa	72.2	76.3	-4.1	64.3	70.0	-5.7
Keski-Pohjanmaa	68.6	73.3	-4.8	57.4	64.5	-7.2
Pohjois-Pohjanmaa	68.4	72.6	-4.2	58.4	62.7	-4.3
Kainuu	67.9	69.7	-1.8	53.5	53.8	-0.3
Lappi	68.0	69.2	-1.2	54.5	53.7	0.8
Ahvenanmaa	77.8	78.8	-1.0	76.4	77.0	-0.6

Aineisto (A, B ja C): Tilastokeskus, Altika-aluetietokanta (taulukko 0224)

Kuntakohtaisessa tarkastelussa naisten ja miesten työllisyysasteiden ero miesten hyväksi on korkeimmillaan liki 15 prosenttiyksikköä. Kuntia, joissa miesten työllisyysasteiden on vähintään 10 prosenttiyksikköä korkeampi kuin naisilla, on kaikkiaan 30. Monissa näistä kunnissa perinteinen perhemuoto on voimissaan – tunnusomaista niille on keskimääräistä pienempi yksinhuoltajaperheiden osuus, pienempi sinkkuväestön ja lapsettomien nuorten naisten osuus sekä perheiden suurempi lapsiluku. Esimerkkikunniksi voidaan nimetä vaikkapa Pohjanmaan Luoto ja Pedersöre.

Noin joka seitsemännessä kunnassa naisten työllisyys on samalla tasolla kuin miehillä tai hieman sitä korkeampi. Tyypillistä tällaisille kunnille on miesten heikko työllisyysaste - se jää yleensä selvästi koko maan lukua alhaisemmaksi. Esimerkiksi Rautavaaralla, Sallassa ja Pelkosenniellä miesten työllisyysaste on vain 45 prosentin tuntumassa – ja työllisten naisten osuus on joitakin prosenttiyksikköä miesten työllisyysastetta korkeampi.

Maakunnittainen tarkastelu osoittaa, että työllisten naisten osuus väestöstä on suurin Uudellamaalla (72 %) ja Ahvenanmaalla (76 %). Naisten työllisyysastetarkastelun 14 korkeinta arvoa saaneet kunnat ovatkin kaikki Ahvenanmaan kuntia. Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla myös naisten ja miesten työllisyysasteiden erot ovat hyvin pienet (taulukko 5.2.B).

Alhaisimmillaan naisten työllisyysasteet ovat Lapissa, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa. Niissä luvut ovat parisenkymmentä prosenttiyksikköä Ahvenanmaan lukuja alhaisemmat. Työllisyysasteiden sukupuolierot ovat molemmissa ääripäissä keskimääräistä pienempiä. Jos sukupuolten tasa-arvon kuvaajana käytetään erojen puuttumista, löytyvät naisten työllisyyden parhaimmat ja heikoimmat alueet siis saman listan kärjestä. Suurimmat sukupuolierot löytyvät Etelä- ja Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakunnissa sekä Satakunnassa. Naisten ja miesten työllisyysasteiden erotus on niissä 6-7 prosenttiyksikön luokkaa.

Työttömyysaste

Työttömyysasteella tarkoitetaan työttömien osuutta työvoimaan kuuluvista. Työttömyyden kehitystä seurataan meillä kahdella eri tilastolla, jotka tunnetaan Tilastokeskuksen ja työministeriön lukuina. Tilastokeskuksen luku perustuu otospohjaiseen työvoimatutkimukseen ja työministeriön luku työnvälitystilastoon. Tilastointiperusteet ovat näissä erilaiset. Vuositasolla työvoimatutkimukseen perustuva työttömien määrä on alhaisempi kuin työministeriön tilastossa. Ero on korostunut 1990-luvun jälkipuoliskolla, jolloin työvoimatutkimuksen määritelmiä yhdenmukaistettiin EU:n kanssa. Taulukkoon 5.3. on koottu työnvälitystilastoon ja työvoimatutkimukseen perustuvat työttömyysasteet 90-luvulta vuosituhannen vaihteeseen. Työministeriön tietoihin perustuvat luvut ovat niin naisilla kuin miehilläkin kautta linjan korkeampia.

Työministeriön työnvälitystilastossa työttömäksi luetaan henkilöt, jotka ovat ilmoittautuneet työvoimatoimistoon työttömiksi työnhakijoiksi. Työvoimatutkimuksessa pelkkä kirjautuminen työttömäksi työnhakijaksi ei riitä. Ne työttömät työnhakijat, joiden yhteydenotosta työvoimatoimistoon on kulunut kauemmin kuin neljä viikkoa ja jotka eivät

muullakaan tavoin ole etsineet töitä, tilastoidaan työvoimatutkimuksessa ns. piilotyöttömiin. Piilotyöttömiksi luetaan ne henkilöt, jotka voisivat ottaa työtä vastaan mutta eivät kuitenkaan aktiivisesti etsi työtä. Piilotyöttömien katsotaan kuuluvan työvoiman ulkopuolelle (Tilastokeskus 2003b, 6).

Naisten työttömyys oli Suomessa aina 70-luvulta saakka alemmalla tasolla kuin miehillä (Savola 2000, 44). Kun lama ravisteli suomalaisia työmarkkinoita 1990-alkuvuosina, nousi työttömyysaste vuoden 1990 kolmesta prosentista muutamassa vuodessa lähelle kahtakymmentä. Lama vei aluksi miesvaltaisten alojen työpaikkoja. Naisaloille työttömyys tuli pidemmällä viiveellä. Työllisyyden elpyminen on kuitenkin ollut nopeampaa miehillä kuin naisilla. Työvoimatutkimuksen tilastoissa naisten työttömyysaste ylitti miesten työttömyysasteen vuonna 1996. Työministeriön lukujen valossa naisten työttömyys ohitti miesten työttömyyden vasta vuonna 1998.

Taulukko 5.3. Työttömyysasteet työministeriön työnvälitystilastossa ja Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa 1990-2000 (15-74-vuotias väestö)

Vuosi	1. Työministeriön työnvälitystilaston mukaan		2. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan	
	Naiset %	Miehet %	Naiset %	Miehet %
1990	3.7	4.6	2.7	3.6
1991	6.6	10.5	5.1	8.0
1992	12.0	17.3	9.6	13.6
1993	17.4	22.3	14.4	18.1
1994	18.8	22.1	14.8	18.1
1995	18.3	20.3	15.1	15.7
1996	17.7	19.2	14.9	14.3
1997	16.5	17.0	13.0	12.3
1998	15.1	14.7	12.0	10.9
1999	14.0	13.6	10.7	9.8
2000	12.9	12.3	10.6	9.1

Lähde: 1. SOTKA-tietokanta (työttömien lukumäärän vuosikeskiarvo) ja Tilastokeskuksen työssäkäyntitilasto (työvoimaan kuuluvien lukumäärä 31.12.); 2. Tilastokeskus 2002a, 370.

Kuntakohtaista tietoa työttömyydestä on saatavissa ainoastaan työministeriön työnvälitystilastosta. Tässä naisten ja miesten kuntakohtaisten työttömyysasteiden tarkastelussa käytetään työnvälitystilaston kuukausittaisten tietojen keskiarvoa vuodelta 2000 (työttömien vuosikeskiarvo on poimittu Stakesin SOTKA-tietokannasta). Tässä projektissa käytettävissä ollut tieto koskee 15-74-vuotiasta väestöä. Työttömyyden kuvauksessa ikähaarukka ei siis ole sama 15-64 kuin työllisyysasteiden ja työvoimaosuuksien tarkastelussa. Tämä ei liene ongelma, koska 65 täyttäneiden määrä niin työttömissä kuin työvoimassakin (johon työttömien määrä suhteutetaan) on marginaalinen. Työttömien vuosikeskiarvo on suhteutettu työssäkäyntitilaston tietoon työvoimasta 31.12.2000 (ennakotieto).

Tuonnempana kuvataan myös työttömyyden alalajeja, pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyyttä. Niiden osalta käytettävissä ei ole ollut vuosikeskiarvoja. Pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyysindikaattoreita rakennettaessa on siksi turvauduttu työssäkäyntitilastosta

poimituihin tietoihin. Ne perustuvat työministeriön työnvälitystilastoon, mutta kuvaavat vuosikeskiarvon sijaan poikkileikkaustilannetta vuoden 1999 lopussa.

Tässä käytetyn aineiston perusteella naisten työttömyysaste oli runsaat puoli prosenttiyksikköä korkeampi kuin miehillä. Noin joka neljännessä kunnassa naisten työttömyysaste on kuitenkin alempi kuin miesten. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa pääkaupunkiseudun suuret kaupungit. Toisaalta naisten tilanne on miesten tilannetta parempi alueilla, joissa työttömyysongelma kokonaisuutena on pahin – maakuntatasolla ilmiö näkyy Lapin, Kainuun ja Pohjois-Karjalan kohdalla. Ne ovat niin miesten kuin naistenkin työttömyyden synkintä seutua.

Taulukko 5.4. Työttömyysaste vuonna 2000 (vuosikeskiarvo)

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaupunkia	9.6	10.7	-1.1
Muut kaupunkimaiset kunnat	15.0	13.7	1.2
Taajaan asutut kunnat	13.0	11.1	1.9
Maaseutumaiset kunnat	14.4	13.2	1.2
Koko maa	12.9	12.3	0.6

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	7.2	8.4	-1.2
Itä-Uusimaa	8.5	8.4	0.1
Varsinais-Suomi	12.0	10.7	1.3
Satakunta	17.9	14.4	3.4
Kanta-Häme	13.2	11.8	1.4
Pirkanmaa	14.7	12.3	2.3
Päijät-Häme	15.9	14.0	1.9
Kymenlaakso	17.0	14.3	2.7
Etelä-Karjala	17.2	14.4	2.9
Etelä-Savo	16.5	16.8	-0.3
Pohjois-Savo	15.6	16.4	-0.8
Pohjois-Karjala	18.6	19.8	-1.2
Keski-Suomi	16.5	15.1	1.5
Etelä-Pohjanmaa	13.8	9.9	3.9
Pohjanmaa	11.2	8.6	2.7
Keski-Pohjanmaa	16.5	11.4	5.1
Pohjois-Pohjanmaa	14.7	13.3	1.4
Kainuu	20.7	21.4	-0.7
Lappi	20.4	22.1	-1.6
Ahvenanmaa	1.9	2.1	-0.2

Aineistot (A ja B): SOTKA-tietokanta (työttömien määrän vuosikeskiarvo) sekä Tilastokeskus, StatFin-tilastopalvelu (työvoimaan kuuluvat)

Pitkäaikaistyöttömyys

Pitkäaikaistyöttömiksi luetaan henkilöt, jotka ovat olleet yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä ja työelämän ulkopuolella. Pitkäaikaistyöttömien määrä on laskenut 1990-luvun jälkipuoliskolla merkittävästi. Koska työttömien kokonaismäärä on vähentynyt samaan tahtiin, on pitkäaikaistyöttömien osuus kaikista työttömistä pysynyt melko vakaana, lähellä 30 prosenttia (Tilastokeskus 2003b, 28). Pitkäaikaistyöttömyys on meillä keskittynyt perusasteen koulutuksen varaan jääneisiin ja yli 55-vuotiaisiin, mitä selittää ns. eläkeputkessa olevien suuri määrä (Savola 2000, 59). Pitkäaikaistyöttömyys ei Suomessa ole erityisesti naisten ongelma samaan tapaan kuin monissa muissa EU-maissa (EGGE 2002, 14). Tarkastelujakohtana, vuoden 1999 lopussa, pitkäaikaistyöttömistä 45 prosenttia oli naisia.

Taulukko 5.5. Pitkäaikaistyöttömät (yli 12 kk) 31.12.1999: osuus työttömistä ja osuus työvoimasta

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Osuus työttömistä			Osuus työvoimasta		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	28.9	32.6	-3.7	3.0	3.8	-0.8
Muut kaupunkimaiset	25.8	29.4	-3.6	4.1	4.5	-0.4
Taajaan asutut	23.3	26.3	-2.9	3.4	3.4	-0.1
Maaseutumaiset	21.5	24.4	-2.9	3.4	3.8	-0.3
Koko maa	25.2	28.5	-3.3	3.5	4.0	-0.5

B. Maakunnittain

Maakunta	Osuus työttömistä			Osuus työvoimasta		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	29.7	31.4	-1.7	2.4	3.0	-0.6
Itä-Uusimaa	26.4	24.8	1.6	2.5	2.4	0.1
Varsinais-Suomi	27.4	31.1	-3.7	3.5	3.8	-0.2
Satakunta	26.9	27.8	-0.9	5.1	4.6	0.5
Kanta-Häme	28.9	34.3	-5.4	4.1	4.6	-0.4
Pirkanmaa	22.6	27.9	-5.3	3.6	3.8	-0.2
Päijät-Häme	31.0	35.5	-4.5	5.5	5.6	-0.1
Kymenlaakso	23.7	28.5	-4.8	4.3	4.4	-0.1
Etelä-Karjala	25.5	28.4	-2.9	4.8	4.9	0.0
Etelä-Savo	23.5	27.9	-4.4	4.1	5.1	-1.0
Pohjois-Savo	19.6	23.0	-3.4	3.3	4.3	-1.1
Pohjois-Karjala	23.0	28.3	-5.3	4.5	6.2	-1.7
Keski-Suomi	26.8	34.6	-7.8	4.8	6.0	-1.2
Etelä-Pohjanmaa	16.6	20.3	-3.8	2.6	2.4	0.2
Pohjanmaa	25.5	27.4	-1.9	3.3	2.7	0.6
Keski-Pohjanmaa	19.5	22.9	-3.3	3.4	3.0	0.4
Pohjois-Pohjanmaa	22.4	23.4	-1.1	3.5	3.6	-0.1
Kainuu	18.8	21.2	-2.5	4.0	5.1	-1.0
Lappi	24.8	26.4	-1.6	5.3	6.3	-1.0
Ahvenanmaa	18.0	11.7	6.4	0.4	0.3	0.1

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

Pitkäaikaistyöttömyyttä kuvaava tunnusluku lasketaan meillä yleensä juuri pitkäaikais-työttömien osuutena kaikista työttömistä. Tunnusluvun arvo on tällöin vahvasti riippuvainen työttömyysasteesta. Varsinkin kuntavertailussa pitkäaikais-työttömyydestä saatu kuva voi olla harhaanjohtava; jos työttömyys on alhaisella tasolla, mutta suuri osa työttömistä on pitkäaikaistyöttömiä, saa indikaattori korkean arvon. Pienkunnissa tarkasteltavat ryhmät ovat lisäksi niin lukumääräisesti pieniä, että tunnusluvut ovat alltiita suurille heilahteluille. Naisten ja miesten pitkäaikaistyöttömyyden erot saattavat näin lasketuna olla jopa useita kymmeniä prosentteja – ilman että luku tavoittaisi mitään olennaista ja todellista naisten ja miesten työmarkkina-asemasta.

EU:n piirissä kehitellyissä työelämän tasa-arvoindikaattoreissa pitkäaikaistyöttömien osuus suhteutetaan työvoimaan (EGGE 2002). Tässä pitkäaikaistyöttömyysindikaattorista esitetään kaksi eri versiota, työttömien määrään ja työvoimaan kuuluvien määrään suhteutettu pitkäaikaistyöttömien osuus.

Pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä kasvaa niin miehillä kuin naisilla kuntakoon kasvaessa – korrelaatio ei tosin ole kovin vahva (molemmilla $r = .13^{**}$). Sekä naisilla että miehillä pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä on jonkin verran yleisempää korkean kokonaistyöttömyyden alueilla.

Pitkäaikaistyöttömien osuus työvoimasta oli vuoden 1999 lopussa naisilla 3.5 ja miehillä 4.0 prosenttia. Kuntakohtaiset luvut olivat korkeimmillaan niin naisilla kuin miehilläkin 10 prosentin tuntumassa. Toisin kuin työttömien määrään suhteutettu luku, tämä indikaattori ei vaihtele kuntakoon mukaan.

Nuorisotyöttömyys

Nuorisotyöttömyydellä viitataan 15-24-vuotiaiden työttömyyteen ja sitä kuvaava tunnusluku lasketaan yleensä työttömänä olevien osuutena saman ikäisestä työvoimasta.

Suuri osa ikäluokasta (49 %) on kuitenkin vielä koululaisia tai opiskelijoita ja kaikkiaan työvoimaan kuulumattomien osuus on lähes 60 prosenttia. Nuorisotyöttömyysluvut nousevat tällä tavoin laskettuna korkeiksi. Kuntakohtaisessa, vuoden 1999 lopun poikkeikkaustilannetta koskevassa tarkastelussa käytetäänkin työvoimaan suhteutetun tunnusluvun lisäksi myös 15-24-vuotiaiden osuutta saman ikäisestä väestöstä.

Tässä yhteydessä on jälleen hyvä kiinnittää huomiota työnvälitystilaston lukuihin perustuvan tarkastelun ja otospohjaisen työvoimatutkimuksen eroihin. Prosenttiyksiköiden erotus on huima. Vuonna 2000 Suomi on työvoimatutkimuksen 28 prosentin nuorisotyöttömyydellä EU-vertailussa Italian ja Kreikan jälkeen kolmantena, huomattavasti keskiarvon yläpuolella (ks. Tilastokeskus, Verkkokoulu; EGGE 2002, 13). Työnvälitystilaston pohjalta laskettu nuorisotyöttömyys jää vuoden 1999 lopussa vajaaseen 17 prosenttiin. Ero on siis käänteinen kokonaistyöttömyyttä kuvaaviin eroihin verrattuna. Nuorisotyöttömien osalta suuri ero perustuu siihen, että työvoimatutkimus tilastoi työttömäksi myös opiskelijat, jotka opintojensa ohessa hakevat työtä, kunhan he täyttävät aktiivisen työnhaun kriteerin (opiskelijoiden työttömyydestä työvoimatutkimuksen mu-

kaan ks. Tilastokeskus 2003a; Tilastokeskus 2003b, 25-27). Työministeriön työnvälitystilastossa opiskelijoita ei kirjata työttömiksi lukukausien aikana.

Kummassakin tilastossa naisten ja miesten välinen ero on melko pieni, mutta erot ovat eri suuntaiset. Työnvälitystilastoon perustuvissa tunnusluvissa nuorisotyöttömyys on naisilla pienempi – riippumatta siitä mitataanko sitä suhteessa työvoimaan vai osuutena samanikäisestä väestöstä. On huomattava, että tarkastelu perustuu tässä yhteen poikkeikkaustietoon – nuorten työttömien määrä saattaa vaihdella voimakkaastikin vuoden eri aikoina. Luotettavamman kuvan saaminen edellyttäisi vuosikeskiarvojen käyttöä tunnuslukujen rakennettaessa.

Taulukko 5.6. Nuorisotyöttömyys sukupuolen mukaan 31.12.1999: osuus samanikäisestä työvoimasta ja osuus samanikäisestä väestöstä

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Osuus 15-24 v. työvoimasta			Osuus 15-24 v. väestöstä		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	9.8	10.8	-1.0	4.7	5.0	-0.2
Muut kaupunkimaiset	21.1	21.8	-0.7	8.4	8.9	-0.6
Taajaan asutut	19.4	17.9	1.5	6.9	6.9	-0.1
Maaseutumaiset	20.8	18.0	2.8	6.6	6.9	-0.3
Koko maa	16.4	17.0	-0.6	6.7	7.0	-0.3

B. Maakunnittain

Maakunta	Osuus 15-24 v. työvoimasta			Osuus 15-24 v. väestöstä		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	6.0	7.7	-1.7	3.0	3.6	-0.7
Itä-Uusimaa	10.2	11.9	-1.8	4.2	5.0	-0.8
Varsinais-Suomi	15.8	14.4	1.3	6.9	6.2	0.7
Satakunta	24.4	21.5	2.9	8.8	8.6	0.2
Kanta-Häme	17.9	16.5	1.3	7.4	7.0	0.4
Pirkanmaa	17.7	15.8	1.9	7.3	6.7	0.6
Päijät-Häme	23.2	19.7	3.5	9.1	8.4	0.7
Kymenlaakso	26.1	25.7	0.4	10.1	10.4	-0.3
Etelä-Karjala	25.3	26.1	-0.8	9.2	10.4	-1.2
Etelä-Savo	24.4	25.4	-1.0	7.8	9.0	-1.2
Pohjois-Savo	24.0	28.4	-4.4	7.8	10.4	-2.6
Pohjois-Karjala	26.6	27.2	-0.6	8.1	9.4	-1.3
Keski-Suomi	23.8	23.4	0.4	8.9	9.2	-0.3
Etelä-Pohjanmaa	23.7	15.6	8.0	7.9	6.0	1.9
Pohjanmaa	16.7	14.0	2.7	6.3	5.8	0.4
Keski-Pohjanmaa	27.3	21.5	5.8	9.3	8.4	0.9
Pohjois-Pohjanmaa	22.9	20.6	2.3	8.1	8.1	0.0
Kainuu	29.8	31.2	-1.4	9.2	11.6	-2.3
Lappi	27.2	31.6	-4.4	8.9	10.8	-1.8
Ahvenanmaa	2.9	5.1	-2.2	1.2	2.3	-1.2

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

Pahin nuorten miesten työttömyys – ja samalla suurin ero nuorten naisten ja miesten välillä – oli tarkasteluajankohtana Kolarissa ja Enontekiöllä, joissa kolmannes työvoimaan kuuluvista miehistä oli työtä vailla.

Suurimpien kaupunkien tilanne näyttää niin naisten kuin miestenkin osalta muuta maata valoisammalta, mikä on pääkaupunkiseudun kuntien ansioita. Niissä nuorisotyöttömyys yleensä ja nuorten naisten työttömyys erityisesti on vähäistä (taulukko 5.6.A).

Naiset ja miehet eri toimialoilla

Suomessa työmarkkinat ovat sukupuolen mukaan jakautuneet – niin ammattien, toimialan, työnantajasektorin kuin ammattiasemankin suhteen. Naisten enemmistö työskentelee naisvaltaisilla ja miesten enemmistö miesvaltaisilla toimialoilla ja ammateissa (ks. esimerkiksi Nurmi 1998, Kolehmainen 1999). Suomella on kyseenalainen kunnia olla ammatillisen segregaatiossa osalta EU-vertailun kärkimää (EGGE 2002, 53). EU:n komissio onkin toistuvasti kiinnittänyt huomiota tilanteeseen ja kehottanut voimistamaan segregaatiossa lieventämiseen tähtäviä toimia (Työministeriö 2002, 12). Korkean naisten työllisyyden, mutta samaan aikaan voimakkaan segregaatiossa maana Suomi on samassa seurassa Ruotsin ja Tanskan kanssa. Korkean työllisyyden ja korkean segregaatiossa ristiriitainen yhdistelmä selittyy ainakin osaksi sillä, että Pohjoismaissa merkittävä osa naisista on työllistynyt sellaisiin hyvinvointivaltion palvelutehtäviin, jotka monissa muissa maissa tehdään perheissä, palkattomana kotityönä. Suomen työllisyyspolitiikan toimintasuunnitelmissa on kuitenkin nostettu esiin segregaatiossa purkamiseen tähtäävät toimet yhtenä keskeisenä alueena.

Segregatio on nähty ongelmana, koska se mahdollistaa miesten ja naisten eriarvoisen kohtelun työmarkkinoilla ja vaikuttaa kielteisesti naisten työmarkkina-aseman kehittämiseen ja palkkaukseen. Yksilötasolla ilmenevien ongelmien lisäksi eriytymisellä aiheuttaa makrotasonkin ongelmia: ennustetun työvoimapulan lähestyessä segregatio saattaa jäykistää työmarkkinoita ja osaltaan vaikuttaa työvoimakapeikkojen syntymiseen tai ainakin vaikeuttaa niiden poistamista (Työministeriö 2002, 12).

Akateemisessa keskustelussa segregaatiossa liittyvien ongelmien korostamista toisaalta myös kyseenalaistetaan – esimerkiksi palkkaerojen uskotaan olevan vähennettävissä muilla keinoin kuin segregaatiossa purkamisella.

Segregaatiossa kuvataan useimmiten naisten ja miesten ammattien eriytyemisellä. Kuntatason satoja ammatteja sisältävän luokituksen mukainen tarkastelu on luonnollisesti poissuljettu vaihtoehto. Karkean toimialaluokittelun käyttö on sen sijaan mahdollista. Seuraavassa tarkastellaankin työllisten naisten ja miesten jakautumista eri toimialoille Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tietojen pohjalta.

Jälleen on paikallaan kiinnittää huomiota tilastointitapaan. Aineistona käytettävässä työssäkäyntitilastossa henkilön toimiala määräytyy hänen työpaikkansa mukaan. Kaikki samassa toimipaikassa työskentelevät luetaan samaan toimialaan kuuluviksi ammatista riippumatta. Työpaikan toimiala määritellään kullekin toimipakalle ja itsenäiselle ammattinharjoittajalle Tilastokeskuksen toimialaluokituksen mukaisesti.

Taulukko 5.7. Työelämän segregaatioluvun laskutapa (lähtökohtana työllinen väestö toimialan mukaan 31.12.1999)

	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Alkutuotanto	3.9	6.7	
AB maa-, riista-, metsä- ja kalatalous	3.9	6.7	-2.8
Jalostus	13.7	38.7	
CD teollisuus ja mineraalien kaivu	12.3	26.9	-14.6
E (+ 90) sähkö-, kaasu-, vesi- ja ympäristönhuolto	0.5	1.9	-1.4
F rakentaminen	1.0	10.4	-9.4
Palvelut	80.5	52.8	
GI kauppa, kuljetus, varastointi, tietoliikenne	16.7	22.4	-5.7
JK (pl. 73) rahoitustoiminta, liike-elämän palvelut	12.3	11.3	1.0
M (ml. 73) koulutus, tutkimus	9.8	5.3	4.5
N terveys- ja sosiaalipalvelut	24.8	3.1	21.7
HPO (pl. 90) muut palvelut	10.4	5.0	5.4
LQ julkishallinto	6.3	5.2	1.1
Tuntematon	2.0	1.8	
X toimiala tuntematon	2.0	1.8	0.2
	100.0	100.0	
Työelämän segregaatioluku: ”osuus jonka tulisi siirtyä toimialalta toiselle, jotta naisten ja miesten työnjako olisi tasainen”			$\Sigma(\text{abs})=68$ 68 / 2= 34.0 %

Aineisto: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

Taulukon jaotuksen pohjana olevat toimialaluokituksen pääluokat

- A Maatalous, riistatalous ja metsätalous
- B Kalatalous
- C Kaivostoiminta ja louhinta
- D Teollisuus
- E Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto (ml. O90 Ympäristönhuolto)
- F Rakentaminen
- G Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen sekä henkilökohtaisten esineiden ja kotitalousesineiden korjaus
- H Majoitus- ja ravitsemistoiminta
- I Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne
- J Rahoitustoiminta
- K Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut (pl. K73 Tutkimus ja kehittäminen)
- L Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus
- M Koulutus (ml. K73 Tutkimus ja kehittäminen)
- N Terveystenhoito- ja sosiaalipalvelut
- O Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut (pl. O90 Ympäristönhuolto)
- P Työnantajakotitaloudet
- Q Kansainväliset järjestöt ja ulkomaiset edustustot
- X Toimiala tuntematon

Tarkastelu karkealla alkutuotanto-jalostus-palvelut –luokituksella osoittaa, että työllisten naisten ylivoimainen enemmistö (80 %) toimii palvelualalla. Miehistä palvelualan työpaikoissa on noin puolet. Jalostusala on miesvaltainen. Miehistä jalostusalalla on 40 prosenttia, naisista vain 14 prosenttia. Myös alkutuotannossa työskentelevien osuus on miehillä korkeampi kuin naisilla. Nämä luvut ilmaisevat, kuinka suuri osa naisista ja kuinka suuri osa miehistä työskentelee eri toimialoilla. Kun näkökulmaa vaihdetaan ja

tarkastellaan naisten osuutta eri toimialoilla työskentelevistä, saadaan seuraavat luvut: naisten osuus on alkutuotannossa 35, jalostuksessa 25 ja palveluissa 59 prosenttia.

Kuntatyypin mukaiset erot ovat miehillä ja naisilla samansuuntaisia, mutta miehillä huomattavasti selvempiä kuin naisilla. Alkutuotannossa työskentelevien osuus on luonnollisesti suurinta maaseutukunnissa. Miehillä jalostuksessa toimivien osuus on pääkaupunkiseudun kaupungeissa selvästi muuta maata alhaisempi ja palvelualoilla toimivien osuus erittäin selvästi muuta maata suurempi.

Työllisten naisten ja miesten osuudet eivät tiheämpiseulaisella toimialaluokituksella eivätkä taivu yhdeksi – tai edes useammaksi - yksinkertaiseksi tunnusluvuksi, jolla voitaisiin vertailla tilannetta eri kunnissa. Sukupuolierojen kuvaajana käytetään samanlaista eroja tiivistävää segregaatiolukua kuin edellä koulutusalojen eriytymistä käsiteltäessä. Ensin lasketaan naisten osuuden ja miesten osuuden erotus toimialakohtaisesti. Erotusten absoluuttiset arvot lasketaan yhteen ja summa jaetaan kahdella (ks. taulukko 5.7). Jos arvo on nolla, ei sukupuolen mukaista segregaatiota ole lainkaan. Arvo 100 puolestaan kuvaa tilannetta, jossa naiset ja miehet toimivat kokonaan eri toimialoilla. Tunnusluku voidaan tulkita tarkoittavan sitä naisten ja miesten osuutta, jonka tulisi siirtyä toimialalta toiselle, jotta sukupuolten työnjako olisi tasainen.

Kansainvälisissä vertailevissa tutkimuksissa on käytössä useita erilaisia indikaattoreita, joilla kuvataan segregaatiota, naisten ja miesten jakautumista eri ammatteihin ja eri toimialoille (segregaatiomittareista ks. esimerkiksi EGGE 2002, 35-45). Edellä kuvatun laskukaavan etuna on sen yksinkertaisuus. Siinä mahdollinen naisten ja miesten työllisyysasteiden ero ei myöskään vaikuta lopputulokseen.

Tunnusluvun rakentamisen lähtökohtana on 11 luokkainen toimialajaotus, jossa osa toimialaluokituksen 20 pääryhmästä on yhdistetty (yksityiskohtainen toimialaluokitus, ks. Tilastokeskus, Luokituspalvelut). Käytetty jaotus on sama kuin Ruotsin JämIndex – tietopankkiin sisältyvässä segregaatiota kuvaavassa tunnusluvussa (”ojämns fördelning på näringsgrenar”). Tässä kehitelty segregaatioluku ei kuitenkaan toimialaryhmittelyn yhdenmukaisuudesta huolimatta ole vertailukelpoinen JämIndexin vastaavan luvun kanssa, koska Ruotsissa on käytetty eri laskukaavaa. Tarkkaa kuvausta laskutavasta ei JämIndex-sivustolta löydy.

Koko maan tasolla toimialan mukaista segregaatiota kuvaava tunnusluku saa arvon 34 prosenttia. Toimialojen eriytyminen naisten ja miesten toimialoihin on käytetyn indikaattorin valossa pienintä suurimmissa kaupungeissa. Vähäisintä eriytyminen on Helsingissä (24 %). Toisesta ääripäästä löytyy Savukoski ja Ylihärmä yli 50 prosentin segregaatioarvolla. Maakuntavertailu osoittaa, että segregaatiota on vähiten Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla. Voimakkainta eriytyminen miesten ja naisten toimialoihin on Keski-Pohjanmaalla. Erot maakuntien välillä eivät ole kovin dramaattisia.

Työelämän segregaatioluku korreloi selvästi aiemmin käsitellyn koulutusalojen sukupuolijakoa kuvaavan luvun kanssa ($r = .47^{**}$). Toimialojen eriytyminen on koulutusalojen eriytytymisen tapaan selvempää asukasluvultaan pienissä kunnissa ($-.22^{**}$).

Tässä käytetty työelämän segregaatioluku on hyvin karkea. Se, miten hyvin tai huonosti se onnistuu kuvaamaan sitä mitä sen pitäisi kuvata, toimialojen eriytymistä naisten ja miesten toimialoihin, edellyttäisi tarkempaa analyysiä. On kuitenkin tärkeää, että toimialan mukaista eriytyminen ei jää kokonaan huomiotta. Mittari saattaa parhaassa tapauksessa ainakin herättää kiinnittämään huomiota toimialan mukaiseen eriytymiseen alueilla, jossa luku saa keskimääräisestä poikkeavia arvoja.

Taulukko 5.8. Työelämän segregaatioluku: naisten ja miesten epätasainen jakautuminen eri toimialoille 1999

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaupunkia	27.4
Muut kaupunkimaiset kunnat	36.0
Taajaan asutut kunnat	37.6
Maaseutumaiset kunnat	38.6
Koko maa	34.0

B. Maakunnittain

Maakunta	Ero (N-M)
Uusimaa	28.1
Itä-Uusimaa	37.0
Varsinais-Suomi	33.4
Satakunta	37.0
Kanta-Häme	35.1
Pirkanmaa	33.8
Päijät-Häme	35.2
Kymenlaakso	38.9
Etelä-Karjala	38.9
Etelä-Savo	39.9
Pohjois-Savo	37.5
Pohjois-Karjala	37.2
Keski-Suomi	36.8
Etelä-Pohjanmaa	38.9
Pohjanmaa	39.9
Keski-Pohjanmaa	41.4
Pohjois-Pohjanmaa	37.2
Kainuu	38.4
Lappi	37.3
Ahvenanmaa	35.7

Huom! Mitä suurempi arvo, sitä selvemmin työmarkkinat ovat jakautuneet naisten ja miesten toimialoihin
Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

Työnantajasektori

Vuoden 1999 työssäkäyntitilaston mukaan kaikista palkansaajista puolet oli naisia. Kuntatyönantajan palveluksessa olevista naisia oli 75 prosenttia, valtion työntekijöistä 47 ja yksityisen sektorin palkansaajista 42 prosenttia.

Taulukko 5.9. Työllinen väestö työnantajasektorin ja ammattiaseman mukaan 31.12.1999

	Naiset %	Miehet %
Palkansaajat		
1. Julkinen sektori	40.4	17.5
a. kunta	33.9	10.6
b. valtio	6.5	6.9
2. Yksityinen	47.3	62.3
3. Muu/tuntematon	4.0	5.9
Yrittäjät (ml. yrittäjäperheenjäsenet)	8.3	14.3
Kaikki	100.0	100.0

Aineisto: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

Julkisen sektorin palkansaajat

Kuten edellä on todettu, ovat työmarkkinat meillä edelleen melko selvästi jakautuneet naisten ja miesten toimialoihin. Tämän lisäksi naisten ja miesten työmarkkinat ovat jakautuneet työnantajasektorin perusteella. Neljä naista kymmenestä työskentelee julkisella sektorilla. Miehillä vastaava osuus jää reilusti alle viidennekseen. Naisille erityisesti kunnat ja kuntayhtymät ovat tärkeitä. Niiden palveluksessa on noin kolmannes työllisistä naisista. Kuntasektorin uudistuspaineilla – esimerkiksi ostopalvelujen käytön lisäämisellä on siten vaikutuksia nimenomaan naisten työmarkkinoihin.

Julkisella sektorilla työskentelevien osuus työllisistä on kaikissa Suomen kunnissa korkeampi naisilla kuin miehillä. Pienimmillään naisten ja miesten ero on Varsinais-Suomen ja Ahvenanmaan lilliputtikunnissa.

Maaseutukuntien naiset ovat kaupunkilaissariaan selvästi enemmän riippuvaisia julkisen sektorin ja nimenomaan kuntien työpaikoista. Maassamme on useita kymmeniä kuntia, joissa kunta tai kuntayhtymä työllistää puolet työssäkäyvistä naisista. Ne ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta pieniä, alle 5000 asukkaan kuntia. Pääkaupunkiseudulla vastaavasti vain noin joka neljäs työllisistä naisista on kuntien tai kuntayhtymien palveluksessa. Miehillä ei kuntakoon mukaista kuntatyöntekijäosuuden vaihtelua ole havaittavissa.

Maakuntakohtainen tarkastelu osoittaa, että muun muassa Kainuussa, Lapissa ja Etelä-Karjalassa kuntasektorilla työskenteleviä naisia on suhteellisesti enemmän kuin muualla maassa (taulukko 5.10.A). Korkeimmillaan luku on kuitenkin Ahvenanmaalla, jossa liki 50 prosenttia työllisistä on kunnan palveluksessa.

Kunnissa, joissa kunta-alan merkitys naisten työllistäjänä on keskimääräistä suurempi, myös naisten työttömyysaste on muuta maata korkeampi ($r = .49^{**}$). Edellä käsitelty toimialan mukainen segregatio on sekin vahvasti sidoksissa kuntasektorin palveluksessa olevien naisten osuuteen ($r = .62^{**}$). Naisten työllisyyden yksipuolisuuden eri tunnusmerkit näyttäisivät siis kasautuvat pitkälti samoihin kuntiin. Korrelaatiotarkasteluun sisältyvät vain Manner-Suomen kunnat. Kun leimallisesti alhaisen työttömyyden Ahvenanmaa on mukana, jää naisten kuntatyön ja työttömyyden välinen yhteys selvästi heikommaksi.

Taulukko 5.10. Kuntasektorin ja valtion palveluksessa olevien osuus työllisistä 31.12.1999

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Työllisistä kuntasektorilla			Työllisistä valtion palveluksessa		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	27.1	10.2	16.9	9.3	8.8	0.4
Muut kaupunkimaiset	36.1	11.4	24.7	6.2	6.5	-0.3
Taajaan asutut	36.7	9.8	26.9	4.9	6.0	-1.1
Maaseutumaiset	39.4	10.5	28.9	3.8	5.6	-1.8
Koko maa	33.9	10.6	23.3	6.5	6.9	-0.4

B. Maakunnittain

Maakunta	Työllisistä kuntasektorilla			Työllisistä valtion palveluksessa		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	25.7	8.7	17.0	8.7	8.0	0.7
Itä-Uusimaa	33.5	8.4	25.1	3.8	3.7	0.1
Varsinais-Suomi	32.7	9.0	23.6	6.1	6.6	-0.4
Satakunta	37.4	10.8	26.6	3.7	4.1	-0.4
Kanta-Häme	34.4	9.4	25.0	7.4	8.2	-0.7
Pirkanmaa	34.2	10.6	23.6	5.1	6.0	-0.9
Päijät-Häme	34.0	10.2	23.8	3.4	3.3	0.1
Kymenlaakso	36.5	9.9	26.6	5.0	6.2	-1.2
Etelä-Karjala	35.6	9.3	26.3	5.1	6.9	-1.9
Etelä-Savo	41.0	13.5	27.5	5.5	6.4	-0.9
Pohjois-Savo	41.2	14.1	27.1	6.8	7.2	-0.4
Pohjois-Karjala	42.4	14.4	28.0	6.5	8.3	-1.9
Keski-Suomi	38.3	11.8	26.6	7.3	7.8	-0.5
Etelä-Pohjanmaa	39.6	10.9	28.7	3.1	3.8	-0.7
Pohjanmaa	41.0	11.2	29.8	5.6	4.7	0.8
Keski-Pohjanmaa	41.4	12.8	28.6	3.3	3.7	-0.5
Pohjois-Pohjanmaa	40.2	12.5	27.6	6.5	6.9	-0.5
Kainuu	41.9	13.6	28.3	6.4	12.4	-6.0
Lappi	41.9	14.1	27.8	8.2	12.9	-4.7
Ahvenanmaa	48.3	20.8	27.5	2.0	3.1	-1.0

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

Yksityisen sektorin palveluksessa olevat

Yksityisen sektorin palkansaajien osuus työllisistä on korkein Uudellamaalla ja Päijät-Hämeessä. Näissä maakunnissa yli puolet naisista ja lähes 70 prosenttia miehistä on yksityisen palveluksessa. Naisten kohdalla suurin kuntakohtainen osuus löytyy Nokia-vetoisesta Salosta ja sen naapurikunnasta Perttelistä.

Työssäkäyntitilastossa yrittäjiksi luetaan henkilöt, joilla on voimassa ole yrittäjäläkevakuutus tai jonka yrittäjätulot ylittävät määritellyn tulorajan. Jos henkilöllä on lisäksi voimassa oleva työsuhde, määritellään hänet yrittäjäksi vain, jos yrittäjätulot ovat palkkatuloja suuremmat. Lisäksi yrittäjiksi lasketaan myös perheenjäsenet, jotka työskentelevät yrityksessä muina kuin palkansaajina. Rekisteripohjaisissa tilastoaineistossa varsinaisia yrittäjiä ja yrittäjäperheenjäseniä ei voi erotella, samoin kuin ei yksinäis- ja työn-

antajayrittäjiäkään. Rekisteriaineistojen piirtämä kuva yrittäjyydestä jääkin sukupuolinäkökulmasta epätydyttäväksi. Työvoimatutkimuksessa erottelu yrittäjät ja avustavat perheenjäsenet voidaan erotella. Lisäksi yrittäjät voidaan 90-luvun loppupuolelta saakka jaotella yksin- ja työnantajayrittäjiin.

Taulukko 5.11. Yksityisen sektorin palkansaajien sekä yrittäjien (ml. yrittäjäperheenjäsenet) osuus työllisistä 31.12. 1999

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Yksityisen sektorin palkansaajat			Yrittäjät, ml. yrittäjäperh.jäs.		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	53.8	66.5	-12.7	4.2	7.5	-3.3
Muut kaupunkimaiset	47.9	64.7	-16.8	6.0	10.1	-4.1
Taajaan asutut	44.8	61.8	-17.0	10.6	17.5	-6.9
Maaseutumaiset	37.1	53.4	-16.3	17.3	27.3	-10.0
Koko maa	47.3	62.3	-15.0	8.3	14.3	-6.0

B. Maakunnittain

Maakunta	Yksityisen sektorin palkansaajat			Yrittäjät, ml. yrittäjäperh.jäs.		
	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	55.1	67.3	-12.2	4.6	8.5	-3.9
Itä-Uusimaa	47.4	59.2	-11.8	9.2	16.5	-7.3
Varsinais-Suomi	49.7	65.1	-15.4	8.6	14.9	-6.2
Satakunta	44.5	60.8	-16.3	10.8	16.6	-5.8
Kanta-Häme	46.0	61.7	-15.7	9.2	15.0	-5.8
Pirkanmaa	48.9	65.7	-16.9	8.3	13.0	-4.7
Päijät-Häme	51.2	68.5	-17.2	9.0	15.3	-6.3
Kymenlaakso	46.1	65.0	-18.9	8.9	12.9	-4.0
Etelä-Karjala	46.4	64.5	-18.1	10.3	14.8	-4.5
Etelä-Savo	38.7	53.1	-14.4	12.3	21.6	-9.3
Pohjois-Savo	38.0	55.2	-17.2	11.3	18.7	-7.4
Pohjois-Karjala	37.3	52.2	-14.9	11.6	19.6	-8.0
Keski-Suomi	42.0	60.0	-18.0	9.2	15.3	-6.1
Etelä-Pohjanmaa	40.2	56.5	-16.3	15.0	24.9	-9.8
Pohjanmaa	39.8	61.8	-22.0	10.3	18.8	-8.5
Keski-Pohjanmaa	38.2	49.4	-11.2	13.9	22.7	-8.7
Pohjois-Pohjanmaa	40.9	60.7	-19.7	9.4	15.4	-6.0
Kainuu	39.1	52.9	-13.7	9.9	16.9	-7.0
Lappi	36.4	46.8	-10.4	8.9	16.9	-8.0
Ahvenanmaa	40.2	57.1	-17.0	9.3	18.6	-9.4

Aineisto: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

Yrittäjiksi määritellyistä noin kolmannes on naisia. Luku on pysynyt pitkään lähes muuttumattomana. Edes 90-luku ei tuonut tähän osuuteen muutoksia, vaikka naisyrittäjyyteen kannustaminen on ollut myös valtiollisen tasa-arvopolitiikan asialistalla. Naisyrittäjyyden edistäminen oli muun muassa yksi Lipposen hallituksen tasa-arvo-ohjelman painopistealueista. Yrittäjyyden tukeminen nähtiin siinä ennen muuta keinona vähentää naisten työttömyyttä (ks. Lipposen hallituksen tasa-arvo-ohjelma).

Vuoden 1999 lopussa 8 prosenttia työllisistä naisista ja 14 prosenttia työllisistä miehistä luokiteltiin yrittäjiksi. Miesten yrittäjäosuus on suurempi kuin naisilla kaikissa Suomen

kunnissa, paria poikkeusta lukuun ottamatta. Sekä naisten että miesten yrittäjyys on yhteydessä kuntakokoon: mitä suurempi kunta on, sen pienempi on yrittäjien osuus työllisistä. Keski- ja Etelä-Pohjanmaa ovat yrittäjyysmaakuntia. Niissä yrittäjien osuus työllisistä on maan korkein sekä naisilla että miehillä.

Kun työvoimatutkimuksen pohjalta lasketaan naisten osuus vain varsinaisista yrittäjistä, niin naisten osuus jää hieman alle kolmannekseen. Pudotus verrattuna tarkasteluun, jossa mukana ovat myös yrittäjäperheenjäsenet, on prosenttien parin luokkaa. Muiden kuin maatalousyrittäjien osalta havaitaan, että naiset ovat tyypillisesti yksinyrittäjiä. Palkattua työvoimaan on vain joka kolmannella naisyrittäjällä. Miesyrittäjillä vastaava osuus on joitakin prosenttiyksikköä viidenkymmenen alapuolella. Nämä suhteelliset osuudet ovat pysyneet 90-luvun lopulta vuosituhannen alkuun suunnilleen saman tasoisina (ks. Tilastokeskuksen StatFin-palvelu, www.stat.fi, kohta Työmarkkinat > Työvoimatutkimus > Palkansaajat ja yrittäjät 1990-2003).

Toimialan ja työnantajasektorin mukainen tarkastelu ei paljasta työmarkkinoiden horisontaalisen eriytymisen astetta – naisten ja miesten jakautumista erilaisiin asemiin. Viiden vuoden välein päivitettävästä väestölaskennasta on mahdollista saada kuntakohtaisia tietoja työllisten ammateista ja sosioekonomisesta asemasta. Väestölaskennassa työlliset jaotellaan ylempiin ja alempiin toimihenkilöihin ja työntekijöihin. Sosioekonomisen aseman mukainen tarkastelu kuntatasolla antaisi kiinnostavaa tietoa työmarkkinoiden horisontaalisen eriytymisestä. Viimeisin väestölaskenta koskee vuotta 2000. Tasa-arvotietopankin aineistoa kerättyä viimeisin tieto oli kuitenkin vuodelta 1995, eikä sitä katsottu aiheelliseksi enää ottaa mukaan tietopankin testiversioon.

Lähteet

- EGGE (2002): **Indicators on gender equality in European employment strategy**. EGGE –EC's Expert Group on Gender and Employment.
<http://www2.umist.ac.uk/management/ewerc/>
- Franco, Ana & Karin Winqvist: At the margins of the labour market? Women and men in temporary jobs in Europe. **Statistics in focus. Population and social conditions**. Theme 3-13/2002
- Haataja, Anita & Kaarina Nurmi 2000: **Naiset työelämässä – ja sen ulkopuolella**. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvon työraportteja 2000:3.
- Kolehmainen, Sirpa (1999): **Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970-1990**. Tilastokeskus. Tutkimuksia 227. Helsinki
- Lipposen hallituksen tasa-arvo-ohjelma: Hallituksen tasa-arvo-ohjelma Pekingistä Suomeen <http://www.stm.fi/suomi/hao/julkaisut/tasa97.htm>.
- Nurmi, Kaarina (1998): **'Se pieni ero' hyvinvointivalttioiden koulutus- ja työmarkkinoilla. Tutkimus koulutus- ja työmarkkinoiden sukupuolijaoista kahdessa-toista OECD-maassa**. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 140. Turku
- Savola, Lotta (2000): **Naiset Suomen työmarkkinoilla 1990-luvulla**. Tilastokeskus. SVT Työmarkkinat 2000:4. Sukupuolten tasa-arvo 2000:001. Helsinki

- Sihto, Matti & Mikko Myrskylä (1999): Työllisyyttä kahdenlaisin mittarein. **Hyvinvointikatsaus** 3/99
- Sutela, Hanna & Jukka Vänskä & Veijo Notkola (2001): **Pätkätyöt Suomessa 1990-luvulla**. Tilastokeskus. SVT. Työmarkkinat 2001:1. Helsinki
- Tilastokeskus, Luokituspalvelut: Talousluokitukset
http://www.stat.fi/tk/tt/luokitukset/index_talous_keh.html
- Tilastokeskus (2001a): **Naiset ja miehet Suomessa 2001**. Tilastokeskus. SVT Suku-
puolten tasa-arvo 2001:001. Helsinki
- Tilastokeskus (2001b): **Työvoimatilasto 2000. Työvoimatutkimuksen tuloksia vuosilta 1991-2000**. Tilastokeskus. SVT Työmarkkinat 2001:15. Helsinki
- Tilastokeskus (2002a): **Suomen tilastollinen vuosikirja 2002**. Tilastokeskus. SVT. Hämeenlinna 2002
- Tilastokeskus (2002b): **Työssäkäyntitilasto 1999-2000**. Tilastokeskus. SVT Väestö 2002:3. Helsinki
- Tilastokeskus (2003a): **Opiskelijoiden työttömyys ja työllisyys Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan**. Tilastokeskus 11.2.2003.
http://www.stat.fi/tk/el/tyomarkkinat_2003_opiskelijat.pdf
- Tilastokeskus (2003b): **Työttömyys ja työllisyys tilastoissa. Tilastokeskuksen ja työministeriön tilastojen vertailua**. Tilastokeskus. SVT Työmarkkinat 2002:17. Helsinki www.stat.fi/tk/tyoll08s.html
- Tilastokeskus, Verkkokoulu:
http://www.stat.fi/tk/tp/verkkokoulu/vk/tvt/oppitunnit/tvt06/tvt06_01/view.html
- Työministeriö (2002): **Tasavertaiset työmarkkinat. Segregaation lieventäminen**. Työhallinnon julkaisu nr 3003. Helsinki

6. KUNTIEN OMA HENKILÖSTÖ

Edellisessä luvussa käsiteltiin naisten ja miesten jakautumista työnantajasektoreittain. Siinä kuntasektoriin sisältyi sekä kuntien että kuntayhtymien henkilöstö. Kuntasektori-käsitteen lisäksi myös termeillä ”kunta-alan henkilöstö” tai ”kunnallinen henkilöstö” viitataan yleensä kuntien ja kuntayhtymien muodostamaan kokonaisuuteen. Koko kuntasektorin henkilöstöstä noin neljännes on kuntayhtymien palveluksessa. Tässä käsittelemme vain ja ainoastaan kuntien omaa henkilöstöä, sen sukupuolijakaumaa, työsuhteiden laatua ja keskipalkkoja. Kuntayhtymien henkilöstö sisältyy aineistona käytetyn Tilastokeskuksen kunnallisen henkilökäsitteen tietoihin (Tilastokeskus 2001a). Tässä kuntayhtymät on rajattu tarkastelun ulkopuolelle, koska niiden henkilöstötietoja ei voi kohdentaa yksittäisten kuntien tasolle. Kunnista käytetäänkin jatkossa myös nimitystä ”peruskunta” korostamaan mainittua rajausta. Omaan henkilöstöön keskittyminen on kiinnostavaa siksi, että kyse on silloin tasa-arvon toteutumista kunnan henkilöstöpolitiikassa - joka on suoraan kunnan omassa päätösvallassa.

Aineistona käytetään Tilastokeskuksen kunnallista henkilökäsitteä. Vuosittain loka-kuussa päivitetty tilasto sisältää tietoja muun muassa työsuhteiden luonteesta, työajoista ja palkoista. Henkilöstötarkastelua täydennetään myös tietopankkiprojektin yhteydessä erikseen kerätyillä tiedoilla kuntien johtavien viranhaltijoiden sukupuolijakaumasta.

Vielä on syytä kiinnittää huomiota henkilöstökäsitteeseen. Kunnan henkilöstöön kuuluvien lukumäärä ei nimittäin ole yksiselitteinen suure. Yhtäältä henkilöstö voidaan jaotella palkkasuhteen mukaan kuukausipalkkaisiin ja tuntipalkkaisiin sekä määräaikaisiin maatalouslomittajiin, joista kuukausipalkkaiset edelleen kokoaikaisiin, osa-aikaisiin (ja osa-aikaisten eri alalajeihin) ja virkavapaalla oleviin. Palvelussuhteen mukaan henkilöstö voidaan jakaa vakinaisiin, viransijaisiin, määräaikaisiin, tilapäisiin, työllistettyihin, varahenkilöihin, oppilaisiin ja oppisopimusharjoittelijoihin (ks. Pekola-Sjöblom 1998, 92-93). Joskus henkilöstömäärään luetaan virkavapaalla olevat, joskus ei. Sama koskee sivutoimista henkilöstöä, erityisesti sivutoimisia opettajia (vrt. Suomen Kuntaliitto 2001). Tiedot henkilöstöön kuuluvien lukumäärästä saattavatkin rajauksesta riippuen olla jonkin verran erilaisia eri lähteissä, vaikka tarkasteluajankohta olisi sama.

Seuraavassa kuntahenkilöstön sukupuolijakaumaa ja työsuhteita koskevassa tarkastelussa henkilöstöön luetaan vakinaiset, määräaikaiset ja työllistetyt. Tuntipalkkainen henkilöstö, määräaikaiset maatalouslomittajat ja virkavapaalla olevat eivät sen sijaan sisälly tarkasteltavaan henkilöstömäärään.

Henkilöstön sukupuolijakauma

Vuonna 2000 naisten osuus peruskuntien henkilöstöstä oli 79 prosenttia (taulukko 6.1). Suhteessa eniten naisia on sosiaali- ja terveydenhuollossa, yli 90 prosenttia. Sivistystoimessakin naisten prosenttiosuus on runsaat 70. Ylivoimaisesti suurin osa kuntien työntekijöistä sijoittuu näille hyvinvointisektoreille. Myös yleishallinnon tehtävissä naiset ovat enemmistönä. Tekninen sektori, liike- ja palvelutoiminnot sekä järjestystoimi ovat sen sijaan pikemminkin miesten aluetta, mutta näiden toimintojen osuus kokonaishenkilöstöstä jää runsaaseen kymmeneen prosenttiin.

Taulukko 6.1. Peruskuntien henkilöstö toimialoittain 2000

Kuntatyyppi	Naiset %	Miehet %	Sektorin osuus (%) koko henkilöstöstä
Yleishallinto	72	28	4
Järjestystoimi	24	76	3
Terveydenhuolto	91	9	14
Sosiaalitoimi	94	6	36
Sivistystoimi	72	8	33
Kaavoitus ja yleiset työt	45	55	3
Kiinteistöt	62	38	2
Liike- ja palvelutoiminta	58	42	5
Kaikki	79	21	100

Aineisto: Tilastokeskus, Kunnallinen henkilökisteri

Tietopankin kunta- ja maakuntakohtaisissa taulukoissa henkilöstöä ei jaotella sektoreittain. Pienemmissä kunnissa henkilöiden lukumäärä muilla toimialoilla kuin sosiaali- ja terveystoimessa ja sivistystoimessa jää pienemmissä kunnissa niin alhaiseksi, että toimialakohtainen tarkastelu ei ole perusteltu.

Taulukossa 6.2. esitetään henkilöstön kokonaismäärä sataa asukasta kohti sekä naisten osuus henkilöstöstä. Henkilöstön asukaslukuun suhteutettu määrä on tarkoitettu vain taustatiedoksi kertomaan, miten suuresta ryhmästä on kunnan mittakaavassa kysymys. Eniten kunnan omia palkollisia on Lapin kunnissa. Myös Itä-Uudellamaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Kainuussa on enemmän henkilöstöä asukasta kohti laskettuna. Pienin luku on Pirkanmaan kunnissa. Kuntatyyppien välillä ei ole merkittäviä eroja eikä henkilöstön suhteellinen määrä vaihtelee esimerkiksi kuntakoon mukaan.

Henkilöstön suhteellisesta pienuudesta tai suuruudesta sinänsä ei kannata tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska henkilöstömäärään vaikuttaa kunnan palvelujen organisoitintapa. Kunta voi tuottaa palvelun joko itse tai kuntayhtymäyhteistyönä, antaa sen kunnallisen yhtiön tai liikelaitoksen tehtäväksi tai ostaa palveluja yksityisiltä, muilta kunnilta tai yhteisöiltä. Suurin yksittäinen selittäjä henkilöstömäärän kuntakohtaisille vaihteluille on perusterveydenhuollon järjestämistapa – kunnissa, joilla on oma terveyskeskus, on suurempi henkilöstö kuin kunnissa, jotka järjestävät perusterveydenhuollon palvelut kuntayhtymän kautta tai ostopalveluna. Kunnan henkilöstöluvussa näkyy luonnollisesti vain kunnan palkkalistoilla oleva väki.

Naisten osuus henkilöstöstä vaihtelee maakunnittain Pohjois-Pohjanmaan 76:sta Varsinais-Suomen 83:een prosenttiin.

Taulukko 6.2. Kuntien kuukausipalkkainen henkilöstö, lukumäärä sataa asukasta kohti sekä naisten osuus henkilöstöstä 2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Henkilöstöön kuuluvi- en lkm/100 as.	Naisten osuus %
Kuusi suurinta kaupunkia	5.8	77
Muut kaupunkimaiset kunnat	5.5	80
Taajaan asutut kunnat	5.2	81
Maaseutumaiset kunnat	5.7	80
Koko maa	5.6	79

B. Maakunnittain

Maakunta	Henkilöstöön kuuluvi- en lkm/100 as.	Naisten osuus %
Uusimaa	5.5	79
Itä-Uusimaa	6.5	79
Varsinais-Suomi	5.6	83
Satakunta	5.5	80
Kanta-Häme	5.5	78
Pirkanmaa	4.7	80
Päijät-Häme	5.7	78
Kymenlaakso	5.4	82
Etelä-Karjala	5.2	81
Etelä-Savo	5.7	82
Pohjois-Savo	5.0	77
Pohjois-Karjala	5.7	77
Keski-Suomi	5.9	79
Etelä-Pohjanmaa	5.3	79
Pohjanmaa	5.4	79
Keski-Pohjanmaa	6.3	79
Pohjois-Pohjanmaa	5.7	76
Kainuu	6.0	79
Lappi	6.8	77
Ahvenanmaa	5.8	78

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Kunnallinen henkilökisteri

Naiset viranhaltijajohdossa

Pelkkä arkikokemuskin todistaa, että kuntien viranhaltijajohto ei ole naisvaltainen samalla tavoin kuin henkilöstö kokonaisuutena, vaan tehtävät ovat sukupuolen mukaan horisontaalisesti eriytyneitä. Henkilöstökartoituksen aineistona käytettävästä kunnallisesta henkilökisteristä on saatavissa henkilöstöön kuuluvien ammattinimikkeet ja sukupuoli. Kuntien sekä niiden valitsemien organisaatoratkaisujen ja viranhaltijoiden virkanimikkeiden erot ovat niin suuria, että päällikkötason viranhaltijoiden erottaminen tarkasteltavaksi ryhmäksi kaikista kunnista samoin kriteerein on vaikeaa, ellei mahdollonta muiden kuin kunnanjohtajan osalta. Kysymys horisontaalisesta työnjaosta on kuitenkin niin kiinnostava, ettei sitä ei ole voitu täysin sivuuttaa.

Viranhaltijoiden sukupuolijakaumaa koskevat tiedot perustuvat Kunnallishallinto-julkaisuihin (Kunnallishallinto 2001, Kunnallishallinto 2002). Niistä tallennettiin kunnittain tiedot keskeisten viranhaltijoiden sukupuolesta. Julkaisussa on yleishallinnon, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä teknisen sektorin johtavien viranhaltijoiden nimitiedot ja virkanimikkeet. Tarkasteltavaksi valittiin yleishallinnon viranhaltijoista kunnan/kaupunginjohtaja, kunnansihteeri/hallintopäällikkö sekä kamreeri/talousjohtaja tai vastaavat. Sektoreista mukaan otettiin sosiaalitoimi ja sivistystoimi (sosiaalis sihteeri/ johtaja sekä koulu-/opetustoimenjohtaja tai vastaavat). Teknisen sektorin osalta ei jotakin tiettyä virkanimikettä voida nimetä sektorin ykkösviranhaltijaksi ja siksi se jätettiin tarkastelun ulkopuolelle. Tallennetut tiedot koskevat vuoden 2001 kevättä. Poikkeuksena tästä ovat kunnanjohtajat, joita koskevat tiedot on päivitetty kevään 2002 tilanteen mukaiseksi.

Pienkuntien suuri määrä ja niiden kevyt organisaatio konkretisoitui päällikkökartoituksessa. Vain kuudessa kunnassa kymmenestä on erillinen kamreeri, talouspäällikkö tai muu talousasioista vastaavaa viranhaltija. Monista kunnista puuttuu myös kunnansihteeri/hallintopäällikkö/hallintojohtaja tai vastaava. Pienimmissä kunnissa kunnanjohtaja saattaa hoitaa kaikki yleishallintoon kuuluvat tehtävät. Myös koulutoimenjohtajan vakanssi puuttuu noin joka seitsemännestä kunnasta. Johtavia viranhaltijoita koskevat tiedot kerätään Kunnallishallinto-julkaisuun suoraan kunnilta määrätyn sabloonan mukaisesti, joten tietyn sektoriviranhaltijan tietojen puuttumisen voidaan melko luotettavasti tulkita tarkoittavan ”todellisia” viranhaltijaorganisaation eroja. Mainittakoon vielä, että joidenkin pienten kuntien kohdalla sama nimitieto löytyy kahden eri päällikköviran kohdalla. Tietoja tallennettaessa yksi henkilö on kirjattu viranhaltijajohtoon kuuluvaksi vain yhdelle sektorille.

Vuonna 2002 joka kymmenes kunnanjohtaja oli nainen. Osuus on vielä vaatimaton, mutta kasvussa. Vuonna 1990 naisten osuus kuntien ykkösjohdossa oli vain pari prosenttia (Pikkala 1992, 79). Naiskunnanjohtajat eivät ole jakautuneet tasaisesti eri kokoiisiin ja tyyppisiin kuntiin. Taajaan asutuista kunnista vain Kannuksessa ja Outokummussa oli nainen kunnanjohtajana. Ryhmässä muut kaupunkimaiset kunnat naisjohtaja on vuoden 2002 tietojen mukaan Kaskisissa, Suolahdella, Viialassa ja Toijalassa (Toijalan naiskaupunginjohtaja hoiti virkaa määräaikaikaisena; tarkasteluajankohdan jälkeen virkaan on valittu mies). Pienet kunnat ovat palkanneet naisjohtajia hieman keskisuuria ennakkoluulottomammin. Toisaalta naisjohtajia löytyy suurimmista kaupungeista: Helsinkiä johtaa Eeva-Riitta Siitonen ja Espoota Marketta Kokkonen. Vantaa kuului 1990-luvulla samaan sarjaan Pirjo Ala-Kapeen toimiessa kaupunginjohtajana.

Vaikka kaupungin ykkösvirka olisi avautunut naisjohtajalle, on ylin johto ainakin Helsingissä vielä miesvaltainen. Ylimmän organisaatiotason 185 virasto- ja osastopäälliköistä naisia oli vuonna 2001 vain 37 prosenttia (Helsingin kaupunginkanslia 2001, 9).

Maakunnittaisen kunnanjohtajavertailun ääripäissä on Itä-Uusimaa, jossa naiskunnanjohtajia ei ole lainkaan, ja Etelä-Karjala, jonka neljästätoista kunnasta kolmea johtaa nainen (21 %).

Sekä kunnansihteereistä/hallintojohtajista että kamreereista/talousjohtajista noin 45 prosenttia on naisia. Kuntatyyppien vertailu osoittaa, että pienet, maaseutumaiset kunnat

ovat rekrytoineet naisia näihin yleis- ja taloushallinnon päällikkövirkoihin selvästi muita enemmän. Niissä naisia on jo hienoinen enemmistö. Kaupunkikunnissa varsinkin hallintojohtajan virat ovat vielä melko tiukasti miesten hallussa.

Taulukko 6.3. Naisten osuus kuntien viranhaltijajohdossa kuntatyyppin mukaan vuonna 2001/2002

A. Kuntatyypeittäin

	Kunnan-johtaja 2002	Hallinto-johtaja	Talous-johtaja	Sosiaali-johtaja	Koulutoimenjohtaja
Kuusi suurinta kaup.	33.3	20.0	20.0	40.0	40.0
Muut kaupunkimaiset	6.6	24.1	36.4	39.3	40.0
Taajaan asutut	2.9	34.3	33.9	60.9	29.0
Maaseutumaiset	11.4	52.3	56.1	79.4	41.9
Koko maa	9.7	44.0	44.9	70.8	38.6
(n)	(445)	(368)	(263)	(431)	(381)

Aineisto (A): Kunnallishallinto 2001 ja Kunnallishallinto 2002

B. Maakunnittain (vain kunnanjohtajat)

Maakunta	Kunnan-johtaja 2002
Uusimaa	12.5
Itä-Uusimaa	0.0
Varsinais-Suomi	5.4
Satakunta	10.7
Kanta-Häme	12.5
Pirkanmaa	6.1
Päijät-Häme	8.3
Kymenlaakso	15.4
Etelä-Karjala	21.4
Etelä-Savo	4.3
Pohjois-Savo	4.2
Pohjois-Karjala	5.3
Keski-Suomi	16.7
Etelä-Pohjanmaa	7.4
Pohjanmaa	16.7
Keski-Pohjanmaa	8.3
Pohjois-Pohjanmaa	14.6
Kainuu	10.0
Lappi	4.5
Ahvenanmaa	18.8

Aineisto (B): Tilastokeskus, Kunnallishallinto 2002

Koulutoimenjohtajista vajaa 40 prosenttia on naisia. Eri kuntatyyppien väliset erot eivät ole tässä suhteessa kovin merkittäviä. Sosiaalisektorilla on eniten naisjohtajia (71 %). Naisten osuus sosiaali-johtajista vähenee kuntakoon suuretessa – kaupunkikunnissa sosiaalisektoria johtaa vielä useimmiten mies.

Yhdyskuntapalvelujen eli teknisen sektorin päällikkövirkoja ei tässä yhteydessä kartoitettu. Suuntaa-antavana voidaan kuitenkin pitää KuntaSuomi 2004-tutkimusohjelmaan

kuuluvien 47 kunnan tietoja vuodelta 1995. Tuolloin naisten osuus yhdyskuntapalvelusektorin johtavista viranhaltijoista oli tutkimuskunnissa 8 prosenttia. Tässä mukana ovat kaikki teknisen sektorin lautakuntien esittelijät – useimmista kunnista mukana on enemmän kuin yksi sektorin viranhaltija. Jos ympäristöasioista vastaavat viranhaltijat rajataan pois ja tarkastellaan ”perinteistä” teknistä ja rakennustointia, kutistuu naisten osuus pariin prosenttiin (Pikkala 1997, 45).

Koska suhteellisen monesta kunnasta puuttuu ainakin jokin edellä tarkastelluista yleishallinnon tai sosiaali- ja terveys- tai opetustoimen johtajista, ei niiden sukupuolijakaumasta ole rakennettu kuntakohtaisia osuuksia kuvaavaa tunnuslukua. Kunnanjohtajia koskevia kuntakohtaisia tietoja sen sijaan löytyy tietopankin alakohdasta ”Kunnallinen päätöksenteko”, kuntataulukosta ”Naiset kuntien johdossa: kunnanjohtaja sekä toimielinten puheenjohtajat” sekä kuntalinkeistä.

Vakinaiset ja määräaikaiset työsuhteet

Yksi keskeisistä työmarkkinoiden kehityspiirteistä 1990-luvulla oli määräaikaisten työsuhteiden lisääntyminen. Eniten määräaikaisten osuus kasvoi julkisella sektorilla. Niin valtio kuin kunnatkin ovat palkanneet määräaikaisia yksityistä sektoria enemmän. Vuonna 2000 määräaikaisten osuus kaikista palkansaajista oli 16 prosenttia, mutta julkisella sektorilla 23 prosenttia (Tilastokeskus 2001b, 22). Peruskuntien henkilöstöstä neljännes oli määräaikaisia vuonna 2000. Naisilla osuus oli 28 ja miehillä 24 prosenttia.

Suurimmissa kaupungeissa määräaikaisia työsuhteita on solmittu hieman maan keskiarvoa enemmän. Osuus ei kuitenkaan systemaattisesti vaihtele kunnan koon mukaan. Maakunnista esimerkiksi Lapissa ja Etelä-Karjalassa määräaikaisia on hieman vähemmän kuin muualla maassa. Ahvenanmaa puolestaan erottuu joukosta korkean, 40 prosentin määräaikaisten osuutensa vuoksi. Tässä kohden on hyvä muistuttaa, että Ahvenanmaan kunnat ovat Maarianhaminaa lukuun ottamatta hyvin pieniä. Suurimmassa osassa niistä henkilöstömäärä jää viidenkymmenen tuntumaan tai sen alle.

Kiinnostava havainto on, että määräaikaisten osuus korreloi kunnan asukaslukuun suhteutetun henkilöstömäärän kanssa ($r = .32^{**}$); mitä suurempi henkilökunta on, sitä pienempi on vakinaisten osuus. Esimerkiksi Mustasaressa ja Urjalassa on suhteellisen pieni henkilöstö, mutta vain alle kymmenesosa on määräaikaisia. Vastakkaiseksi esimerkiksi voi ottaa vaikkapa Korsnäsän ja Utajärven kunnat, joissa määräaikaisia on liki puolet henkilöstöstä, samaan aikaan kun työntekijämäärä suhteessa asukaslukuun on selvästi maan keskiarvoa suurempi.

Edellä esitettyihin määräaikaisia koskeviin lukuihin sisältyvät tukityöllistetyt. Työllistetyt muodostavat kuitenkin kiinnostavan erityisryhmänsä määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevien joukossa ja siksi tarkastelemme sitä erikseen. Työllistämistoimia tehostettiin laman aikana. Niiden piirissä olevien määrä oli suurimmillaan vähän 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Määrä on kuitenkin nopeasti vähentynyt. Vuonna 1996 ns. palkka-perusteisin toimin työllistettyjä oli kunnissa ja kuntayhtymissä keskimäärin 30 000, mutta tarkasteluvuonna 2000 määrä oli pudonnut jo 16 000:een. Kaikista työllistetyistä kuntiin tai kuntayhtymiin oli sijoittunut vajaa 40 prosenttia (ks. Työministeriö). Kuntien

tukityöllistettyjen joukko on naisvaltainen. Miehiä peruskuntien työllistetyistä oli vain neljäsos vuonna 2000. Osuudet seurailevat siis perushenkilöstön sukupuolirakennetta.

Taulukko 6.4. Vakinaisten, määräaikaisten ja työllistettyjen osuus kuntien henkilöstöstä lokakuussa 2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset (%)			Miehet (%)		
	Vakinaiset	Määräaik.	Työllistetyt	Vakinaiset	Määräaik.	Työllistetyt
Kuusi suurinta kaup.	69	28	3	73	21	6
Muut kaupunkimaiset	73	23	4	76	19	5
Taajaan asutut	73	23	4	78	18	4
Maaseutumaiset	72	23	5	76	18	6
Koko maa	72	24	4	75	19	5

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset (%)			Miehet (%)		
	Vakinaiset	Määräaik.	Työllistetyt	Vakinaiset	Määräaik.	Työllistetyt
Uusimaa	70	28	2	73	21	6
Itä-Uusimaa	73	25	2	72	22	5
Varsinais-Suomi	73	26	1	78	21	1
Satakunta	75	19	6	77	19	4
Kanta-Häme	71	24	4	76	18	6
Pirkanmaa	73	23	5	78	17	5
Päijät-Häme	71	24	4	74	20	6
Kymenlaakso	75	22	3	81	15	4
Etelä-Karjala	74	21	5	80	15	4
Etelä-Savo	72	22	6	74	21	6
Pohjois-Savo	75	20	5	76	19	5
Pohjois-Karjala	70	20	9	73	20	8
Keski-Suomi	72	23	5	76	17	6
Etelä-Pohjanmaa	73	25	2	82	17	1
Pohjanmaa	72	26	2	77	20	3
Keski-Pohjanmaa	69	27	4	79	18	3
Pohjois-Pohjanmaa	69	26	6	74	20	6
Kainuu	76	17	7	74	18	9
Lappi	72	21	7	73	19	8
Ahvenanmaa	60	40	0	69	29	2

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Kunnallinen henkilökisteri

Syksyllä 2000 työllistettyjen osuus peruskuntien henkilöstöstä oli 4 prosenttia. Alueittaiset vaihtelut ovat kuitenkin huomattavia. Ylitorniossa ja Enontekiöllä joka viides kuntatyöntekijä oli työllistetty työhallinnon tukivaroin. Noin viidessäkymmenessä kunnassa työllistettyjä ei toisaalta ollut tarkasteluajankohtana lainkaan. Useimmat Ahvenanmaan kunnat kuuluvat tähän ryhmään. Maakunnista myös Uudellamaalla, Itä-Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa työllistettyjen osuus henkilöstöstä oli pieni, vain pari prosenttia. Lapissa, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa työllistettyjä oli 7 prosenttia. Jälkimmäiset kolme maakuntaa ovat sekä naisten että miesten työttömyystilastojen synkimmät alueet. Naisten pitkäaikaistyöttömyys ei niissä kuitenkaan ole juuri keskimääräistä pahempi ongelma. Tässä on tarkasteltu vain peruskuntien työllistettyjä ja

Osa-aikaisessa tai sivutoimisessa työsuhteessa toimivia oli vuonna 2000 noin 54 000. Osa-aikaisten osuus koko henkilöstöstä oli 13 prosenttia. Sukupuolten välillä ei tässä suhteessa ollut mainittavaa eroa. Osa-aikaisuutta koskevan tunnusluvun sisällyttämistä tietopankkiin ei siksi pidetty tarpeellisena.

Kuntien henkilöstön keskiansiot

Yksi selkeimmin esille tuoduista ja eniten julkisuudessa olleista tasa-arvo-ongelmista on naisten ja miesten palkkaero. Moni kadunmies ja –nainenkin tietää, että palkkapussissa ”naisen euro on kahdeksankymmentä senttiä”. Sukupuolten palkkaeroja analysoinut Juhana Vartiainen (2001) on todennut, että sellaiset henkilökohtaiset muuttujat kuin ikä tai koulutus eivät pysty selittämään naisten ja miesten palkkaeroa. Eri ammatteihin valikoituminen sen sijaan selittääkin jo suuren osan palkkaerosta. Jos tarkastellaan miehiä ja naisia, joilla on sama ammatti, toimiala, koulutustaso ja ikäluokka, kutistuu palkkaero kymmeneen prosenttiin – ja julkisella sektorilla pienemmäksi. Ammatillinen segregatio on varsinkin kuntien ja valtion töissä suurin syy naisten ja miesten palkkaeroon.

Tässä esitettävään naisten ja miesten ansiotarkasteluun sisältyy vain peruskuntien koko-aikainen, täydeltä kuulta palkkaa saava kuukausipalkkainen henkilöstö. Tietosuojasyistä ansiotiedot voidaan ilmoittaa vain ryhmistä, joissa työskentelee vähintään 6 henkilöä. Joissakin pienimmissä kunnissa tämä raja alittuu (naisten osalta 4 kunnassa ja miesten osalta 25 kunnassa). Maakunnittaisista ja kuntatyypeittaisistä luvuista puuttuu sekä naisten että miesten osalta 4 kuntaa: Iniö, Kökar, Sottunga ja Velkua.

Peruskuntien henkilöstöön kuuluvien naisten keskimääräiset kokonaisansiot olivat 79 prosenttia miesten keskiansiosta. Miehet tienasivat vuonna 2000 keskimäärin vajaat 13 900 markkaa kuukaudessa, naiset kolmisen tuhatta markkaa vähemmän. Taajaan asuttujen kuntien ryhmässä nais- ja mieshenkilöstön tuloero on suurin. Muita suuremman tuloeron maakuntina erottuvat muun muassa Kymenlaakso ja Etelä-Karjala.

Kuntahenkilöstön keskiansiot ovat jonkin verran korkeampia asukasluvultaan suurissa kunnissa, joissa yleinenkin tulotaso on korkea. Kuntapalkkojen ja koko väestön ansiotulojen välinen korrelaatio on selvempi miehillä ($r = .32^{**}$) kuin naisilla ($r = .18^{**}$).

Taulukko 6.5. Naisten ja miesten keskimääräiset kokonaisansiot (mk/kk) sekä naisten keskiansiot prosentteina miesten keskiansioista (N/M, %) 2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset, mk	Miehet, mk	Ero (N-M)	N/M %
Kuusi suurinta kaupunkia	11 104	13 703	-2 598	81.0
Muut kaupunkimaiset kunnat	10 962	14 182	-3 219	77.3
Taajaan asutut kunnat	10 771	14 214	-3 443	75.8
Maaseutumaiset kunnat	10 694	13 515	-2 821	79.1
Koko maa	10 918	13 888	-2 970	78.6

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset, mk	Miehet, mk	Ero (N-M)	N/M %
Uusimaa	11 052	13 857	-2 805	79.8
Itä-Uusimaa	11 505	14 303	-2 798	80.4
Varsinais-Suomi	10 713	13 618	-2 905	78.7
Satakunta	10 839	13 757	-2 918	78.8
Kanta-Häme	11 030	14 449	-3 419	76.3
Pirkanmaa	10 651	13 963	-3 312	76.3
Päijät-Häme	10 877	14 049	-3 172	77.4
Kymenlaakso	10 707	13 748	-3 041	77.9
Etelä-Karjala	10 671	14 266	-3 594	74.8
Etelä-Savo	10 837	14 339	-3 502	75.6
Pohjois-Savo	10 529	13 226	-2 697	79.6
Pohjois-Karjala	10 871	13 734	-2 863	79.2
Keski-Suomi	10 921	13 643	-2 722	80.1
Etelä-Pohjanmaa	10 670	13 348	-2 677	79.9
Pohjanmaa	10 660	13 977	-3 317	76.3
Keski-Pohjanmaa	10 919	14 115	-3 196	77.4
Pohjois-Pohjanmaa	10 647	13 002	-2 354	81.9
Kainuu	10 971	13 836	-2 864	79.3
Lappi	11 314	14 450	-3 136	78.3
Ahvenanmaa	11 069	13 579	-2 509	81.5

Aineisto: Tilastokeskus, Kunnallinen henkilörekisteri

Lähteet

Helsingin kaupunginkanslia (2003): **Helsingin kaupungin tasa-arvotyön tila 2002.**

Tasa-arvotoimikunnan raportti. Helsinki

http://www.hel.fi/kkansl/julkaisut/ea2_2003.pdf

Kunnallishallinto 2001. Helsinki Media Oy Blue Book.

Kunnallishallinto 2002. Helsinki Media Oy Blue book.

Pekola-Sjöblom, Marianne (2000): Kuntasektorin henkilöstökehitys ja –rakenne. Kirjassa Valanta, Jose & Marianne Pekola-Sjöblom: **Organisaatioiden moninaisuus.** Suomen Kuntaliitto. Acta nro 130. Helsinki

Pikkala, Sari (1997): Viranhaltijat lähikuvassa. Kirjassa Pikkala, Sari (toim.): **Kunnat ja päättäjät.** Suomen Kuntaliitto. KuntaSuomi 2004 –tutkimuksia nro 9. Acta nro 85. Helsinki

- Pikkala, Sari (1992): **Omgivning, ledarskap och förändring i kommunerna**. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Ser A:391. Åbo.
- Suomen Kuntaliitto (2001): **Kuntien henkilöstö 2000**. Kunnallistilasto 5/2001. <http://www.kunnat.net> (ks. Tietopankit > Tilastot > Tilastojulkaisut)
- Tilastokeskus (2001a): **Kuntasektorin kuukausipalkat 2000**. Tilastokeskus. SVT Palkat 2001:5. Helsinki
- Tilastokeskus (2001b): **Työvoimatilasto 2000. Työvoimatutkimuksen tuloksia vuosilta 1991-2000**. Tilastokeskus. SVT Työmarkkinat 2001:15. Helsinki
- Tilastokeskus (2002): **Työssäkäyntitilasto 1999-2000**. Tilastokeskus. SVT Väestö 2002:3. Helsinki
- Työministeriö: Työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä olevat. <http://www.mol.fi/tiedotus/tauluk3.html>
- Vartiainen, Juhana 2001: **Sukupuolten palkkaeron tilastointi ja analyysi**. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvo julkaisuja 2001:7. Helsinki

7. TULOT JA TOIMEENTULO

Naisten ja miesten tuloja ja tuloeroja tarkastellaan seuraavassa keskitulojen avulla. Naisten ja miesten toimeentulo-ongelmia kuvataan toimeentulotukea saaneiden väestöosuudella.

Veronalaiset tulot

Tilastokeskuksella on kaksi eri väestön tuloja kuvaavaa tilastoa, rekisteripohjainen tulo- ja varallisuustilasto sekä tulonjakotilasto, joka yhdistää eri lähteistä kerättyä rekisteritietoa haastattelututkimuksella kerättyyn aineistoon.

Kuntakohtaisia tietoja väestön tuloista saadaan tulo- ja varallisuustilastosta. Sen perusaineisto on koottu verohallinnon tietokannasta. Tilastossa ovat mukana kaikki henkilöt, jotka ovat saaneet veronalaisia tuloja tai omistaneet veronalaisia varoja. Se sisältää tietoja yksityisten henkilöiden veronalaista tuloista, varoista, vähennyksistä ja veroista. On huomattava, että tilasto ei kuvaa tulonsaajien todellisia käytettävissä olevia tuloja. Monet tulonsiirrot, kuten lapsilisä, asumistuki ja toimeentulotuki ovat verottomia. Verottomia ovat myös julkisyhteisöjen myöntämät stipendit ja apurahat, tavanomaisten pankkitalletusten ja obligaatioiden korot sekä lähdeveron alaiset korkotulot (Tilastokeskus 2001, 10).

Tietoja väestön käytettävissä olevista tuloista saadaan vain tulonjakotilastosta. Otoluonteen takia sen tietoja ei voida esittää kuntatasoisina. Lisäksi sen tilastoyksikkö ei ole yksityinen henkilö, vaan kotitalous. Huomattava osa kotitalouskohtaisista luokittelutiedoista on muodostettu ns. viitehenkilön tietojen perusteella. Viitehenkilöksi merkitään pääsääntöisesti se henkilö, jonka henkilökohtaiset tulot ovat suurimmat.

Tässä aineistona on siis käytetty Tilastokeskuksen tulo- ja varallisuustilastoa. Valmiisiin tilastotuotteisiin, kuten Altikaan, Kaupunki- ja seutuindikaattoreihin tai StatFin-ilmaispalveluun ei sisälly kuntakohtaisia sukupuolen mukaan jaoteltuja tulotietoja. Naisten ja miesten tuloja ja tuloeroja kuvaavien tunnuslukujen pohjaksi on valittu sekä valtioveronalaiset tulot kokonaisuudessaan että ansiotulot. *Valtioveronalaisiin tuloihin* luetaan palkansaajien ja yrittäjien ansio- ja pääomatulot. Pääomatuloja ovat muun muassa tuloveronalaiset korkotulot, vuokratulot, osinkotulojen pääomatulo-osuus ja omaisuuden luovutusvoitto. *Ansiotuloja* ovat muut kuin pääomatulot, muun muassa palkkatulot, eläketulot, työttömyysturvaetuudet, sairausvakuutuksen päivä-, äitiys- ja vanhempainrahat ja pienten lasten hoidon tuki. Loogisempaa olisi ehkä ollut esittää erikseen ansiotuloja ja pääomatuloja koskevat indikaattorit – nehan yhdessä muodostavat valtiove-

ronanalaiset tulot. Tässä päätettiin kuitenkin pitäytyä kahdessa tavallisimmassa tulokäsitteessä. Lisäksi tuonnempana, ikäihmisiä käsittelevässä luvussa, on samaan aineistoon perustuvia tietoja yli 65-vuotiaiden eläketuloista.

Valtioveronalaisista ja ansiotuloista on laskettu keskimääräiset tulot jakamalla yhteenlasketut tulosummat tulonsaajien lukumäärällä. Tuloeroja kuvataan sekä suoralla erotuksella ”naisten keskitulot miinus miesten keskitulot” että suhdeluvulla ”naisten keskitulot prosentteina miesten keskituloista” samaan tapaan kuin edellisessä luvussa kuntapalkkoja koskevassa tarkastelussa.

Aineistoa kerättyä tuorein valmiina oleva tieto koski vuotta 1999. Tulo- ja varallisuustilasto ilmestyy normaalisti puolivuosittain vuotta verovuoden päättymisen jälkeen. Silloiset markat on muutettu euroiksi.

Keskiarvoja tarkasteltaessa on hyvä muistaa, että tilastossa on mukana paljon esimerkiksi tilapäis- ja osa-aikatyötä tehneitä henkilöitä. Myös alaikäiset lapset luetaan tulonsaajiksi silloin kun heillä on henkilökohtaisia tuloja, kuten pääomatuloja. Edelleen on huomattava, että varsinkin pienissä kunnissa saattavat pienenkin ryhmän - tai joskus jopa yhden henkilön - huipputulot nostaa kuntakohtaista keskiarvoa huomattavasti. Tällöin keskiarvo ei kovinkaan osuvasti kuvaa keskivertokuntalaisten tulotasoa. Tulotasoa ja tuloeroja voitaisiinkin kuvata myös mediaanituloilla (mediaani on jakauman keskimäinen arvo).

Taulukko 7.1. Valtioveronalaiset tulot euroina tulonsaajaa kohti vuosina 1990-2000

	Naiset, €	Miehet, €	Ero (N-M)	N/M %
1990	10 879	15 842	-5053	68.7
1991	11 562	16 122	-4560	71.7
1992	11 770	15 899	-4129	74.0
1993	11 667	15 803	-4136	73.8
1994	11 671	15 969	-4298	73.1
1995	12 177	16 826	-4648	72.4
1996	12 542	17 422	-4880	72.0
1997	13 010	18 415	-5405	70.7
1998	13 559	19 551	-5992	69.4
1999	14 202	20 939	-6737	67.8
2000	14 915	22 458	-7543	66.4

Lähde: Tilastokeskus 2002a, 20

Kommentti: Laskutavan yksityiskohtien eroista johtuen taulukon 7.2.A koko maan tilannetta koskevat tiedot poikkeavat jonkin verran tämän taulukon vuotta 1999 koskevista luvuista.

Ennen tunnuslukujen alueittaista tarkastelua luodaan silmäys naisten ja miesten tuloerojen kehitykseen (taulukko 7.1). Vuonna 1980 naisten veronalaiset tulot olivat 62 prosenttia miesten tuloista. Tuloerot kaventuivat tämän jälkeen asteittain. Naisten ja miesten tuloero oli pienimmillään vuonna 1992 – silloin naisten veronalaiset keskitulot olivat 74 prosenttia miesten tuloista (Tilastokeskus 2001, 7-8). Tämän jälkeen tuloerot kääntyivät kasvuun ja tarkasteluvuonna 1999 naisten veronalaiset tulot olivat enää 68 prosenttia miesten tuloista. Suuntaus on jatkunut edelleen (Tilastokeskus 2002a, 7) Vuodesta 1993 vuoteen 1999 miesten tulot ovat kasvaneet 26 prosenttia, mutta naisten

tulot vain 18 prosenttia. Vuonna 1999 tapahtui edellisvuoteen verrattuna selvä tuloeroharppaus – niin prosentteina kuin markkoinakin laskettuna - miesten hyväksi. Muutos selittyi ennen muuta miesten naisia nopeammalla palkkakehityksellä. Miesten palkkatulot kasvoivat 7.5 ja naisten 4.5 prosenttia (Tilastokeskus 2001, 7).

Naisten veronalaiset keskitulot eivät edes vuonna 1999 yllä siihen euromäärään, jonka miehet olivat saavuttaneet vuosikymmenen alussa. Voimmekin ajatella, että naisten tulokehitys on seitsemän vuotta miehistä jäljessä.

Keskitulot on tässä laskettu suhteuttamalla tulojen kokonaissumma tulonsaajien lukumäärään, joihin luetaan sekä veronalaista tuloa saaneet että ne, joilla on verotettavaa varallisuutta. Aluetaulukoissa vuoden 1999 naisten ja miesten keskimääräiset tulot ja indikaattorin ”naisten veronalaiset tulot prosentteina miesten veronalaisista tuloista” arvot poikkeavat hieman tämän taulukon arvoista, koska niissä tulot on suhteutettu veronalaista tuloa saaneiden lukumäärään.

Vuonna 1999 naisten ansiotulot olivat 71 prosenttia miesten ansiotuloista. Tuloero on siis muutamia prosenttiyksiköitä pienempi kuin valtioveron alaisten tulojen kohdalla. Valtioveronalaisten tulojen osalta sukupuolten välistä kaulaa kasvattavat miesten suuremmat pääomatulot. Naisten pääomatulot prosentteina miesten pääomatuloista olivat vain 53 prosenttia.

Taulukko 7.2. Valtioveronalaiset tulot ja ansiotulot: keskitulot sukupuolen mukaan sekä naisten keskitulot prosentteina miesten keskituloista (N/M, %) 1999

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset, €	Miehet, €	Ero (N-M)	N/M %
Valtioveron alaiset tulot				
Kuusi suurinta kaupunkia	17481	26724	-9243	65.4
Muut kaupunkimaiset kunnat	14124	21119	-6995	66.9
Taajaan asutut kunnat	13453	19670	-6217	68.4
Maaseutumaiset kunnat	11901	16567	-4667	71.8
Koko maa	14480	21270	-6790	68.1
Ansiotulot				
Kuusi suurinta kaupunkia	16288	23837	-7549	68.3
Muut kaupunkimaiset kunnat	13547	19562	-6015	69.3
Taajaan asutut kunnat	12841	18012	-5171	71.3
Maaseutumaiset kunnat	11287	14776	-3488	76.4
Koko maa	13710	19280	-5570	71.1

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset, €	Miehet, €	Ero (N-M)	N/M %
Valtioveron alaiset tulot				
Uusimaa	18233	28133	-9901	64.8
Itä-Uusimaa	15118	22903	-7785	66.0
Varsinais-Suomi	14299	21355	-7055	67.0
Satakunta	12740	19022	-6282	67.0
Kanta-Häme	13768	19839	-6071	69.4
Pirkanmaa	13825	20791	-6966	66.5
Päijät-Häme	13380	19484	-6104	68.7
Kymenlaakso	13147	20577	-7430	63.9
Etelä-Karjala	12861	19543	-6682	65.8
Etelä-Savo	12399	16792	-4393	73.8
Pohjois-Savo	12746	17247	-4500	73.9
Pohjois-Karjala	12093	16327	-4235	74.1
Keski-Suomi	13006	18428	-5422	70.6
Etelä-Pohjanmaa	12100	17082	-4982	70.8
Pohjanmaa	13152	19340	-6187	68.0
Keski-Pohjanmaa	12067	17424	-5358	69.3
Pohjois-Pohjanmaa	13218	19000	-5782	69.6
Kainuu	12131	16024	-3894	75.7
Lappi	13022	16857	-3835	77.2
Ahvenanmaa	16544	26044	-9500	63.5
Ansiotulot				
Uusimaa	16937	25055	-8118	67.6
Itä-Uusimaa	14087	20589	-6502	68.4
Varsinais-Suomi	13549	19334	-5785	70.1
Satakunta	12203	17518	-5315	69.7
Kanta-Häme	13139	18032	-4893	72.9
Pirkanmaa	13102	18940	-5838	69.2
Päijät-Häme	12734	17674	-4940	72.1
Kymenlaakso	12708	19242	-6534	66.0
Etelä-Karjala	12384	17864	-5480	69.3
Etelä-Savo	11803	15099	-3296	78.2
Pohjois-Savo	12244	15908	-3665	77.0
Pohjois-Karjala	11661	14796	-3135	78.8
Keski-Suomi	12425	17007	-4582	73.1
Etelä-Pohjanmaa	11597	15323	-3726	75.7
Pohjanmaa	12547	17688	-5141	70.9
Keski-Pohjanmaa	11647	16064	-4418	72.5
Pohjois-Pohjanmaa	12739	17542	-4803	72.6
Kainuu	11771	15085	-3314	78.0
Lappi	12702	15960	-3258	79.6
Ahvenanmaa	14699	21337	-6638	68.9

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Tulo- ja varallisuustilasto

Keskitulot ovat niin naisilla kuin miehilläkin selvästi yhteydessä kunnan rakennepiirteisiin. Mitä taajempaan asuttu keskus on kyseessä, sen suuremmat ovat keskitulot. Taajamaväestön osuutta tärkeämpi selittäjä on kaupunkimaisuuteen kiinteästi liittyvät korkeampi työllisyys ja koulutustaso. Keskimääräisten ansiotulojen ja korkeakoulututkinnon

suorittaneiden välinen korrelaatio ovat huomattavan vahvat (naisilla $r = .62^{**}$ ja miehillä $r = .85^{**}$). Toisaalta koulutuksen tuoman taloudellisen hyödyn epätasa-arvo näkyy kuntatason tarkastelussa: mitä korkeampi on väestön koulutustaso, sitä suurempi on myös naisten ja miesten tulokuilu (korrelaatio korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuden ja naisten ja miesten keskitulojen erotuksen välillä $r = -.67^{**}$, korkeakoulututkinnon ja naisten ja miesten prosentuaalisen tuloeron välillä $r = -.42^{**}$).

Monia korkean tulotason kuntia leimaa tasa-arvoparadoksi: kunnissa, joissa naisten tulotaso on selvästi maan keskiarvoa korkeampi, on usein myös keskimääräistä suurempi sukupuolten tulokuilu. Esimerkiksi Kauniaisissa naisten tulot ovat maan toiseksi korkeimmat, mutta samalla naisten ja miesten tuloero on siellä suurempi kuin missään muussa kunnassa. Myös muun muassa Espoo ja Salo löytyvät näillä kahdella mittarilla asteikkojen vastakkaisista ääripäistä.

Tasaisimman tulojaon top ten –kunnista yhdeksän on Lapin kuntia. Niissä naisten tulot ovat selvästi – ja miesten tulot erittäin selvästi - maan keskiarvoa alemmat. Tilanne heijastelee tässä pienituloisessa ääripäässä maan eri osien välistä epätasa-arvoa pikemminkin kuin sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Tasa-arvokäsitteen operationalisoinnin hankaluus konkretisoituu selvästi juuri tuloindikaattorien kohdalla. Jos tasa-arvo mielletään erojen puuttumiseksi, näyttäytyvät kaikkein alhaisimman tulotason kunnat kaikkein tasa-arvoisimpina. Voidaan perustellusti ajatella, että naisten korkeampi tulotaso sinänsä, vaikka olisikin selvästi miesten tulotaso alempi, tuo naisille taloudellista liikkumatilaa, joka on yksi tasa-arvon keskeisistä tekijöistä. Norjan tilastoviraston kuntakohtaisessa tasa-arvoindeksissä ongelma on yritetty ratkaista siten, että tunnusluvun arvoon vaikuttavat sekä naisten tulotaso että naisten ja miesten tuloero. Suomen oloissa näiden kahden mittaustavan yhdistäminen olisi kyseenalaista, koska naisten keskitulot ja sukupuolten välinen prosentuaalinen tuloero eivät korreloi ($r = -.07$). Naisten valtioveronalaisten keskitulojen ja naisten ja miesten euromääräisen tuloeron (N-M, €) korrelaatio on selvästi negatiivinen ($r = -.45^{**}$).

Toimeentulotuen saajat

Tasa-arvokeskustelun miesnäkökulman vahvistamista toivovat ovat korostaneet muun muassa miesten naisia suurempaa syrjäytymisriskiä nimenomaan miesten tasa-arvo-ongelmana. Yksi syrjäytymisen keskeinen tunnusmerkki on tuloköyhyys. Edellä käsitellyt keskitulot eivät kerro meille mitään siitä miten tasainen tai epätasainen tulojen jakautuminen tarkasteltavien ryhmien sisällä on. Kansainvälisissä vertailuissa pienituloisuutta kuvataan yleensä suhteessa väestön keskimääräiseen tulotasoon. Pienituloisuus määritellään prosenttiosuutena nettotulojen keskiarvosta tai mediaanista. Alle puolet (50 %) mediaanitulosta ansaitsevien osuus on yleisesti käytetty mittari. Uudemmissa EU:n tilastoviraston EuroStatin suosituksissa pienituloisiin luetaan se osuus väestöstä, joka ansaitsee vähemmän kuin 60 prosenttia nettotulojen mediaanista. Tuore, tämän määritelmän mukainen tarkastelu osoittaa, että köyhyysrajan alittaneiden osuus oli naisilla 1990-luvun alkupuolella korkeampi kuin miehillä. Miesten köyhyys oli vuosikymmenen puolenvälin tienoilla suhteellisesti suurempaa kuin naisilla, mutta vuosituhannen vaih-

teeseen tultaessa erot ovat tasoittuneeet. Pienituloisten osuus on nyt niin naisilla kuin miehilläkin 11 prosenttia tuntumassa (Törmälehto ja Sauli 2003). Tuloköyhyydestä saatava kuva vaihtelee käytetystä määritelmästä ja mittarista riippuen (Tilastokeskus 2003, 18-19). Kun köyhyysrajana käytetään 50 prosenttia mediaanituloista ansaitsevien osuutta 60:n sijaan, jää pienituloisten osuudeksi 4 prosenttia.

Ruotsin JämIndex-ilmaistietokannassa esitetään keskitulojen sijaan alle puolet veronalaisten tulojen mediaanista ansaitsevien naisten ja miesten osuus. Tämän projektin puitteissa käytettävissä ei ole ollut perusaineistoa vastaavan tunnusluvun rakentamiseen. Pienituloisuutta kuvaavan tunnusluvun soveltuvuutta kuntakohtaiseen tarkasteluun heikentää se, että verohallinnon rekisteritietoon perustuva tilasto kuvaa veronalaisia, ei käytettävissä olevia tuloja. Tämä on todennäköisesti suurempi ongelma pienituloisten osuuden kuin väestöryhmien keskitulojen tarkastelussa, koska monet verottomat tulonsiirrot kohdentuvat nimenomaan pienituloisille.

Naisten ja miesten toimeentulon ongelmia lähestytäänkin seuraavassa toista kautta, kuvaamalla toimeentulotukea saaneiden väestöosuuksia Stakesin toimeentulotukirekisterin tietojen pohjalta.

Toimeentulotuki on kunnan varoista suoritettava viimesijainen tuki kotitaloudelle silloin, kun käytettävissä olevat tulot tai etuudet eivät riitä turvaamaan välttämätöntä toimeentuloa. Toimeentulotukea koskevassa tilastoinnissa tilastoyksikkönä käytetään kotitaloutta. Kotitalouden muodostaa yksinäinen henkilö tai yhdessä asuvat perheenjäsenet. 18 vuotta täyttänyt henkilö tilastoidaan omaksi yksinäiskotitaloudeksi, vaikka hän asuisikin vanhempiansa kanssa. Alle 18-vuotiaat toimeentulotuen saajat luetaan yksinäiskotitalouksiin, jos heillä on oma perhe tai he ovat vanhemmistaan taloudellisesti riippumattomia eivätkä asu vanhempien kanssa (Lamminpää & Mattila 2001, 5).

STAKESIN toimeentulotukitilastossa toimeentulotuen saajat jaotellaan kotitaloustyyppin mukaan kuuteen ryhmään:

- 1) yksinäiset miehet (ei lapsia)
- 2) yksinäiset naiset (ei lapsia)
- 3) yksinäiset miehet (lisäksi lapsia)
- 4) yksinäiset naiset (lisäksi lapsia)
- 5) avio/avoparit (ei lapsia)
- 6) avio/avoparit (lisäksi lapsia)

Toimeentulotukea saaneiden väestöosuuksia laskettaessa huomioidaan yleensä myös toimeentulotukea saaneen kotitalouden alaikäiset lapset. Vuonna 2000 toimeentulotukea saaneiden kotitalouksien määrä oli noin 271 700 ja henkilöiden määrä runsaat 454 400. Tämä henkilömäärä on 8.8 prosenttia maan väestöstä (Lamminpää & Mattila 2001, 37, 143). Jos perheiden alaikäiset lapset jätetään laskuista, niin tukea saaneita on noin 334 700. Osuutena 18 vuotta täytäneestä väestöstä se on 8.3 prosenttia.

Tässä käytetty perusaineisto on poimittu Stakesin toimeentulotukirekisteristä. Myös SOTKA-tietokanta sisältää kunnittaiset, kotitaloustyypin mukaan ryhmitellyt tiedot toimeentulotuen saajista, mutta siinä on pienten kuntien kohdalla niin paljon tietosuojasyistä salattuja tietosoluja, ettei tietokantaa voitu tässä yhteydessä hyödyntää. Tunnuslukuja ei voida nimenomaan tietosuojasyistä rakentaa kotitaloustyypin mukaan, vaan

Kotitaloustyypin mukaisia väestöosuusia ei voida kuntakohtaisena esittää nimenomaan tietosuojasyistä. Sukupuolen mukaan jaoteltu toimeentulotukea saaneiden väestöosuutta koskeva indikaattori on tässä rakennettu siten, että toimeentulotukea saaneet miehet on summattu kohdista 1+3+5+6 ja naiset kohdista 2+4+5+6. Avio- ja avopareista molemmat siis luetaan tuen saajiin riippumatta siitä, onko tuki myönnetty jommalle kummalle erikseen vai kotitaloudelle. Näin saatu lukumäärä suhteutetaan 18 vuotta täyttäneeseen mies-/naisväestöön. Perheisiin kuuluvia lapsia ei ole siis huomioitu. Vastaavalla tavalla rakennettu indikaattori on mukana Ruotsin JämIndex–ilmaistietokannassa, mutta varsinaiseen tasa-arvoindeksiin tunnusluku ei sisälly.

Tässä voidaan kuitenkin todeta, että suurin yksittäinen toimeentulotukea saavien ryhmä on yksinään asuvat miehet, joita oli vuonna 2000 lähes 40 prosenttia kaikista tuen saajista. Jos tarkastellaan jakauman sijasta tukea saaneiden väestöosuusia, niin kärkeen nousevat yksinhuoltajat – peräti 27 prosenttia yksinhuoltajatalouksista sai toimeentulotukea vuonna 2000. Vuonna 2001 toimeentulotukea saavien yksinhuoltajatalouksien määrä lisääntyi edelleen tarkasteluvuoteen 2000 verrattuna, kun määrä muissa taloustyypeissä väheni (Lamminpää & Mattila 2003).

Taulukko 7.3. Toimeentulotukea saaneiden lukumäärät ja tukea saaneiden osuus väestöryhmittäin vuonna 2000

	Tukea saaneiden lukumäärä	Tukea saaneiden osuus vastaavasta väestöstä
Yksinasuvat miehet	106 006	15.4
Yksinasuvat naiset	70 716	9.4
Yksinhuoltajat	31 977	27.0
Avo-/avioparit, joilla lapsia	32 996	4.2
Avo-/avioparit, joilla ei lapsia	29 991	6.7

Lähde: Lamminpää & Mattila 2001, 19-20

Toimeentulotuen piirissä olevien niin naisten kuin miestenkin osalta ollut laskusuunnassa vuoden 1996 jälkeen (taulukko 7.4.A). Vuonna 2000 toimeentulotukea sai 7.8 prosenttia naisista ja 8.8 prosenttia miehistä. Toimeentulotukea saaneita naisia on kaikissa kuntatyypeissä vähemmän kuin tukea saaneita miehiä. Tuen saajien osuus on perinteisesti ollut kaupunkimaisissa kunnissa suurempi kuin maaseudulla, vaikka asutuskeskusten väestön keskimääräinen hyvinvointi päihittää ainakin keskituloilla mitattuna kirrkaasti harvaan asutun tason. Näin on myös tarkasteluvuonna 2000, vaikka kuntatyyppien väliset erot ovatkin toimeentulotukiasiakkaiden osuuden suhteen kaventuneet 1990-luvun lopulla (Viljanen 2001, 127; Kainulainen ym. 2001, 59-60).

Taulukko 7.4. Toimeentulotukea saaneiden osuus 18 vuotta täyttäneestä väestöstä
A. Kehitys 1990-2000

Vuosi	Kaikki %	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
1990	5.9	5.4	6.4	-1.0
1991	7.4	6.7	8.2	-1.5
1992	8.6	7.9	9.4	-1.5
1993	9.6	8.9	10.4	-1.5
1994	10.7	9.9	11.6	-1.7
1995	10.9	10.0	11.8	-1.8
1996	11.2	10.4	12.1	-1.7
1997	10.9	10.2	11.7	-1.5
1998	9.8	9.1	10.5	-1.4
1999	9.0	8.4	9.6	-1.2
2000	8.3	7.8	8.8	-1.0

Aineisto (A): SOTKA-tietokanta

B. Kuntatyypeittäin 2000

Kuntatyyppi	Kaikki %	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaupunkia	8.8	8.2	9.6	-1.5
Muut kaupunkimaiset kunnat	9.2	8.7	9.7	-1.0
Taajaan asutut kunnat	7.3	7.0	7.7	-0.7
Maaseutumaiset kunnat	6.8	6.3	7.4	-1.1
Koko maa	8.3	7.8	8.8	-1.0

C. Maakunnittain 2000

Maakunta	Kaikki %	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	8.1	7.4	8.9	-1.5
Itä-Uusimaa	12.2	11.4	13.0	-1.5
Varsinais-Suomi	7.1	6.8	7.4	-0.7
Satakunta	7.4	7.0	7.8	-0.8
Kanta-Häme	7.5	7.3	7.7	-0.3
Pirkanmaa	7.5	7.2	7.8	-0.6
Päijät-Häme	7.4	7.1	7.7	-0.6
Kymenlaakso	8.4	7.8	9.1	-1.3
Etelä-Karjala	8.2	7.7	8.8	-1.1
Etelä-Savo	9.2	8.5	10.0	-1.5
Pohjois-Savo	8.3	7.5	9.0	-1.5
Pohjois-Karjala	10.2	9.5	11.0	-1.5
Keski-Suomi	10.5	9.6	11.3	-1.7
Etelä-Pohjanmaa	9.6	9.1	10.2	-1.0
Pohjanmaa	7.7	7.6	7.8	-0.2
Keski-Pohjanmaa	6.3	6.2	6.5	-0.3
Pohjois-Pohjanmaa	6.0	5.8	6.1	-0.2
Kainuu	8.4	8.1	8.7	-0.6
Lappi	8.2	7.6	8.9	-1.3
Ahvenanmaa	2.7	2.5	2.8	-0.3

Aineisto (B ja C): Stakes, toimeentulotukirekisteri

Kuntakohtaisessa tarkastelussa kaupunkikeskukset eivät kuitenkaan sijoitu toimeentulotukea saaneiden osuuden raskaimpaan kärkeen. Parikymmentä suurimman toimeentulotukiosuuden kuntaa sijaitsevat Lapin, Pohjois-Karjalan tai Pohjois-Savon maakunnissa. Lapissa kokonaisuutena noin 12 prosenttia täysi-ikäisistä sai toimeentulotukea. Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa on kymmenen prosentin paikkeilla. Eroa naisten ja miesten osuuden välillä on näissä maakunnissa puolisentoista prosenttiyksikköä.

Ahvenanmaalla toimeentulotukea saavia on huomattavan vähän, alle 18 vuotta täytäneestä 3 prosenttia väestöstä. Myös Keski-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla on tuen saajia keskimääräistä vähemmän (noin 6 %). Näissä kolmessa maakunnassa myös naisten ja miesten välinen ero on hyvin pieni.

Kuntatasolla toimeentulotuki-indikaattorilla on erittäin selvä yhteys kunnan työttömyysasteen kanssa (vrt. Ukkola-Kerttula 2000). Naisilla toimeentulotukea saaneiden ja työttömyysasteen välinen korrelaatio ($r = .60^{**}$) on hieman alempi kuin miehillä ($r = .74^{**}$).

* * *

Huono-osaisuutta ja syrjäytymistä kuvaavina muuttujina on viimeaikaisissa tutkimuksissa käytetty työttömyyden, toimeentulotukea saaneiden ja pienituloisten osuuden lisäksi muun muassa henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten väestöön suhteutettua lukumäärää sekä alkoholisairauksien ja huumesairaiden hoitokertoja väestöpohjaan suhteutettuna (esimerkiksi Viljanen 2001).

Ongelmana näissä tunnusluvuissa on niiden herkkyys kuntakohtaisessa tarkastelussa. Kun tapausten lukumäärät ovat hyvin pieniä, voi yhden tai parin henkilön muutos aiheuttaa suuren hyppäyksen väestöön suhteutetuissa osuuksissa. Tästä syystä mainitunlaiset mittarit soveltuvat paremmin kuntaa suurempien alueellisten kokonaisuuksien tarkasteluun, eikä niitä ainakaan voi kuntatasolla enää jaotella sukupuolen mukaan.

Lähteet

- Lamminpää, Kaarina & Pirkko Mattila (2001): **Toimeentulotuki 2000**. STAKES. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tilastoraportti 6/2001. Helsinki
- Lamminpää, Kaarina & Pirkko Mattila (2003): **Toimeentulotuki 2001**. STAKES. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tilastoraportti 1/2003. Helsinki
- Kainulainen, Sakari & Taina Rintala & Matti Heikkilä (2001): **Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa**. Kahtiajakautuva Suomi? -tutkimusprojektin julkaisu. Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 114
- Tilastokeskus (2001): **Tulo- ja varallisuustilasto 1999**. SVT. Tulot ja kulutus. Tilastokeskus. Helsinki

- Tilastokeskus (2002): **Tulo- ja varallisuustilasto 2000**. SVT. Tulot ja kulutus 2002:13. Helsinki
- Tilastokeskus (2002): **Tulonjakotilasto 2000**. SVT. Tulot ja kulutus 2002:14. Helsinki
<http://www.stat.fi/tk/el/tulo/tulnj2000-02.pdf>
- Törmälehto, Veli-Matti & Hannele Sauli (2003): Pienituloisuusindikaattoreita Suomesta vuosina 1990-2001. **Hyvinvointikatsaus** 1/2003
<http://www.stat.fi/tk/el/laeken.pdf>
- Ukkola-Kerttula, Aino (2000): Toimeentulotuen alueelliset erot 90-luvun Suomessa. Kirjassa Loikkanen, Heikki A. & Juho Saari (toim.): **Suomalaisen sosiaaliturvan alueellinen rakenne**. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki
- Viljanen, Ville (2001): **Huono-osaisuuden alueellinen kehitys 1990-luvulla. Laman ja sen jälkeisen talouskasvun vaikutukset**. Suomen Kuntaliitto. ACTA nro 139. Helsinki

8. KUNNALLINEN PÄÄTÖKSENTEKO

Naisten ja miesten rooli kunnallisessa päätöksenteossa on yksi keskeisimmistä osa-alueista, kun mielenkiinnon kohteena on sukupuolten tasa-arvo kuntatasolla. Seuraavassa tarkastellaan ensin naisten ja miesten äänestysaktiivisuutta kunnallisvaaleissa ja sen jälkeen sukupuolijakamia kunnallisissa luottamustehtävissä. Ahvenanmaalla kunnallisvaalit järjestetään eri vuosina kuin manner-Suomessa. Ahvenanmaa on jätetty siitä syystä vaaliaineistoihin perustuvan tarkastelun ulkopuolelle.

Kunnallisvaalit

Äänestysaktiivisuus

Vielä 1960-luvulla miesten äänestysaktiivisuus oli selvästi korkeampi kuin naisilla, niin kunnallis- kuin valtiollisissakin vaaleissa, Erot alkoivat tasoittua 1970-luvulla. Vuoden 1984 vaaleissa naiset kirivät äänestysviikossa ensimmäisen kerran miesten ohi. Samaan aikaan kun naisten äänestysaktiivisuus on lisääntynyt miehiin verrattuna, on yleinen vaaliosallistuminen kuitenkin laskenut. Vuonna 1992 koettiin varsinainen äänestysprosentin romahdus ja jyrkkä alamäki jatkui vielä vuoden 2000 vaaleissakin. Naisilla äänestysprosentin lasku vuodesta 1992 vuoteen 2000 on ollut hieman pienempi (-14.4 %) kuin miehillä (-15.7 %).

Vuoden 2000 vaaleissa äänestysprosentti oli naisilla 58 prosenttia ja miehillä 54 prosenttia. Eroa on siis neljä prosenttiyksikköä naisten hyväksi. Maaseudulla äänestetään huomattavasti enemmän kuin kaupungeissa. Äänestäneiden osuus äänioikeutetuista vähenee kuntakoon kasvaessa niin naisilla kuin miehilläkin. Naiset äänestävät kuitenkin miehiä vilkkaammin kaikissa kuntatyypeissä ja kaikissa maakunnissa. Vain kymmenesä kunnassa miehet kävivät vaaliurnilla naisia ahkerammin. Suurimmillaan naisten ja miesten äänestysaktiivisuuden kuntakohtainen ero on jopa parinkymmenen prosentin luokkaa.

Etelä-Pohjanmaa on sekä naisten että miesten äänestystilaston kärkimaakunta. Vähäisintä naisten ja miesten äänestysinto on Uudellamaalla.

Taulukko 8.1. Äänestysaktiivisuus kunnallisvaaleissa
A. Kehitys 1960-2000

Kuntatyyppi	Kaikki %	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
1960	74.8	72.7	77.4	-4.7
1964	79.3	77.9	80.9	-3.0
1968	76.7	75.3	78.4	-3.1
1972	75.6	75.4	75.8	-0.4
1976	78.5	78.5	78.6	-0.1
1980	78.1	78.0	78.2	-0.2
1984	74.0	74.3	73.3	0.6
1988	70.5	71.9	69.0	2.9
1992	70.9	72.1	69.6	2.5
1996	61.3	62.8	59.8	3.0
2000	55.9	57.7	53.9	3.8

Lähde (A): Tilastokeskus 2001, 27

B. Kuntatyypeittäin 2000

Kuntatyyppi	Kaikki	Naiset	Miehet	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaupunkia	50.8	52.8	48.5	4.2
Muut kaupunkimaiset kunnat	53.5	55.2	51.6	3.6
Taajaan asutut kunnat	59.0	61.2	56.8	4.5
Maaseutumaiset kunnat	63.6	65.8	61.4	4.4
Koko maa	55.9	57.7	53.9	3.8

C. Maakunnittain

Maakunta	Kaikki	Naiset	Miehet	Ero (N-M)
Uusimaa	51.7	53.9	49.3	4.5
Itä-Uusimaa	61.0	63.5	58.4	5.1
Varsinais-Suomi	56.9	58.1	55.5	2.6
Satakunta	59.8	61.2	58.2	3.0
Kanta-Häme	57.9	59.6	56.1	3.6
Pirkanmaa	57.3	59.1	55.2	3.9
Päijät-Häme	53.4	55.2	51.4	3.8
Kymenlaakso	54.8	56.5	52.9	3.6
Etelä-Karjala	55.2	57.5	52.7	4.8
Etelä-Savo	56.5	58.2	54.7	3.5
Pohjois-Savo	53.8	55.8	51.7	4.1
Pohjois-Karjala	53.5	55.1	51.8	3.3
Keski-Suomi	56.3	58.2	54.2	4.0
Etelä-Pohjanmaa	65.2	66.9	63.3	3.6
Pohjanmaa	64.2	65.6	62.7	2.9
Keski-Pohjanmaa	62.9	64.5	61.3	3.3
Pohjois-Pohjanmaa	55.4	57.6	53.2	4.3
Kainuu	53.7	55.3	52.0	3.3
Lappi	59.8	61.8	57.8	4.0

Aineisto (B ja C): Tilastokeskus, StatFin-tilastopalvelu

Ehdokkaat, äännet ja valitut

Naisten valtuustoedustuksen kehitys oli hidasta ensimmäisten sodanjälkeisten vuosikymmenten aikana. Kymmenen prosentin raja ylittyi vasta 1960-luvun lopulla. Tämän jälkeen naisvaltuutettujen osuus on jokaisissa vaaleissa kasvanut – välillä nopeammin ja välillä hieman hitaammin (taulukko 8.2.A). Vuoden 2000 vaaleissa valtuustoon valituista naisia oli 34 prosenttia.

Alueittaisen tarkastelun perusaineistona on käytetty oikeusministeriön vaalitietojärjestelmää, jonka teknisestä toteutuksesta on vastannut TietoEnator. Henkilöpohjainen rekisteri sisältää muun muassa seuraavat ehdokaskohtaiset tiedot: nimi, sukupuoli, puolue, äänimäärä, vertausluku sekä tieto siitä, onko henkilö ollut valtuutettuna edellisellä valtuustokaudella. Kuntataseista tietoa voidaan aggregoida näistä kaikista, sekä kaikkia ehdokkaita että vain valtuustoon valittuja koskien. Tilastokeskus käyttää vaalitulosten perusaineistona samoja rekisteritietoja (Tilastokeskus 2001, 3).

Tunnuslukuista keskeisin on luonnollisesti naisten osuus valtuutetuista. Sen lisäksi tarkastellaan kuitenkin myös naisten ehdokasosuutta ja osuutta annetuista äänistä. Jos haluttaisiin korostaa edustuksellisuusnäkökulmaa, niin kuntakohtaiset valtuusto- ja ehdokasosuusindikaattorit voitaisiin laskea suhteuttamalla naisvaltuutettujen/naisehdokkaiden osuus naisten osuuteen äänioikeutetuista. Näiden ero kertoisi naisten ali-edustuksen suuruuden. Naisten osuus äänioikeutetuista vaihtelee 45 prosentista 55 prosenttiin. Tässä pitäydytään kuitenkin yksinkertaisissa prosentiosuuksissa.

Valtuustojen naisedustuksen alueelliset erot ovat huomattavia, vaihdellen yhden ainoan naisvaltuutetun kunnista valtuuston naisemmistön kuntiin. Enontekiöllä ja Iniössä valtuustoon valittiin viime vaaleissa vain yksi nainen. Naisemmistöinen valtuusto on kaikkiaan 13 kunnassa. Kärkisijalla on pieni, alle seitsemänsadan asukkaan Värtsilä 60 prosentin naisedustuksella. Suurimmista kunnista tähän ryhmään kuuluvat Espoo ja Hämeenlinna. Naisten valtuusto-osuuden on aiemmin todettu olevan yhteydessä kunnan kaupunkimaisuuteen ja ”modernisuuteen” (esimerkiksi Sinkkonen 1979, Raaum 1995, Pikkala 1997a). Edelleenkin naisvaltuutettujen osuus on keskimäärin suurempi asukasluvultaan suurissa, korkean koulutus- ja tulotason kunnissa, mutta korrelaatiot eivät ole kovin korkeita.

Naisehdokkaat saivat vuoden 2000 vaaleissa 39 prosenttia äänistä, mutta naisten paikkaosuus jäi viisi prosenttia tätä pienemmäksi. Epäsuhtaa naisten saamien äänien ja paikkojen välillä voidaan havainnollistaa suhdeluvulla, jossa koko maan mies- ja naisehdokkaiden äänimäärät jaetaan miesten ja naisten saamien valtuustopaikkojen lukumäärällä. Naisehdokas tarvitsi keskimäärin 208 ääntä tullakseen valituksi, kun keskiverto miesehdokas pääsi valtuustoon 167 äänellä (vrt. Hoikka & Kiljunen 1983, 69).

Taulukko 8.2. Naisten osuus ehdokkaista, naisehdokkaiden saama ääniosuus sekä naisten osuus valtuustoon valituista

A. Kehitys 1960-2000

Vuosi	Osuus ehdokkaista	Osuus äänistä	Osuus valituista
1960	11.1	13.5	7.6
1964	11.9	13.4	7.9
1968	13.6	16.2	10.7
1972	19.5	21.6	14.7
1976	23.9	25.7	18.1
1980	27.2	30.1	22.2
1984	29.2	32.5	25.2
1988	32.4	34.4	27.2
1992	33.5	36.2	30.0
1996	36.3	36.8	31.5
2000	38.2	39.4	34.3

Lähde (A): Tilastokeskus 2001, 33

B. Kuntatyypeittäin 2000

Kuntatyyppi	Osuus ehdokkaista	Osuus äänistä	Osuus valituista
Kuusi suurinta kaupunkia	42.2	48.1	45.4
Muut kaupunkimaiset kunnat	38.5	38.4	37.5
Taajaan asutut kunnat	37.6	35.6	34.4
Maaseutumaiset kunnat	37.6	34.4	32.5
Koko maa	38.2	39.4	34.4

C. Maakunnittain 2000

Maakunta	Osuus ehdokkaista	Osuus äänistä	Osuus valituista
Uusimaa	40.6	46.1	41.6
Itä-Uusimaa	38.4	36.9	35.3
Varsinais-Suomi	39.1	41.5	35.5
Satakunta	36.1	34.3	31.1
Kanta-Häme	39.5	41.1	39.6
Pirkanmaa	37.5	41.6	35.3
Päijät-Häme	38.4	38.4	36.2
Kymenlaakso	40.0	34.7	31.5
Etelä-Karjala	36.6	36.2	32.7
Etelä-Savo	40.2	37.2	35.5
Pohjois-Savo	38.2	37.0	37.3
Pohjois-Karjala	38.7	37.6	36.3
Keski-Suomi	39.0	38.2	33.9
Etelä-Pohjanmaa	37.5	32.1	26.8
Pohjanmaa	37.1	35.5	33.7
Keski-Pohjanmaa	36.4	31.9	28.8
Pohjois-Pohjanmaa	36.6	35.4	31.2
Kainuu	37.8	38.8	38.6
Lappi	35.6	33.8	30.9

Aineisto (B ja C): Oikeusministeriö/TietoEnator Oyj, vaalitietojärjestelmä

Naisten ääni- ja paikkaosuuden välinen ero toistuu vaalista toiseen. Eron suuruus on vaihdellut viidestä kahdeksaan prosenttiyksikköön. Samanlaista epäsuhtaa ei voida ha-

vaita eduskuntavaaleja koskevista tilastoista (esimerkiksi Pikkala 1997a). Naisten osuus kunnanvaltuustoissa onkin jatkuvasti ollut pienempi kuin naisten osuus eduskunnassa.

Ääni- ja paikkaosuuksien välinen erotus ei kuitenkaan ole kaikissa kunnissa naisille epäedullinen. Joissakin kunnissa naisia valitaan valtuustoon selvästi enemmän kuin heidän ääniosuutensa edellyttäisi. Niissä naisvaltuutettujen osuus on yleensä keskimääräistä korkeampi. Naisille epäedullinen ero on puolestaan suurin kunnissa, joissa naisten osuus valtuustoon valituista on jäänyt maan keskiarvoa alhaisemmaksi. Esimerkiksi Enontekiön kunnassa ehdokkaista naisia oli 31 prosenttia (17 kpl). Heidän ääniosuutensa oli 23 prosenttia. Kuitenkin vain yksi nainen ylitti valintakynnyksen. Saman tyyppinen tilanne oli Ylihärmässä, jossa 22 naisehdokkaan (42 %) yhteenlaskettu ääniosuus oli 29 prosenttia. Valtuustopaikkoja heltisi vain kaksi.

Mistä tällainen epäsuhta sitten voi johtua? Mahdollisia mekanismeja on kaksi. Yhtäältä äänten voimakas keskittyminen harvoille vahvoille naisehdokkaille saattaa jättää suuren joukon muita naisehdokkaita varjoonsa. Toisaalta äänten voimakas hajauttaminen monen keskenään tasavahvan naisehdokkaan välille voi johtaa siihen, että nämä jäävät valintakynnyksen alapuolelle. Tällainen asetelma lienee tyypillinen tilanteessa, jossa tarjolla on monia naisehdokkaita, joilla on sama potentiaalinen valitsijakunta (Pikkala 1997a).

Naisehdokkaiden saamalla ääniosuudella on kuntatason tarkastelussa voimakas yhteys naisehdokkaiden osuuteen ($r = .72^{**}$). Naisia äänestetään sitä enemmän, mitä enemmän heitä on ehdokkaana. Naisvaltuutettuja myös tulee valituksi enemmän kunnissa, joissa naisehdokkaiden osuus on korkea. Näiden keskinäinen korrelaatio on kuitenkin hieman heikompi ($r = .52^{**}$). Kuntatyyppien mukainen vertailu osoittaa, että niin naisehdokkaiden, naisehdokkaiden saamien äänten kuin naisvaltuutettujenkin osuus on pienimmillään maaseutumaisissa kunnissa ja suurimmillaan suurissa kaupungeissa.

Naisten äänestysaktiivisuuden ja naisten vaalimenestyksen välillä on paradoksi. Naisehdokkaiden saama osuus annetuista äänistä on keskimääräistä pienempi kunnissa, joissa naisten äänestysprosentti on keskimääräistä korkeampi ($r = -.30^{**}$). Korkean äänestysaktiivisuuden kunnissa myös miehet äänestävät ahkerasti. Äänestäminen koetaan tällaisissa kunnissa todennäköisesti vahvasti sosiaalisesti normiksi – mikä samalla heijastelee yleisen asenneilmaston perinteisyyttä. Maakuntien vertailu havainnollistaa tätä ilmiötä. Uusimaa, jossa äänestysaktiivisuus muuta maata alhaisempi, on ainoa maakunta, jossa naisvaltuutettuja on yli 40 prosenttia. Etelä-Pohjanmaalla taas äänestetään enemmän kuin missään muussa maakunnassa, mutta naisten valtuusto-osuus jää maan pienimmäksi (27 %).

Ehdokkaat ja valtuutetut puolueittain

Puolueilla on edelleen – toisin kuin usein kuvitellaan – lähes monopoli kunnallisvaalien ehdokasasettelussa. Seitsemän suurimman puolueen hallussa on 96 prosenttia maan valtuustopaikoista, vaikka yksittäisissä kunnissa puolueiden ulkopuoliset ryhmät saattavat saada huomattavaakin kannatusta. Puolueilla on ehdokasasettelussa portinvartijan rooli.

Siksi on tärkeää tarkastella naisten ehdokasosuutta ja osuutta valtuustoon valituista myös puolueittain.

Taulukko 8.3. Naisten osuus ehdokkaista ja valtuustoon valituista seitsemässä suurimmassa puolueessa vuoden 2000 kunnallisvaaleissa

	Osuus ehdokkai- ta %	Osuus Valituista %	Puolueen osuus maan kaikista valtuustopaikoista %
Vasemmistoliitto	34	32	8
SDP	38	38	21
Suomen Keskusta	38	31	38
Kokoomus	39	35	17
Vihreä liitto	51	59	3
RKP	40	35	5
Kristillinen liitto	47	39	4

Aineisto: Oikeusministeriö/TietoEnator Oyj, vaalitietojärjestelmä

Vuoden 2000 kunnallisvaaleissa kolmen suurimman puolueen, Keskustan, Kokoomuksen ja SDP:n listoilla naisehdokkaiden osuuksien välillä ei ollut juuri eroja – osuudet jäivät hieman alle 40 prosentin. Vasemmistoliitolla naisehdokkaita oli noin kolmannes. Vain pienimmät puolueet - Kristilliset ja Vihreät - olivat asettaneet naisehdokkaita yli 40 prosenttia.

Vihreät on ainoa puolue, jonka riveistä valittiin enemmän nais- kuin miesvaltuutettuja (59 %). Vihreiden kunnallispoliittinen edustus on kuitenkin keskittynyt taajamiin ja puolueen osuus koko maan valtuustopaikoista on vain 3 prosenttia. Muissa puolueissa naisvaltuutettujen osuudet jäävät 40 prosentin alapuolelle. Pienimmillään naisedustus on keskustapuolueella ja vasemmistoliitossa, niitä edustavista valtuutetuista naisia on vain runsaat 30 prosenttia.

Valtuustokoko määräytyy asukasluvun perusteella. Tyypillisimmillään valtuustoissa on 21 tai 27 jäsentä. Vain joka kolmannessa valtuustossa jäsenten lukumäärä on tätä suurempi. Prosenttiosuuksien esittäminen sukupuolen ja puolueen mukaan ei ole pienten valtuustojen kunnissa mielekäästä. Jopa karkealla vasemmisto-oikeisto –akselilla tapahtuva tarkastelu on kyseenalainen, koska vasemmistopuolueiden yhteenlaskettukin edustus on pienissä kunnissa yleensä vaatimatonta. Joka viidennessä kunnassa on valtuusto, jossa on korkeintaan 3 vasemmistovaltuutettua.

Koska valtuutettujen sukupuolijakauma puolueittain on mielenkiintoinen tieto, on tietopankin testiversioon sisällytetty kullekin kunnalle (Ahvenanmaan kuntia lukuun ottamatta) oma linkki, jonka alle on koottu valtuustojen jäsentiedot. Viimeksi toimitetuissa eli vuoden 2000 kunnallisvaaleissa valtuustoon valitut on listattu sukupuolen, puolueen ja sukunimen mukaisessa järjestyksessä.

Valtuutettujen ikä ja aikaisempi valtuustokokemus

Valtuustoon valitut naiset ovat miesvaltuutettuja nuorempia. Naisvaltuutettujen keski-ikä lokakuun 2000 vaalien aikaan oli 46 ja miehillä 49 vuotta. Nuoremman polven valtuutettujen sukupuolijakauma on kiinnostava, koska se antaa viitteitä tulevan kehityksen suunnasta. Alle 30-vuotiaita ei ole mielekäästä tarkastella, koska ikäryhmään kuuluvia on

vain 6 prosenttia koko maan valtuutetuista ja monessa kunnassa valtuustoon ei valittu ensimmäistäkään alle kolmekymppistä. Alle 40-vuotiaiden osuus on 22 prosenttia. Naisvaltuutetuilla osuus on suurempi (29 %) kuin miehillä.

Valtuutettujen keski-ikä sekä alle 40-vuotiaiden valtuutettujen osuutta koskevat tunnusluvut sisältyvät tietopankin testiversioon. Nuorten naisvaltuutettujen osuus on kaikissa kuntatyypeissä korkeampi kuin miehillä (taulukko 8.4.A). Selvin tämä ero on suurimmissa kaupungeissa. Esimerkiksi Espoossa valtuustoon valituista naisista 40 ja Helsingissä 41 prosenttia oli alle 40-vuotiaita. Molemmat ovat suuren naisedustuksen kunta, Espoossa naisten osuus valtuutetuista on 52 ja Helsingissä 48 prosenttia.

Taulukko 8.4. Vuoden 2000 vaaleissa valittujen valtuutettujen keski-ikä sekä alle 40-vuotiaiden osuus

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Valtuutettujen keski-ikä		Alle 40-vuotiaiden osuus	
	Naiset, v	Miehet, v	Naiset %	Miehet %
Kuusi suurinta kaupunkia	44.4	50.6	36.4	16.4
Muut kaupunkimaiset kunnat	46.7	49.9	25.4	16.8
Taajaan asutut kunnat	45.9	48.8	27.5	17.8
Maaseutumaiset kunnat	44.8	47.7	30.0	20.7
Koko maa	45.5	48.5	28.7	19.2

B. Maakunnittain

Maakunta	Valtuutettujen keski-ikä		Alle 40-vuotiaiden osuus	
	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet
Uusimaa	45.1	50.0	32.0	17.5
Itä-Uusimaa	46.0	47.5	24.5	21.5
Varsinais-Suomi	44.5	48.3	34.5	19.9
Satakunta	45.3	48.2	26.3	21.0
Kanta-Häme	44.6	48.0	34.2	18.3
Pirkanmaa	46.0	48.5	28.0	21.8
Päijät-Häme	48.9	48.0	14.4	20.8
Kymenlaakso	45.8	49.3	23.7	16.9
Etelä-Karjala	46.1	48.6	24.4	16.1
Etelä-Savo	45.8	48.3	27.4	19.5
Pohjois-Savo	46.9	48.4	23.4	17.7
Pohjois-Karjala	45.5	49.0	29.5	15.4
Keski-Suomi	44.8	49.1	32.6	16.9
Etelä-Pohjanmaa	45.0	47.4	27.5	20.6
Pohjanmaa	44.8	48.8	30.5	18.6
Keski-Pohjanmaa	45.5	47.0	22.9	21.5
Pohjois-Pohjanmaa	44.6	47.9	29.5	21.4
Kainuu	45.6	48.7	27.7	17.4
Lappi	45.8	48.6	27.7	17.8

Aineisto (A ja B): Oikeusministeriö/TietoEnator Oyj, vaalitietojärjestelmä

Istuvilla valtuutetuilla on kunnallisvaaleissa selkeä etulyöntiasema uusiin ehdokkaisiin nähden (Pikkala 1998, 25). Vuoden 2000 kunnallisvaalien naisehdokkaista 17 prosenttia

oli istuvia valtuutettuja, miehillä vastaava osuus oli 24 prosenttia. Valtuustoon päässeistä naisista uusia valtuutettuja oli puolet, miehistä 39 prosenttia. ”Uusi” määritellään suhteessa edeltävään valtuustokokoonpanoon – rekisteriin ei sisälly tietoa tätä aiemmasta valtuustokokemuksesta. Aiemman valtuustokokemuksen tarkastelu on kiinnostavaa siksi, että kokemuksen on havaittu uudelleenvalinnan helpottamisen lisäksi myös vahvistavan valtuutetun henkilökohtaista vaikutusvallan kokemusta (Pikkala 1997b, 114).

Uusien valtuutettujen osuus on sitä suurempi, mitä maaseutumaisempi kunta on kyseessä. Havainto koskee sekä miehiä että naisia. Naisten ja miesten välinen ero kuitenkin suurenee, kun siirrytään suurimmista kunnista maaseutumaisiin. Maaseudun naisvaltuutetuilla on aiempaa valtuustokokemusta huomattavasti vähemmän kuin valtuustoon valituilla miehillä. Uusien valtuutettujen osuutta kuvaava tunnusluku ei sisälly tietopankin testiversioon.

Kunnanhallitusten ja lautakuntien jäsenet

Tasa-arvolaki edellyttää, että valtion komiteoissa, neuvottelukunnissa ja muissa vastaavissa toimielimissä sekä kunnallisissa toimielimissä – valtuustoa lukuun ottamatta – tulee olla sekä naisia että miehiä kumpiakin vähintään 40 prosenttia. Laki astui voimaan vuonna 1995 (L206/1995). Säännös korvasi aikaisemman, lievemmän muotoilun, jonka mukaan toimielimissä tulee olla ”sekä naisia että miehiä” (L406/1988). Olen aikaisemmassa tutkimuksessani seurannut kiintiövelvoitteen toteutumista kunnallisissa toimielimissä vertaamalla vuosien 1993 ja 1997 tilannetta Suomen Kuntaliiton kunnilta keräämien toimielintietojen pohjalta (Pikkala 1999). Tietopankkiprojektia varten tilanne päätettiin vuoden 2001 vastaavilla tiedoilla.

Lautakuntatarkastelua vaikeuttaa kuntien lautakuntaorganisaation kirjavuus. Lautakuntarakenne vaihtelee saman kokoisissakin kunnissa. Myös nimikkeistö on epäyhtenäinen. Erilaiset tehtävät (esimerkiksi nuoriso/liikunta/vapaa-aika/kulttuuri/kirjasto) esiintyvät nimikkeissä sekä yksinään tai erilaisina yhdistelminä. Täysin selvää ei ole edes se, mitkä toimielimet luetaan lautakunniksi. Toimielinten kuntakohtaiset lukumäärät voivatkin vaihdella jonkin verran eri lähteissä.

Vertailtavuuden lisäämiseksi olen rajannut tietyt, lähinnä yleishallinnolliset lautakunnat tarkastelun ulkopuolelle: holhous-, keskusvaali-, oikeusapu-, henkilöstö-, kuluttaja-, majoitus- ja lomalautakunta sekä aluehälytyskeskuslautakunta. Sellaiset usemman kunnan yhteiset lautakunnat, joissa yksi kunta ei ole selkeästi ”pääkunta”, on niin ikään jätetty huomioimatta Jos ”pääkunta” on selvästi tunnistettavissa, on lautakunta jätetty sen kohdalle. Myös lautakuntien jaostot on poistettu aineistosta.

Lautakunnat on ryhmitelty neljään pääryhmään:

I. Sosiaali- ja terveystoimen lautakunnat

Sosiaalilautakunta

Sosiaali- ja terveyslautakunta

Perusturva-/hyvinvointilautakunta

Terveys- ja ympäristölautakunta

Terveyslautakunta

Muut sosiaali- ja terveystoimen lautakunnat

II. Opetus- ja kulttuuritoimen lautakunnat

Koulu-/koulutus-/opetuslautakunta
Sivistyslautakunta
Ammatillisen koulutuksen/aikuiskoulutuksen lautakunta
Kirjasto- ja kulttuurilautakunta
Kirjastolautakunta
Kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunta
Kulttuurilautakunta yms.
Liikunta- ja nuorisolautakunta.
Liikuntalautakunta
Nuorisolautakunta
Vapaa-aikalautakunta
Vapaan sivistystoimen/kansalaistoiminnan tms lautakunnat
Muut opetus- ja kulttuuritoimen lautakunnat

III. Yhdyskuntapalvelujen lautakunnat

Tekninen /yhdyskuntalautakunta yms.
Rakennus-/kiinteistölautakunta yms.
Rakennus- ja ympäristölautakunta
Kaavoitus-/kaupunkisuunnittelu-/yhdyskuntasuunnittelulautakunta
Valvontalautakunta
Ympäristölautakunta yms.
Palo-/pelastus-/suojelulautakunta
Asuntolautakunta yms.
Tielautakunta yms.
Muut yhdyskuntapalvelulautakunnat (satama/energia/joukkoliikenne ym)

IV. Maaseutuelinkeinoihin ja yritystoimintaan liittyvät lautakunnat

Elinkeinolautakunta yms.
Maaseutu-/maatalous-/maaseutuelinkeino-/metsä-/saaristolautakunta

Vuoden 1992 kunnallisvaalien jälkeen nimitettyjen toimielinten toimikausi oli 1993-1996. Vuonna 1995 voimaan tulleen tasa-arvolain 40 prosentin kiintiösäädös ei vaikuttanut vielä näiden toimielinten kokoonpanoon. Vuonna 1993 kunnanhallitusten jäsenistä naisia oli vain neljännes. Joka kolmannen kunnan kunnanhallituksessa oli ainoastaan yksi naisjäsen (vaikka silloisenkin lain mukaan toimielimissä tuli olla myös naisia – monikkomuodossa). Lautakuntajäsenistä naisia oli 35 prosenttia. Naisedustus oli kuitenkin keskittynyt perinteisille naisaloille, sosiaali- ja terveystoimeen sekä opetus- ja kulttuuritoimen lautakuntiin. Yhdyskunta- eli teknisen sektorin lautakunnissa ja maatalous- ja muuhun elinkeinotoimintaan keskittyvissä toimielimissä naisten osuus oli vähäinen. Näissä miesvaltaisissa lautakuntatyypeissä oli pikemminkin sääntö kuin poikkeus, että naisjäseniä oli vain yksi (Pikkala 1999, 477).

Taulukko 8.5. Kunnallisten toimielinten jäsenistä naisia, osuus vuosina 1993, 1997 ja 2001

	1993	1997	2001
Kunnanhallitukset	24	45	46
Sosiaali- ja terveystoimen ltk:t	55	46	50
Opetus- ja kulttuuritoimen ltk:t	45	49	50
Yhdyskuntapalvelujen ltk:t	19	44	44
Elinkeino- ja maatalousltk:t	22	44	46
Selvityksen ltk:t yhteensä	35	47	48

Aineisto: Suomen Kuntaliiton kunnilta keräämät toimielintiedot

Vuoden 1996 kunnallisvaalien jälkeen valitut toimielimet olivat kiintiövelvoitteen piirissä. Toimielinten valintaprosessista ennustettiin kiintiölain koetinkiveä. Julkisessa kiintiöintiä kritisoivassa keskustelussa arveltiin, että kunnissa ei toimielimiin löydy riittävästi ”päteviä” naisia – tai ehkä ylipäättään naisia, jotka olisivat valmiita ottamaan luottamustoimen vastaan. Ennusteet eivät pitäneet paikkaansa. Kunnat olivat tarkkoja kiintiölain noudattamisessa, 98 prosenttia kaikista vuoden 1997 alussa toimikautensa aloittaneista kunnanhallituksista ja lautakunnista täytti toimielimen koon mukaan porrastetut vaatimukset naisten/miesten lukumäärästä. Vuoden 2001 toimielinaineiston kuntakohtainen tarkastelu osoittaa, että vain alle prosentti kaikista selvitykseen kuuluvista lautakunnista jäi kiintiötavoitteesta. Aiemmin miesvaltaisissa lautakuntatyypeissä naisjäsenien osuus on selvästi lisääntynyt. Yhdyskuntapalvelujen lautakunnissa ja elinkeino- ja yritystoimintaan liittyvissä lautakunnissa naisia on nyt suhteessa yli kaksi kertaa enemmän kuin ennen kiintiöintiä. Toisaalta kiintiöt ovat tuoneet myös lisää miehiä joihinkin lautakuntiin – monissa sosiaalilautakunnissa sekä kirjasto- ja kulttuurilautakunnissa miesjäsenien osuus alitti 40 prosentin rajan vuonna 1993 (ks. Pikkala 1999, 477).

Koska kuntakohtaiset vaihtelut lautakuntien jäsenistön sukupuolijakaumassa ovat nyttemmin kiintiöinnin vuoksi hyvin pieniä, ei tietoja lautakuntajäsenien sukupuolijakaumasta esitetä alueellisina. Ne eivät siis sisälly tietopankin testiversioon.

Kunnallisten toimielinten puheenjohtajat

Kiintiösäädös koskee toimielinten jäsenistöä, mutta puheenjohtajien valintaan kiintiöinti ei ulotu. Onkin kiinnostavaa verrata jäsenistön ja puheenjohtajien sukupuolijakaumien kehitystä: ovatko puheenjohtajistot naisistuneet samaa tahtia kuin jäsenistöt?

Taulukko 8.6. kuvaa toimielinten puheenjohtajien sukupuolijakaumien kehitystä. Vuosina 1993 ja 1997 koskevat osuudet perustuvat Suomen Kunnalliskalenteri-julkaisuista tallennettuihin tietoihin. Lautakuntapuheenjohtajien osalta tuorein tarkasteluvuosi on 2001, jota koskevat tiedot pohjautuvat Suomen Kuntaliiton kunnilta keräämään toimielinaineistoon. Valtuustojen ja hallitusten puheenjohtajien osalta on käytetty Kunnallishallinto 2002-julkaisusta tallennettuja tietoja. Tietopankin testiversioon kuntakohtaisista linkeistä löytyvät myös valtuustojen ja hallitusten puheenjohtajien nimet.

Taulukko 8.6. Naiset toimielinten puheenjohtajina: osuudet vuosina 1993, 1997 ja 2001/2002

	1. 1993	2. 1997	3. 2001/02
Valtuustojen puheenjohtajat *	16	20	24
Hallitusten puheenjohtajat *	11	15	16
Sosiaali- ja terveystoimen ltk:t	41	39	34
Opetus- ja kulttuuritoimen ltk:t	31	32	35
Yhdyskuntapalvelujen ltk:t	6	9	12
Elinkeino- ja maatalousltk:t	..	..	17
Selvityksen ltk:t yhteensä **	22	24	25

Aineisto: 1. Kunnalliskalenteri 1993; 2. Kunnalliskalenteri 1997; 3. Kunnallishallinto 2002 (valtuuston ja hallituksen pj:t) sekä Suomen Kuntaliiton keräämät toimielinaineistot vuodelta 2001 (lautakuntien pj:t)

Kommentti *) Vuosien 1993 ja 1997 luvuissa ovat mukana vain manner-Suomen kunnat, mutta vuoden 2002 tietoihin sisältyvät kaikki kunnat Ahvenanmaa mukaan lukien.

Kommentti **) Vuosien 1993 ja 1997 osalta lautakuntien puheenjohtajatarkastelun aineistona käytettyihin Suomen kunnalliskalenteri-julkaisuihin ei sisältynyt tietoa elinkeinotoimintaan ja maatalouteen liittyvistä lautakunnista. Kun naisjäsenten prosenttiosuus lautakunnissa vuonna 2001 lasketaan ilman elinkeinotoimintaan ja maatalouteen liittyviä lautakuntia saadaan osuudeksi 26 prosenttia. Tämä luku on vertailukelpoinen vuosien 1993 ja 1997 lukujen kanssa.

Vuonna 1993 valtuustojen puheenjohtajista 16 prosenttia ja hallitusten puheenjohtajista 11 prosenttia oli naisia. Naispuheenjohtajien määrä on hiljalleen noussut. Vuonna 2002 osuus oli valtuustoissa 24 ja hallituksissa 16 prosenttia.

Selvitykseen kuuluvissa lautakunnissa naispuheenjohtajia oli 22 prosenttia vuonna 1993 eli kiintiöintiä edeltävällä toimikaudella. Tuon jälkeen osuuden kasvu on ollut kovin verkkaista: vuonna 2001 neljännes puheenjohtajista oli naisia. Kehitys on lisäksi ollut eri suuntaista eri lautakuntatyypeissä. Sosiaali- ja terveystoimen lautakunnissa naispuheenjohtajien osuus on laskenut 39 prosentista 34 prosenttiin. Sivistystoimen ja teknisen sektorin lautakunnissa naispuheenjohtajien määrä on sen sijaan hienoisessa kasvussa.

Kuntakohtaiseen tarkasteluun sisältyväksi tunnusluvuksi on valittu naisten osuus kaikkien toimielinten puheenjohtajista. Toimielinten puheenjohtajiin luetaan kunnanvaltuuston puheenjohtaja, kunnanhallituksen puheenjohtaja sekä kaikkien selvitykseen kuuluvien lautakuntien (ks. lautakuntarajaus edellä) puheenjohtajat. Puheenjohtajien – ja tarkasteltavien toimielinten - yhteenlaskettu lukumäärä vaihtelee kunnittain neljästä kahdeksaantoista. Naisten hallussa on 24 prosenttia puheenjohtajuuksista. Joka seitsemännessä kunnassa (62 kpl) mies heiluttaa puheenjohtajan nuijaa niin valtuustossa, hallituksessa kuin lautakunnissakin. Vastaavia naissuoria ei kuntakartalta löydy lainkaan. Suurissa kaupungeissa naispuheenjohtajien osuudet ovat hieman muuta maata suuremmat. Muuten kuntatyyppien väliset erot ovat pieniä. Odotetusti naisia on valittu useammin toimielinten puheenjohtajiksi kunnissa, joissa myös suoralla kansanvaalilla valituisia valtuustoissa on korkea naisten osuus ($r = .38^{**}$).

Etelä-Pohjanmaa ja Kainuu erottuvat maakuntavertailussa muita alhaisemman naispuheenjohtajaosuutensa vuoksi. Eniten naispuheenjohtajia on Ahvenanmaan kuntien toimielimissä.

Taulukko 8.7. Naisten osuus toimielinten puheenjohtajista (tiedot valtuustojen ja hallitusten osalta vuodelta 2002, lautakuntien osalta vuodelta 2001)

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Puheenjohtajista naisia %		
	Valtuusto	Hallitus	Valt+hall+ltk:t
Kuusi suurinta kaupunkia	33.3	0	32.4
Muut kaupunkimaiset	31.1	16.4	24.7
Taajaan asutut kunnat	20.0	21.4	24.0
Maaseutumaiset kunnat	23.5	15.8	22.9
Koko maa	24.1	16.5	23.6

B. Maakunnittain

Maakunta	Puheenjohtajista naisia %		
	Valtuusto	Hallitus	Valt+hall+ltk:t
Uusimaa	16.7	4.2	26.8
Itä-Uusimaa	30.0	10.0	24.7
Varsinais-Suomi	21.4	16.1	26.2
Satakunta	10.7	3.6	21.4
Kanta-Häme	18.8	25.0	22.2
Pirkanmaa	27.3	15.2	22.6
Päijät-Häme	25.0	25.0	22.9
Kymenlaakso	15.4	23.1	21.6
Etelä-Karjala	21.4	14.3	23.9
Etelä-Savo	43.5	21.7	24.0
Pohjois-Savo	37.5	16.7	24.3
Pohjois-Karjala	42.1	26.3	29.9
Keski-Suomi	23.3	23.3	27.8
Etelä-Pohjanmaa	7.4	3.7	13.0
Pohjanmaa	22.2	33.3	26.6
Keski-Pohjanmaa	33.3	0.0	22.7
Pohjois-Pohjanmaa	24.4	19.5	19.1
Kainuu	20.0	20.0	16.7
Lappi	18.2	9.1	18.8
Ahvenanmaa	37.5	31.3	36.1

Aineisto (A ja B): Kunnallishallinto 2001 ja Kunnallishallinto 2002

Yhteenvetona voidaan todeta, että sukupuolten pystysuora työnjako kunnallisten luottamustehtävien hoidossa ei ole vielä siirtynyt historiaan. Kiintiöt ovat kyllä purkaneet naisten ja miesten vaakasuoraa työnjakoa – aiemmin mies- tai naisvaltaisten toimielinten kokoonpanot ovat nyt sukupuolijakaumaltaan melko tasaisia. Tehtävien painoarvon mukainen työnjako on selvempi, puheenjohtajaksi valitaan vielä useimmiten mies. Ja edelleen: naispuheenjohtajien osuus on sitä pienempi, mitä painavampi puheenjohtajuus on kyseessä. Vähiten naispuheenjohtajia on kunnanhallituksissa ja eniten lautakunnissa.

Lähteet

- Hoikka, Paavo & Kiljunen, P. (1983): **Naiset kunnallisvaaliehdokkaina ja valtuutettuina.**
- Kunnallishallinto 2001.** Helsinki Media Oy. Blue Book
- Kunnallishallinto 2002.** Helsinki Media Oy. Blue Book
- L 406/1988: Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain muuttamisesta. 6.5.1988
- L 206/1995: Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain muuttamisesta. 17.2.1995
- Suomen kunnalliskalenteri 1993.** Suomen Kuntaliitto. Edita. Helsinki
- Suomen kunnalliskalenteri 1997.** Suomen Kuntaliitto. Edita. Helsinki
- Pikkala, Sari (1998): **Eikö kunnallinen demokratia ansaitse valtuutettujen luottamusta? Tutkimus valtuustojen henkilövaihtuvuudesta.** Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Institutionen för offentlig förvaltning. Ser. A:486. Åbo
- Pikkala, Sari (1997a): Kvinnor i kommunfullmäktige. Kirjassa Helander, Voitto & Sandberg, Siv: **Festskrift till Krister Ståhlberg 31.5.1997.** Åbo Akademis förlag. Åbo
- Pikkala, Sari: (1997b): Pystynkö vaikuttamaan? Luottamushenkilöt ja viranhaltijat vastaavat. Kirjassa Pikkala, Sari (toim.): **Kunnat ja päättäjät.** KuntaSuomi 2004-tutkimuksia nro 9. Suomen Kuntaliitto. Acta nro 85. Helsinki
- Pikkala, Sari (1999): Sukupuolikiintiöt kunnallishallinnossa. **Kunnallistieteellinen aikakauskirja 4/1999**
- Raum, Nina (1995): Women in Local Democracy. Kirjassa Karvonen, Lauri & Per Selle (toim.): **Women in Nordic Politics.** Dartmouth. Aldershot
- SCB JämIndex. Om statistiska skillnader mellan kvinnor och män. Statistiska centralbyrån/Statistics Sweden
http://www.h.scb.se/SCB/BOR/SCBBOJU/JAM_HTM/index.html
- Sinkkonen, Sirkka (1979): Modernisaatio, poliittinen ideologia ja naisten edustus kunnallisissa luottamustehtävissä. **Kunnallistieteellinen aikakauskirja 2/1979**
- Tilastokeskus (2001): **Kunnallisvaalit 2000.** Tilastokeskus SVT Vaalit 2001:1. Helsinki

9. PERHEVAPAAT JA LASTENHOITO

Naiset kantavat meillä vielä pitkälti päävastuun lastenhoidosta. Lainsäädännöllä toteutettujen mahdollisuuksien lisäämisestä huolimatta perhevapaiden tasaisempi jakaminen äidin ja isän kesken on edennyt hitaasti, vaikka periaatteellista tukea asialle annetaan eri tahoilta. Tälläkin hetkellä on meneillään perhevapaiden jakamista koskeva tiedotuskampanja, jota toteutetaan sosiaali- ja terveystieteiden, Kelan, Stakesin ja työmarkkinajärjestöjen yhteistyönä. Myös muun muassa Mannerheimin lastensuojeluliitto, useat naisjärjestöt ja naisvaltaisten alojen työnantajajärjestöt ovat puhuneet tasapuolisemman jakamisen puolesta. Vuoden 2001 Tasa-arvobarometrin mukaan keski-ikäisten osallistujienkin ovat sukupuolesta riippumatta melko yksimielisiä siitä, että miesten tulisi osallistua nykyistä enemmän lastensa hoitoon ja kasvatukseen (Melkas 2001, 12-13).

Pyrkimyksiä isien perhevastuun lisäämiselle perustellaan sekä perhe- että työelämän näkökulmista. Yhtäältä korostetaan, että jo aivan pienenä viettämä aika on tärkeää sekä isälle itselleen että isä-lapsi suhteen kehitykselle, mikä taas lisää isän halua osallistua vanhempainpäivärahakauden päätyttyäkin lapsen hoitovastuun jakamiseen. Perhevapaiden keskittyminen äideille säilyttää perinteistä työnjakoa naisten ja miesten kesken lastenhoidossa ja kotitöissä. Kotitöitä jaetaan lapsen syntymän jälkeen vähemmän kuin sitä ennen.

Sukupuolten taloudellisen tasa-arvon perspektiivistä isien vahvempaa osallistumista lasten hoitoon pidetään tärkeänä, koska siten naisten työmarkkinoilta poissaoloaika lyhenisi ja sinne paluu helpottuisi. Nykyisellään työmarkkinat suhtautuvat lisääntymiskäisiin naisiin usein epäluotettavana työvoimana, mikä voi näkyä työsaannin vaikeutena, työsuhteen määräaikaisuutena tai etenemismahdollisuuksien vähäisyytenä (esimerkiksi Salmi 2000).

Pitkät yhtäjaksoiset perhevapaat aiheuttavat naisille myös kauaskantoisempia taloudellisia menetyksiä, kun eläketulon kertyminen katkeaa. Tasapuolisempi vapaan jakaminen toisi helpotusta tähänkin ongelmaan. Nyt perhevapaiden kustannukset kasaantuvat naisten työnantajien maksettavaksi, vaikka kustannusrasitetta on pyritty osittain helpottamaan vanhempainraha-ajalta syntyvien vuosilomakustannusten tasausjärjestelmällä vuodesta 1994 alkaen (HE 147-2002 vp).

Seuraavassa hahmotellaan kokonaiskuva vastasyntyneiden ja muiden alle kouluikäisten lasten hoitomuodoista. Ensin selvitetään syntymän yhteydessä käytettävien vanhempainpäivärahapäivien jakautumista sukupuolen mukaan. Hoitovastuun jakautumista vanhempainpäivärahakauden jälkeen on vaikeampi tavoittaa tunnusluvuin. Ei ole olemassa rekisteritietoa, joka yksiselitteisesti kertoisi, kuinka suuri osa äideistä ja isistä

hoitaa alle kouluikäisiä lapsia kotona. Tässä asiaa lähestytään epäsuorasti tarkastelemalla yhtäältä päivähoidossa olevien lasten ja toisaalta kotihoidon tuella hoidettavien lasten osuuksia.

Perhevapaat lapsen syntymän yhteydessä

Vastasyntyneiden isät saivat mahdollisuuden isyyslomaan vuonna 1978. Loman enimmäispituus oli tuolloin 12 arkipäivää. Seuraavana vuonna vanhempainvapaiden uudistuksia jatkettiin ja päätettiin mahdollisuudesta vanhempainvapaan jakamiseen. Jos lapsen äiti ja isä olivat naimisissa, saattoi isä äidin suostumuksella käyttää enintään neljän viikon jakson vanhempainpäiväraha-kaudesta. Sittemmin isyysloma on pidentynyt ja suurin osa vanhempainvapaasta on vapautettu äideille suunnatusta korvamerkinnästä. Vuonna 2003 vanhempainpäiväraha-kauden etuudet jakautuvat seuraavasti:

1. Äitiysraha: Äitiysrahaa maksetaan lapsen syntymän yhteydessä 105 arkipäivältä – nimensä mukaisesti vain äidille. Oikeus äitiysrahaan alkaa aikaisintaan 50 päivään ja viimeistään 30 päivää ennen laskettua aikaa.

2. Vanhempainraha: Oikeus vanhempainrahaan alkaa äitiysraha-kauden päättyttyä ja sitä maksetaan 158 arkipäivältä. Etuutta maksetaan äidille tai isälle, mutta ei molemmille samanaikaisesti.

3. Isyysraha: Isällä on oikeus korkeintaan 18 päivää kestäväan isyyslomaan, kun hän osallistuu lapsen hoitoon eikä ole tänä aikana työssä kodin ulkopuolella. Isyysrahaa maksetaan samanaikaisesti kun äiti saa äitiys- tai vanhempainrahaa. Vuoden 2003 alusta lukien isillä on lisäksi ollut mahdollisuus 1-12 päivän ”bonusvapaaseen” varsinaisen vanhempainpäiväraha-kauden jälkeen edellyttäen, että isä on käyttänyt vanhempainraha-kaudesta vähintään sen 12 viimeistä arkipäivää. Yhteensä nämä 12 vanhempainraha-päivää ja 12 päivää uutta isyysvapaan pidennystä muodostavat vanhempainloman loppuun ”isäkuukauden”, jonka aikana äiti ei voi saada vanhempainetuutta.

Vanhempainvapaiden käyttöä tarkastellaan kahdella eri tunnusluvun avulla. Ensimmäinen kuvaa kalenterivuoden aikana korvattujen vanhempainpäiväraha-päivien jakautumista naisten ja miesten kesken. Toinen tunnusluku ilmaisee niiden isien osuuden, jotka ovat vanhempainpäiväraha-kauden aikana ylipäättään käyttäneet oikeuttaan vanhempainvapaaseen - vaikka vain yhden isyyslomapäivän. Tämä osuus lasketaan suhteuttamalla vuoden aikana päättyneiden vanhempainraha-kausien aikana etuutta saaneiden isien lukumäärä vuoden aikana päättyneiden vanhempainpäivä-raha-päivien kokonaismäärään. Vanhempainraha-kausi ei useinkaan osu yhden kalenterivuoden sisään, vaan jatkuu vuodenvaihteen yli. Kun osuutta laskettaessa käytetään lähtökohtana vuoden aikana päättyneitä vanhempainpäiväraha-kausia, ei sama isä voi sisältyä kahden peräkkäisen vuoden lukuihin. Vanhempainraha-kausi tilastoidaan päättyneeksi sille vuodelle, jona vanhempainraha-kauden viimeinen maksu on suoritettu. Kansaneläkelaitos käyttää samaa laskutapa omista tilastoissaan (esimerkiksi Kansaneläkelaitos 2001, 130).

Tunnusluvut on rakennettu Kansaneläkelaitoksen tilastoista poimittujen tietojen pohjalta. Alueellisten indikaattorien aineisto koskee vuotta 2000.

Kuten taulukko 9.1.A. osoittaa, oli miesten osuus vuoden 1990 vanhempainpäiväraha-päivistä vain runsaat 2 prosenttia. Vuoteen 2000 mennessä osuus oli kohonnut noin neljään prosenttiin. Suomalaisisät jäävät vanhempainloman jakamisessa selvästi jälkeen länsinaapuristamme: vastaava osuus on Ruotsissa 14 prosenttia. Kyseinen indikaattori sisältyy Ruotsin kuntien tasa-arvoindeksiin (SCB JämIndex). Myös Tanskassa ja Norjassa miesten osuus vanhempainpäiväraha-päivistä on suurempi kuin meillä (Bergqvist 1999, 120). Suomessa erot kuntien välillä ovat melko pieniä, neljä kuntaa viidestä sijoittuu tunnusluvun arvon mukaan kolmen ja kuuden prosentin välille.

Toinen vanhempainpäivärahoikeuden käyttöä kuvaava mittari osoittaa, että 63 prosenttia isistä käytti oikeuttaan isyys- tai vanhempainpäivärahaan – ja toisaalta - 37 prosenttia ei käyttänyt ensimmäistäkään Kelan korvaamaa päiväraha-päivää. Päivärahoikeutta käyttäneiden isien osuus on kuitenkin ollut tasaisessa kasvussa. Vuonna 1990 päivärahaa sai vain 42 prosenttia isistä. Isien käyttämän vapaan piteneminen on sitä vastoin ollut melko vaatimatonta. Vuonna 2000 vanhempain-päivärahaa nostaneet isät ovat saaneet korvausta keskimäärin 12-13 päivältä, kun keskiarvo 1990-luvun alkuvuosina oli kymmenen päivän tuntumassa.

Molemmat miesten vanhempainloman käyttöä kuvaavat mittarit korreloivat kunnan suhteellista hyvinvointia ilmaisevien tekijöiden, kuten korkean työllisyyden kanssa. Maakuntien vertailu osoittaa, että miehet käyttävät vapaita vähiten Lapissa. Siellä vain noin puolet isistä on rekisteröity vanhempainpäivärahan saajiksi. Tämä selittyy ainakin osaksi Lapin korkeilla työttömyysluvuilla. Tarvetta isyyslomaan ei ole, jos isä on kotona työttömänä. Kuntatason korrelaatiotarkastelu osoittaa, että vähäinen isyys- tai vanhempainlomaa käyttäneiden osuus on vahvasti yhteydessä miesten korkean työttömyysasteen kanssa ($r = -.48^{**}$).

Maakuntatilaston kärjessä ovat kummankin tunnusluvun osalta Pohjanmaa ja Ahvenanmaa. Niissä isät käyttävät muuta maata hieman ahkerammin oikeuttaan vanhempainpäivärahaan. Kuten tämä havainto antaa aiheita olettaa, korreloivat indikaattorit kuntatasolla ruotsinkielisen väestön osuuden kanssa ($r = .31^{**}$ ja $.28^{**}$). Ruotsin esimerkki on saattanut vaikuttaa sikäläistä keskustelua muuta maata paremmin seuraavien suomenruotsalaisten asenteisiin.

Itsenäistä vanhempainrahaa (jota ei siis voida maksaa sekä äidille että isälle samanaikaisesti) saaneiden osuuden alueelliset vaihtelut olisivat myös kiinnostavia. Vauvaa ilman äidin kotonaoloa hoitavien isien osuus on kuitenkin niin marginaalinen, että indikaattoria ei ole mielekästä esittää kuntatasoisena. Vuonna 2000 vain runsaat 1500 isää (noin 3 %) käytti hyväkseen tätä mahdollisuutta (Kansaneläkelaitos 2001, 130).

Viimeisin uudistus, vanhempainvapaan loppuun sijoittuva isyysloman pidennyskään ei ole alkuvaiheessaan saavuttanut suosiota. Kuluvan, eli ensimmäisen voimassaolovuoden ensimmäisen vuosineljänneksen aikana vain vajaat 100 miestä oli tarttunut isäkuukausimahdollisuuteen (Hufvudstadsbladet 24.4.2003).

Taulukko 9.1. Vanhempainpäivärahaetuutta saaneiden isien osuus sekä isien osuus vuoden aikana korvatuista vanhempainpäivärahapäivistä

A. Kehitys 1990-2000

Vuosi	Vanhempainpäivärahaetuutta käyttäneitä isiä, %	Miehille korvattujen vp-rahapäivien osuus %
1990	42.2	2.4
1991	45.7	3.1
1992	52.0	3.3
1993	46.3	3.4
1994	53.3	3.6
1995	53.9	3.6
1996	55.0	3.6
1997	56.2	3.8
1998	58.9	3.9
1999	61.5	4.0
2000	63.1	4.2

Lähde (A): Kansaneläkelaitos 2001, s. 130-131

B. Kuntatyypeittäin 2000

Kuntatyyppi	Vanhempainpäivärahaetuutta käyttäneitä isiä, %	Miehille korvattujen vp-rahapäivien osuus %
Kuusi suurinta kaupunkia	61.1	4.1
Muut kaupunkimaiset kunnat	63.7	4.1
Taajaan asutut kunnat	66.4	4.4
Maaseutumaiset kunnat	63.3	4.1
Koko maa	63.1	4.2

C. Maakunnittain 2000

Maakunta	Vanhempainpäivärahaetuutta käyttäneitä isiä, %	Vuonna 2000 korvatuista vp-rahapäivistä miehille %
Uusimaa	63.0	4.2
Itä-Uusimaa	64.3	4.4
Varsinais-Suomi	65.7	4.4
Satakunta	61.0	4.0
Kanta-Häme	66.3	4.1
Pirkanmaa	64.9	4.1
Päijät-Häme	61.6	3.8
Kymenlaakso	66.1	4.3
Etelä-Karjala	63.6	4.3
Etelä-Savo	60.8	4.1
Pohjois-Savo	63.2	4.1
Pohjois-Karjala	58.6	4.1
Keski-Suomi	62.9	4.2
Etelä-Pohjanmaa	65.5	4.1
Pohjanmaa	70.6	4.4
Keski-Pohjanmaa	64.2	4.1
Pohjois-Pohjanmaa	63.8	4.3
Kainuu	57.2	4.0
Lappi	51.6	3.6
Ahvenanmaa	72.5	4.8

Aineisto (B ja C): Kansaneläkelaitos

Vähimmäismääräistä vanhempainpäivärahaa saavat äidit

Kuten edellä on osoitettu, vanhempainpäivärahoikeutta hyödyntävät käytännössä äidit. Vanhempainpäiväraha on tuloihin suhteutettu etuus. Päivärahan suuruus määräytyy ansioiden perusteella ja siten se kuvaa osaltaan myös saajan asemaa työmarkkinoilla. Äidit, joilla ei ole työtuloja, saavat päivärahan vähimmäismääräisenä. Tarkastelemmekin tässä vielä minimimääräistä vanhempainpäivärahaa saavien naisten osuuden kehitystä ja alueellista vaihtelua – vaikka aihepiiriltään tunnusluvun käsittely sopisi ehkä paremmin työelämäindikaattorien yhteyteen.

Vähimmäispäivärahaa saavia äitejä oli 1990-luvun alkuvuosina viitisen prosenttia, mutta lamavuosina osuus lähti nousuun (taulukko 11.2.A). Rajuimmat hyppäykset tapahtuivat 1994, jolloin osuus nousi 17 prosenttiin ja edelleen vuonna 1996, jolloin osuus oli jo 30 prosenttia. Ilmeisesti lamaa seuranneen työttömyyden ja määräaikaisten työsuhteiden lisääntymisen myötä monella äidiksi tulevalla ei enää ollut riittävää työhistoriaa ansioidonnan vanhempainpäivärahan saamiseen. Vähimmäismääräistä päivärahaa saavien äitien osuus on sittemmin kääntynyt laskuun, mutta oli tarkasteluvuonna 2000 vielä 27 prosenttia. Mainittakoon vielä, että päiväraha-perusteita uusittiin vuonna 1995, jolloin vanhempainpäivärahan vähimmäistaso nousi 60 markkaan päivältä (Anttonen 1999, 94).

Kuntien väliset erot minimipäivärahaa saavien äitien osuudessa ovat huomattavia. Noin joka viidennessä kunnassa osuus jää alle 20 prosentin, mutta vastaavasti joka kymmennessä kunnassa osuus ylittää 40 prosentin rajan. Vähimmäismääräistä vanhempainpäivärahaa saavien naisten osuudet seurailevat vahvasti naisten työllisyysasteiden vaihtelua ($r = -.58^{**}$).

Taulukko 9.2. Vähimmäismääräistä vanhempainpäivärahaa saaneiden naisten osuus kaikista vuoden aikana vanhempainpäivärahaa saaneista naisista

A. Kehitys: koko maa 1990-2000

Vuosi	%
1990	5.3
1991	4.9
1992	5.5
1993	6.9
1994	17.3
1995	19.3
1996	30.1
1997	28.8
1998	28.2
1999	27.9
2000	27.3

Lähde (A): Kansaneläkelaitos 2001, s. 130-131

B. Kuntatyypeittäin 2000

Kuntatyyppi	%
Kuusi suurinta kaupunkia	24.2
Muut kaupunkimaiset kunnat	28.3
Taajaan asutut kunnat	26.9
Maaseutumaiset kunnat	29.5
Koko maa	27.3

C. Maakunnittain 2000

Maakunta	%
Uusimaa	21.5
Itä-Uusimaa	20.5
Varsinais-Suomi	23.6
Satakunta	30.6
Kanta-Häme	24.6
Pirkanmaa	26.8
Päijät-Häme	31.1
Kymenlaakso	27.3
Etelä-Karjala	30.4
Etelä-Savo	29.6
Pohjois-Savo	31.2
Pohjois-Karjala	36.3
Keski-Suomi	32.2
Etelä-Pohjanmaa	28.2
Pohjanmaa	24.9
Keski-Pohjanmaa	35.1
Pohjois-Pohjanmaa	34.5
Kainuu	31.9
Lappi	33.4
Ahvenanmaa	11.5

Aineisto (B ja C): Kansaneläkelaitos

Kunnallinen päivähoito ja pienten lasten hoidon tuki

Lapsiperheille on tarjolla kolme eri tukimuotoa vanhempainrahakauden päättymisestä siihen asti, kun lapsi aloittaa koulunkäynnin. Vanhemmat voivat valita lapselleen kunnan järjestämän päiväkotitai perhepäivähoitopaikan, yksityisen hoidon tuen tai kotihoidon tuen.

1. *Kunnan järjestämä päivähoito:* Päivähoitolain mukaan kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on oikeus kunnan järjestämään päivähoitoon. Vuonna 1990 tämä subjektiivinen oikeus koski alle 3-vuotiaita lapsia, mutta 1996 oikeutta laajennettiin kattamaan myös yli 3-vuotiaat. Kunta voi tuottaa päivähoitopalvelun itse tai tuottaa sen ostopalveluna.

2. *Yksityisen hoidon tuki:* Tukea maksetaan alle kouluikäisen lapsen hoidosta vanhemman osoittamalle yksityisen hoidon tuottajalle. Tukea maksetaan perheen jokaisesta lapsesta vanhempainrahakauden päättymisestä siihen saakka, kunnes nuorin lapsi siirtyy oppivelvollisena peruskouluun. Jos perheessä on alle 3-vuotias lapsi, perhe voi valita

joko kotihoidon tuen tai yksityisen hoidon tuen (Kela 2001, 217). Tukimuoto on verrattain uusi, se otettiin käyttöön vasta 1997.

3. *Kotihoidon tuki*: Kotihoidon tuen saaminen edellyttää, että perheessä on alle 3-vuotias lapsi, joka ei ole kunnan järjestämässä päivähoitossa. Vanhemmat voivat saada alle 3-vuotiaan lapsen hoidon vuoksi hoitovapaata työsuhteen katkeamatta. Oikeus kotihoidon tukeen alkaa välittömästi vanhempainrahakauden päättymisen jälkeen ja jatkuu siihen saakka, kun lapsi täyttää 3 vuotta. Tukea maksetaan kuitenkin myös perheen muista alle kouluikäisistä lapsista, jotka hoidetaan samalla tavalla. Vuonna 2000 kotihoidon tuen piirissä olevista lapsista noin kolmannes olikin yli 3-vuotiaita (Kansaneläkelaitos 2001, 221).

Kunnallista päivähoitoa koskevat tiedot perustuvat Stakesin SOTKA-tietokantaan. Stakes kerää tiedot suoraan kunnilta. Yksityisen hoidon tuki ja kotihoidon tuki ovat Kansaneläkelaitoksen maksamia etuuksia. Niistä käytetään myös yhteisnimitystä pienten lasten hoidon tuki. Niiden toimeenpanosta huolehtii Kansaneläkelaitos, jonka tilastoista on saatu tukimuotojen piirissä olevien lasten lukumäärätiedot. Kaikki tiedot kuvaavat tilannetta vuoden lopussa (31.12.). Alueellisten tunnuslukujen aineisto koskee vuotta 2000.

Edellä luetellut yhteiskunnan tukemat hoitomuodot muodostavat kokonaisuuden, joita on mielekästä tarkastella rinnakkain. Niiden piirissä olevien lasten lukumäärä on suhteutettu 0-6-vuotiaiden lasten kokonaismäärään (ks. taulukko 9.3.). Kunnallisessa päivähoitossa olevien osuutta laskettaessa tunnusluvusta on seitsenvuotiaat rajattu pois, toisin kuin esimerkiksi Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollisessa vuosikirjassa (Stakes 2001), jossa kaikkien päivähoitossa olevien lasten lukumäärä (ml. 7 vuotta täyttäneet) on suhteutettu 0-6-vuotiaaseen väestöön. Yksityisen ja kotihoidon tuen piirissä olevien osuudessa vastaavaa rajausta ei ole tehty ja mukana on siten myös 7 vuotta täyttäneitä. Tässä on syytä korostaa, että lähes kaikki alle 9-10 kuukauden ikäiset vauvat hoidetaan kotona vanhempainpäivärahan turvin. Jos tarkastelun kohteena olisivat 9 kk-6-vuotiaat 0-6-vuotiaiden sijaan, olisivat niin kunnallisessa päivähoitossa kuin yksityisen ja kotihoidon tuella hoidettujen lasten osuudet luonnollisesti korkeampia kuin taulukkoon 9.3. kootut osuudet. Edelleen osa alle kouluikäisistä lapsista hoidetaan ilman lapsen hoitoon tarkoitettua hoitotukea. Vuonna 1998 kerätyn kyselyaineiston mukaan kaikkiaan 15 prosenttia alle kouluikäisten lasten perheistä oli tukimuotojen ulkopuolella (Takala & Heikkilä 2000, 48).

Taulukko 9.3. Kunnallisessa päivähoitossa sekä kotihoidon ja yksityisen hoidon tuen piirissä olevien lasten osuus alle 7-vuotiaista

A. Koko maa: Kehitys 1990-2000

Vuosi	1. Kunnallisessa päivähoitossa %	2. Kotihoidon tuen piirissä %	3. Yksityisen hoidon tuen piirissä %
1990	43.5	.	.
1991	42.3	.	.
1992	39.2	.	.
1993	37.1	35.2	.
1994	37.0	33.6	.
1995	39.3	30.2	.
1996	45.6	26.8	.
1997	47.0	26.6	2.2
1998	47.9	26.5	2.9
1999	48.4	26.4	3.2
2000	46.0	26.6	3.4

Lähde (A): 1. SOTKA-tietokanta; 2 ja 3. Kela 2001, 221

B. Kuntatyypeittäin 2000

Kuntatyyppi	1. Kunnallisessa päivähoitossa %	2. Kotihoidon tuen piirissä %	3. Yksityisen hoidon tuen piirissä %
Kuusi suurinta kaupunkia	50.1	23.8	5.0
Muut kaupunkimaiset kunnat	48.1	25.3	3.5
Taajaan asutut kunnat	42.6	28.9	2.9
Maaseutumaiset kunnat	40.0	30.3	1.4
Koko maa	46.0	26.6	3.4

C. Maakunnittain 2000

Maakunta	1. Kunnallisessa päivähoitossa %	2. Kotihoidon tuen piirissä %	3. Yksityisen hoidon tuen piirissä %
Uusimaa	50.5	24.5	4.6
Itä-Uusimaa	52.8	23.4	3.6
Varsinais-Suomi	49.2	24.0	4.4
Satakunta	38.2	28.4	3.0
Kanta-Häme	44.9	26.5	3.3
Pirkanmaa	46.8	26.0	3.4
Päijät-Häme	44.9	27.6	2.4
Kymenlaakso	47.9	26.7	1.7
Etelä-Karjala	43.3	26.2	2.7
Etelä-Savo	41.8	27.8	3.6
Pohjois-Savo	44.1	27.9	2.3
Pohjois-Karjala	41.3	28.3	4.1
Keski-Suomi	43.1	28.4	3.0
Etelä-Pohjanmaa	42.6	30.8	0.6
Pohjanmaa	47.1	27.7	1.0
Keski-Pohjanmaa	42.3	32.5	1.1
Pohjois-Pohjanmaa	38.2	32.3	3.7
Kainuu	39.2	26.9	2.5
Lappi	46.2	25.0	1.5
Ahvenanmaa	58.3	--	--

Aineisto (B ja C): 1. SOTKA-tietokanta; 2 ja 3. Kansaneläkelaitos

Kunnallinen päivähoito

Vuonna 1990 kunnallisessa päivähoitossa oli 43 prosenttia alle 7-vuotiaista lapsista. Osuus laski selvästi pahimpien lamavuosien aikana ja alimmillaan se oli 1993-1994 (37 %, ks. Taulukko 11.3.A). Samaan aikaan kotihoidon tuella hoidettavien lasten osuus oli huipussaan. Kotihoidon tuki imikin tuolloin osan naisten nopeasti lisääntyneestä työttömyydestä. Kunnallisessa päivähoitossa olleiden lasten määrä nousi kuitenkin jälleen vuosikymmenen loppupuoliskolla. Vuonna 1999 osuus oli 48 prosenttia. Tarkasteluvuonna 2000 yhteensä 46 prosenttia 0-6-vuotiaista lapsista oli kunnallisessa päiväkotitai perhepäivähoitossa. Lasku edellisvuoteen verrattuna selittyy yksityisen hoidon tuen käytön yleistymisellä ja toisaalta esiopetusuudistuksella - osa aiemmin päivähoitossa olleista lapsista on nykyään esiopetuksessa. Varsinaisesti esiopetus taattiin kaikille 6-vuotiaille vasta vuoden 2001 alusta, mutta kunnat saivat valtionosuutta esikoulun järjestämiseen jo vuoden 2000 syksystä alkaen ja yli 90 prosenttia 6-vuotiaista oli tuolloin esiopetuksen piirissä (Stakes 2001, 55). Pohjoismaisessa vertailussa Suomi on yhdessä Norjan kanssa pienemmän päivähoito-osuuden maita, Ruotsissa ja Tanskassa olleet huomattavasti suurempia (esimerkiksi Bergqvist 1999, 121).

Päivähoitossa olevien lasten osuus kasvaa iän myötä. Alle kolmivuotiaista vain runsas viidennes oli vuoden 2000 lopussa kunnallisessa hoitopaikassa. Osuus 3-6-vuotiailla oli sen sijaan yli 60 prosenttia (ks. Liitetaulukko 3).

Kunnallisessa päivähoitossa olevien lasten osuus vaihtelee alueittain. Maalaiskunnissa osuus on alempi kuin kaupungeissa. Kunnallista päivähoitoa käytetään sitä enemmän, mitä korkeampi naisten työllisyysaste kunnassa on ($r = .50^{**}$).

Kunnallista päivähoitoa voidaan tarkastella edelleen myös hoitomuodon ja päivittäisen hoitoajan mukaan. Stakes tilastoi kunnallisessa päivähoitossa olevat lapset päiväkodissa ja perhepäivähoitossa oleviin. Jälkimmäisiin luetaan myös ryhmäperhepäivähoito. Lisäksi erotellaan koko- ja puolipäivähoitossa olevat lapset. Kokopäivähoidolla tarkoitetaan vähintään 5 tuntia kestävästä päivittäisestä hoitosta. Tiedot koskevat tilannetta vuoden lopussa (31.12.).

Päiväkotihoidon osuus on 1990-luvulla vahvistanut asemaansa perhepäivähoitoa yleisempänä hoitomuotona. Kaikista kunnan kustantamassa hoidossa olleista lapsista 55 prosenttia oli päiväkodissa vuonna 1990. Vuonna 2000 osuus oli jo 66 prosenttia. Kokopäiväisessä hoidossa olevien lasten osuus on 1990-luvulla vaihdellut kahdeksankymmenen prosentin molemmin puolin. Vuonna 2000 osapäivähoitoksen osuus kasvoi ja kokopäivähoitoksen osuus laski kymmenen prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Muutos selittyy esikouluuudistuksella – samoin kuin edellä havaittu päivähoitossa olevien lasten osuuden lasku kokonaisuutena. Osapäiväisen esiopetuksen myötä kokopäivähoitoksen tarve on 6-vuotiailla vähentynyt (Stakes 2003).

Taulukko 9.4. Kunnan kustantaman päivähoidon hoitomuodon ja päivittäisen hoitoajan mukaan (osuus kaikista kunnan kustantamassa päivähoidossa olevista lapsista 31.12.

A. Koko maa: Kehitys 1990-2000

Kuntatyyppi	Hoitomuoto		Hoitoaika	
	Päivä-koti %	Perhepäivä-hoito %	Kokopäivä-hoito %	Osapäivä-hoito %
1990	54.9	45.1	78.9	21.1
1991	57.7	42.3	79.1	20.9
1992	61.5	38.5	79.8	20.2
1993	64.6	35.4	79.4	20.6
1994	65.4	34.6	79.6	20.4
1995	65.5	34.5	79.4	20.6
1996	64.6	35.4	78.8	21.2
1997	64.3	35.7	80.7	19.3
1998	65.3	34.7	82.2	17.8
1999	66.3	33.7	83.2	16.8
2000	65.8	34.2	73.8	26.2

B. Kuntatyypeittäin 2000

Kuntatyyppi	Hoitomuoto		Hoitoaika	
	Päivä-koti %	Perhepäivä-hoito %	Kokopäivä-hoito %	Osapäivä-hoito %
Kuusi suurinta kaupunkia	87.4	12.6	75.2	24.8
Muut kaupunkimaiset kunnat	71.7	28.3	73.4	26.6
Taajaan asutut kunnat	49.3	50.7	75.7	24.3
Maaseutumaiset kunnat	35.0	65.0	70.8	29.2
Koko maa	65.8	34.2	73.8	26.2

C. Maakunnittain 2000

Maakunta	Hoitomuoto		Hoitoaika	
	Päivä-koti %	Perhepäivä-hoito %	Kokopäivä-koti %	Osapäivä-hoito %
Uusimaa	81.9	18.1	72.0	28.0
Itä-Uusimaa	72.8	27.2	72.4	27.6
Varsinais-Suomi	62.6	37.4	73.6	26.4
Satakunta	54.5	45.5	71.7	28.3
Kanta-Häme	57.5	42.5	81.5	18.5
Pirkanmaa	69.3	30.7	75.6	24.4
Päijät-Häme	60.2	39.8	72.7	27.3
Kymenlaakso	68.3	31.7	71.6	28.4
Etelä-Karjala	58.1	41.9	82.6	17.4
Etelä-Savo	51.8	48.2	72.6	27.4
Pohjois-Savo	57.5	42.5	73.2	26.8
Pohjois-Karjala	51.2	48.8	81.6	18.4
Keski-Suomi	57.0	43.0	79.9	20.1
Etelä-Pohjanmaa	31.4	68.6	74.5	25.5
Pohjanmaa	54.0	46.0	62.6	37.4
Keski-Pohjanmaa	63.1	36.9	62.8	37.2
Pohjois-Pohjanmaa	57.1	42.9	82.8	17.2
Kainuu	52.2	47.8	64.0	36.0
Lappi	59.5	40.5	71.2	28.8
Ahvenanmaa	85.0	15.0	64.4	35.6

Aineisto (A, B ja C): SOTKA-tietokanta

Kuntatyyppien väliset erot ovat hoitomuotojen osalta huomattavia. Mitä kaupunkimaisempi kunta on, sitä suurempi osa kunnallisen päivähoidon piirissä olevista lapsista hoidetaan päiväkodissa. Päiväkotivaihtoehtoa suositaan nimenomaan kunnissa, joissa kunnallisen päivähoidon kysyntä ylipäättään on suurta. Runsas kymmenesosa kunnista tarjoaa vain perhepäivähoitoa. Etelä-Pohjanmaa erottuu perhepäivähoitoon painottuvana ja Uusimaa sekä Ahvenanmaa puolestaan päiväkotihoidon painottuvina maakuntina.

Yksityisen hoidon tuki

Tarkasteluvuonna 2000 yksityisen hoidon tuen piirissä olevien lasten osuus 0-6-vuotiaista oli vain runsaat 3 prosenttia. Noin joka kolmannessa kunnassa yksityisen hoidon tukea saaneita ei ollut lainkaan. Tukimuodon merkitys on kuitenkin kasvussa (Stakes 2003). Kyselyaineistoon perustuvien tulosten mukaan yksityisen hoidon tukea saaville perheille on tunnusomaista vanhempien korkea koulutustaso, tulotaso ja asema työelämässä (Takala & Heikkilä 2000). Myös kuntatason tarkastelu osoittaa, että yksityisen hoidon tukea käytetään enemmän kunnissa, joissa on suuri korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus ($r = .42^{**}$). Osuus oli esimerkiksi Espoossa ja Turussa keskimääräistä korkeampi vuonna 2000.

Kotihoidon tuki

Kotihoidon tuen piirissä oli vuonna 2000 yhteensä 27 prosenttia alle 7-vuotiaista. Alle kolmivuotiailla kotihoidon tuki on kuitenkin kaikkein yleisin hoitomuoto. Vuonna 2000 kotihoidon tuella hoidettavia 0-2-vuotiaita oli 74 700 (Kansaneläkelaitos 2001, 221), kun kunnallisessa päivähoitossa oli samaan aikaan 37 900 saman ikäistä lasta.

Kotihoidon tukea käyttävien perheiden sosiaalinen asema on vaatimattomampi kuin muita yhteiskunnan tukemia hoitomuotoja käyttävillä perheillä. Vanhempien koulutus- ja tulotaso on alhaisempi ja heistä harvemmat ovat toimihenkilöammattien edustajia (Takala & Heikkilä 2000, 46). Kuntatasolla kotihoidon tuella hoidettavien lasten osuudella on selvä negatiivinen yhteys hyvinvointimuuttujiin: kotihoidon tukea käytetään keskimääräistä enemmän suuren työttömyyden, väestön alhaisen koulutustason ja alhaisen tulotason kunnissa. Myös asenneilmasto vaikuttaa tuen käytön suosioon. Maakunnista ehkä perinteisimmissä, Pohjois-, Keski- ja Etelä-Pohjanmaalla osuudet ovat keskimääräistä korkeampia. Kuntakohtaisessa tarkastelussa erottuvat muun muassa Yli-Ii ja Luoto yli 50 prosentin kotihoidon tuella hoidettavien lasten osuudella. Toisaalta esimerkiksi Kauniaisissa vain 15 prosenttia alle kouluikäisistä oli kotihoidon tuen piirissä.

Kotihoidon tukea saavat tilastoidaan sukupuolen mukaan. Kotihoidon tuki maksetaan sille vanhemmalle, joka pääasiassa hoitaa lasta (Kansaneläkelaitos 2001, 215-217). Kotihoidon tukea voidaan maksaa myös, kun lasta hoitaa muu kuin vanhempi. Tämä on harvinaista - Kansaneläkelaitoksen tilaston mukaan muun kuin äidin tai isän hoidossa on vain kolmisen prosenttia lapsista, joista kotihoidon tukea on maksettu (em., 222). Vuoden 2000 aikana tukea saaneista 3.5 prosenttia oli miehiä (em., 221). Koska luvun ei voida tulkita tarkoittavan lasta kotona hoitavien miesten osuutta, ei sitä myöskään ole tarkoituksenmukaista esittää alueellisina tunnuslukuina.

* * *

Kunnilla on velvollisuus tarjota päivähoitopaikka kaikille alle kouluikäisille lapsille, joiden vanhemmat sitä haluavat. Päivähoitopaikan saamisen vaikeus ei sinänsä siis ole enää este äitien työssäkäynnille. Puolet alle kouluikäisistä lapsista on yhteiskunnan tukemien hoitomuotojen piirissä kodin ulkopuolella. Tästä voidaan päätellä, että toista puolta alle kouluikäisistä hoidetaan - subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta huolimatta - kotona. Vauvaikäisiä hoitaa äiti vanhempainpäivärahan turvin. Vauvaloman jakaminen isän kanssa on vielä jokseenkin marginaalinen ilmiö. Niitä runsasta neljäsosaa alle kouluikäisistä, joista maksetaan kotihoidon tukea, hoitaa myös yleensä oma äiti. Jäljelle jää vielä joukko perheitä ja lapsia, jotka eivät ole yhteiskunnan tukeman hoidon piirissä. Heitä saattaa hoitaa esimerkiksi ansiosidonnaista työttömyysturvaa saava kotona oleva vanhempi. Joka tapauksessa on täysi syy uskoa, että äiti hoitaa suurinta osaa kaikista kotihoidossa olevista lapsista. Mitä maaseutumaisempi kunta on, sitä pienempi on kodin ulkopuolella hoidettavien lasten osuus ja vastaavasti sitä suurempi kotiäitien osuus.

Rekisteriaineistoihin perustuvat tiedot eivät pysty antamaan yksiselitteisen selvää kuvaa siitä, missä lapset hoidetaan ja kenen toimesta. Kysymys lastenhoitovastuun jakautumisesta on kuitenkin sukupuolten tasa-arvon kannalta niin tärkeä, että mielestäni on perusteltua esittää hoitomuotoja koskevia tunnuslukuja – niiden puutteista huolimatta – kunta-kohtaista tietoa sisältävässä tietopankissa.

Lähteet

- Anttonen, Anneli (1999): **Lasten kotihoidon tuki suomalaisessa perhepolitiikassa**. Kela. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 52. Helsinki
- Bergqvist, Christina (1999): Modeller för barnomsorg och föräldraledighet. Kirjassa Bergqvist, Christina m.fl. (red): **Likestillte demokratier? Kjønn og politikk i Norden**. Unniversitetsforlaget AS. Oslo
- HE 147 - 2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sairausvakuutuslain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta
- Hufvudstadsbladet 24.4.2003: Få pappor tar ut sin pappamånad
- Kansaneläkelaitos (2001): **Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja 2000**.
- Melkas, Tuula (2001): **Tasa-arvobarometri 2001**. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Tasa-arvojulkaissuja 2001:9. Tilastokeskus. Elinolot 2001:1. Sukupuolten tasa-arvo. Helsinki
- SCB JämIndex. Om statistiska skillnader mellan kvinnor och män. Statistiska centralbyrån/Statistics Sweden
http://www.h.scb.se/SCB/BOR/SCBBOJU/JAM_HTM/index.html
- Salmi, Minna (2000): Kotihoidon tuki ja naisten asema: tutkimushaasteita ja tulkintaongelmia. **Yhteiskuntapolitiikka** vol 65 nro 1/2000
- Stakes (2001): **Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2001**. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. SVT Sosiaaliturva 2001:4. Helsinki
- Stakes (2003): Kunnallisessa päivähoitossa yhä vähemmän lapsia. Tiedote Nro 6b/3.2.2003
- Takala, Pentti & Matti Heikkilä (2000): Pienten lasten hoito. Kirjassa Uusitalo, Hannu & Parpo, Antti & Hakkarainen, Anni (toim.): **Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2000**. Stakes. Raportteja 250. Helsinki

10. TERVEYS

Väestön terveyttä ja sairastavuutta voidaan kuvata lukuisilla eri tavoilla. Naisten ja miesten sairastavuudessa on eroja, mutta sairastavuuden eroista saatu kuva vaihtelee käytetystä mittarista riippuen. Miesten kuolleisuus on naisten kuolleisuutta korkeampi. Koettua terveydentilaa koskevissa haastattelututkimuksissa on puolestaan usein korostunut naisten miehiä heikompi terveydentila. Viimeaikaisissa tutkimuksissa näitä sukupuolten välillä havaittuja terveyseroja on kuitenkin kyseenalaistettu. Lahelma ym. (2003) toteavatkin, että miesten suurempi kuolleisuus on yhteydessä suurempaan sairastavuuteen vakavissa kansantaudeissa, mutta muun sairastavuuden sukupuolierot eivät ole selkeitä ja johdonmukaisia.

Koettua terveydentilaa kuvaavista haastattelututkimuksista ei saada koko maata kattavia kuntakohtaisia tuloksia. Meillä ei myöskään ole käytössä Ruotsin mallin mukaista sairastavuuslukua (ohälsotal), joka kuvaa tiivistetysti eri sairausvakuutusmuotojen käyttöä: siinä korvattujen sairauspäivärahopäivien, varhaiseläkepäivien ja kuntoutustukipäivien summa on siinä suhteutettu vakuutettuun 16-64-vuotiaaseen väestöön. Sairastavuuslukua käytetään yleisesti eri alueiden ja myös sukupuolten sairastavuuden vertailussa.

Suomessakin rekisteriaineistoista voidaan toki johtaa lukuisia yksittäisiä sukupuolen ja kunnan mukaan jaoteltuja tunnuslukuja. Tässä esitetään kolme naisten ja miesten terveyttä – tai sairastavuutta – kuvaavaa tunnuslukua: sairauspäivärahopäivien väestöön suhteutettu lukumäärä, työkyvyttömyyseläkkeellä olevien väestöosuus sekä kuolleisuus. Kaksi ensimmäistä, sairauspäiväraha- ja työkyvyttömyysinsdikaattori, koskevat jo lähikohtaisesti työikäistä väestöä. Myös kuolleisuuden osalta tarkastellaan koko väestön lisäksi erikseen työikäisiä.

Muita mahdollisia tunnuslukuja olisivat muun muassa laitoshoidon hoitopäivät väestöön suhteutettuna. Laitoshoidon asiakkaita koskevat tiedot löytyvät Stakesin hoitoilmoitusrekisteristä. Kaikista laitoshoidon hoitopäivistä naisten osuus on runsaat 60 prosenttia (Gissler 2003).

Edelleen kuntakohtaisia, sukupuolen mukaisia tunnuslukuja voitaisiin laskea Kansaneläkelaitoksen tietokantojen pohjalta. Esimerkiksi lääkekorvauksia saaneiden väestöosuuksista on kaksi mahdollista varianttia: peruskorvattavia ja erityiskorvattavia lääkekorvauksia saaneet. Peruskorvausta maksetaan tavallisista reseptilääkkeistä ja sen suuruus on 50 prosenttia lääkkeen hinnan omavastuun ylittävältä osalta (Kansaneläkelaitos 2001b, 122, 137). Vuonna 2000 korvausta sai 61 prosenttia naisista ja 55 prosenttia miehistä. Erityiskorvaus (75 tai 100 % lääkkeen hinnasta) maksetaan eräiden vaikeiden ja pitkäaikaisten sairauksien hoitoon tarvittavista lääkkeistä. Erityiskorvattavia lääkkeitä

saaneiden naisten osuus vuonna 2000 oli 21 prosenttia, kun osuus miehillä oli 17 prosenttia. Erityiskorvaukset painottuvat sekä naisten että miesten kohdalla iäkkäämpään väestönosaan. Ikäryhmästä 65-74 runsaat puolet saa erityiskorvattavia lääkkeitä ja 75 vuotta täyttäneistä jo kaksi kolmasosaa on oikeutettu erityiskorvaukseen. Erityiskorvattavia lääkkeitä saaneiden osuus on eläkeikään ehtineillä miehillä prosenttiyksikön verran korkeampi kuin naisilla (Kansaneläkelaitos 2001b, 137).

Myös sairausvakuutuksen korvaamat yksityiset lääkärikäynnit tilastoidaan Kansaneläkelaitoksella henkilö pohjaisina. Naiset käyttävät yksityislääkärien palveluja miehiä enemmän: sataa asukasta kohti laskettuna naisten korvattuja lääkäri käyntejä on 83 ja miehillä 45. (em., 139). Yksityisistä hammaslääkäri käynneistä korvausta saaneiden osuudet eivät sen sijaan juurikaan vaihtelee sukupuolen mukaan.

Avoterveydenhuollon käyntejä ei tilastoida asiakkaan sukupuolen mukaan. Arvioiden mukaan naisten osuus käynneistä olisi 55 prosentin luokkaa (Gissler 2003).

Sairauspäiväraha

Sairauspäiväraha korvaa työkyvyttömyydestä aiheutuvaa ansionmenetystä. Sairauspäivärahaa voi hakea 16-64-vuotias henkilö, joka on sairauden vuoksi työkyvytön. Päivärahaa voidaan maksaa enintään 300 arkipäivältä. Omavastuu aika on sairastumispäivän lisäksi 9 seuraavaa arkipäivää, päiväraha oikeus alkaa vasta tämän jälkeen. Tätä lyhyemmät sairauslomat eivät näy tilastossa.

Vuonna 2000 kaikista sairauspäivärahaa saaneista 44 prosenttia oli miehiä ja 56 prosenttia naisia (Kansaneläkelaitos 2001b, 133). Miehillä sairauslomat ovat kuitenkin hieman pidempiä kuin naisilla. Sairauspäivärahopäivien lukumäärä saajaa kohti oli miehillä 47 ja naisilla 40 (em. 134).

Kansaneläkelaitoksen Sairausvakuutus- ja perhe-etuustilastot -julkaisussa (Kansaneläkelaitos 2001a) on kuntakohtaisena tieto, joka kertoo naisille korvattujen päivärahojen osuuden kaikista sairauspäivärahopäivistä. Tässä tunnusluvuksi on valittu sairauspäivärahopäivien määrä sataa 16-64-vuotiasta kohti.

Naisten sairauspäivien lukumäärä on koko maan tasolla jonkin verran korkeampi kuin miehillä. Kaikkein pienimmässä kunnissa tunnusluku on melko sattumanvarainen – pidempien sairauslomien kasaantuminen muutamalle miehelle tai naiselle saattaa kasvattaa sukupuolten väliset erot kovinkin suuriksi. Uusimaa ja Pohjanmaa erottuvat maakunnittaisessa tarkastelussa. Niissä on sekä naisten että miesten väestöön suhteutettuja sairauspäiviä vähemmän kuin muualla maassa.

Taulukko 10.1. Vuonna 2000 korvatut sairauspäivärahopäivät sataa 16-64-vuotiasta asukasta kohti

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset (kpl)	Miehet (kpl)	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaupunkia	342	296	46
Muut kaupunkimaiset kunnat	395	367	28
Taajaan asutut kunnat	418	385	33
Maaseutumaiset kunnat	442	410	32
Koko maa	392	360	32

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset (kpl)	Miehet (kpl)	Ero (N-M)
Uusimaa	346	305	41
Itä-Uusimaa	396	385	11
Varsinais-Suomi	416	376	40
Satakunta	376	375	1
Kanta-Häme	410	343	66
Pirkanmaa	398	346	52
Päijät-Häme	379	360	19
Kymenlaakso	429	426	3
Etelä-Karjala	446	413	33
Etelä-Savo	415	406	9
Pohjois-Savo	483	459	25
Pohjois-Karjala	398	403	-5
Keski-Suomi	400	361	40
Etelä-Pohjanmaa	453	402	52
Pohjanmaa	349	306	43
Keski-Pohjanmaa	423	383	40
Pohjois-Pohjanmaa	405	357	48
Kainuu	405	420	-15
Lappi	383	379	3
Ahvenanmaa	416	324	92

Aineisto (A ja B): Kansaneläkelaitos

Työkyvyttömyyseläkkeet

Työkyvyttömyyden jatkuessa henkilöllä on oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen. Eläkettä maksetaan 16-64-vuotiaalle henkilölle, jonka sairaus estää kohtuullisen toimeentulon turvaavan työnteon. Yksilöllinen varhaiseläke on työkyvyttömyyseläke, joka voidaan myöntää 60-64 -vuotiaalle lievemmin perustein kuin varsinaista työkyvyttömyyseläkettä. Tässä työkyvyttömyyseläkkeisiin luetaan sekä varsinainen työkyvyttömyyseläke että yksilöllinen varhaiseläke. Työkyvyttömyyseläkkeensaaja voi saada näitä myös samanaikaisesti. Mahdolliset päällekkäisyydet on väestöosuuksia laskettaessa huomioitu ja poistettu. Väestöosuudet on laskettu suhteuttamalla eläkkeensaajat ns. vakuutettuun väestöön (Eläketurvakeskus & Kansaneläkelaitos 2001, 10).

*Taulukko 10.2. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus 16-64-vuotiaasta väestöstä
A. Koko maa: kehitys 1990-2000 (lukuihin sisältyvät myös ulkomailla asuvat)*

Vuosi	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
1990	8.6	9.6	-1.0
1991	8.7	9.7	-1.0
1992	8.7	9.8	-1.1
1993	8.7	9.8	-1.1
1994	8.7	9.8	-1.1
1995	8.7	9.8	-1.1
1996	8.5	9.5	-1.0
1997	8.2	9.2	-1.0
1998	8.1	8.0	-0.9
1999	7.8	8.7	-0.9
2000	7.7	8.6	-0.9

Lähde (A): Eläketurvakeskus & Kansaneläkelaitos 2001, 37

B. Kuntatyypeittäin 2000 (lukuihin sisältyvät vain Suomessa asuvat)

Kuntatyyppi	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaupunkia	5.6	6.0	-0.4
Muut kaupunkimaiset kunnat	7.4	8.0	-0.6
Taajaan asutut kunnat	7.6	8.6	-1.0
Maaseutumaiset kunnat	9.2	10.7	-1.5
Koko maa	7.2	8.1	-0.9

C. Maakunnittain 2000 (lukuihin sisältyvät vain Suomessa asuvat)

Maakunta	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Uusimaa	5.4	5.9	-0.5
Itä-Uusimaa	8.4	10.5	-2.1
Varsinais-Suomi	6.2	6.7	-0.5
Satakunta	6.7	7.3	-0.6
Kanta-Häme	7.8	8.6	-0.8
Pirkanmaa	7.4	8.1	-0.7
Päijät-Häme	7.2	7.5	-0.3
Kymenlaakso	7.5	8.4	-0.9
Etelä-Karjala	8.1	9.3	-1.2
Etelä-Savo	8.3	9.1	-0.8
Pohjois-Savo	8.8	11.0	-2.2
Pohjois-Karjala	10.0	11.4	-1.4
Keski-Suomi	9.3	11.3	-2.0
Etelä-Pohjanmaa	8.2	9.0	-0.8
Pohjanmaa	8.7	9.1	-0.4
Keski-Pohjanmaa	6.6	7.0	-0.4
Pohjois-Pohjanmaa	7.9	8.3	-0.4
Kainuu	8.1	9.3	-1.2
Lappi	9.6	11.6	-2.0
Ahvenanmaa	4.8	5.1	-0.3

Lähde (B ja C): Eläketurvakeskus

Työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus on miehillä jonkin verran suurempi kuin naisilla. Sukupuoliero on siten käänteinen sairauspäivärahaa koskeviin havaintoihin verrattuna. Työkyvyttömyyseläkeläisten väestöosuus kokonaisuutena on ollut 1990-luvun aikana hienoisessa laskusuunnassa, mutta sukupuolten väliset erot ovat pysytelleet suunnilleen samalla tasolla. Maaseutukunnissa työkyvyttömyyseläkeläisten suhteellinen osuus on lähes kaksinkertainen suurimpien kaupunkien lukuihin verrattuna. Työkyvyttömyyseläkeläisten suhteellisella vähyydellä mitattuna Ahvenanmaa, Uusimaa, Itä-Uusimaa ja Pohjanmaa ovat maakunnittaisen terveysvertailun kärkikaartia. Järjestys on sama niin naisilla kuin miehilläkin. Korkeimmillaan miesten työkyvyttömyysluvat ovat Kainuussa, Pohjois-Karjalassa ja Savon maakunnissa. Näissä myös naisten ja miesten väliset erot ovat keskimääräistä selvemmat – vaikka myös naiset ovat niissä useammin työkyvyttömyyseläkkeellä kuin sisaret muissa maakunnissa.

Kuolleisuus

Kuolleisuuden vuosittaiset vaihtelut saattavat olla huomattavia varsinkin pienissä kunnissa. Tästä syystä kuolleisuutta on hyvä tarkastella pidemmän ajanjakson aikana. Tässä kolmen vuoden keskiarvo suhteutetaan keskimäisen vuoden väkilukuun (kuolleiden lukumäärä tuhatta henkilöä kohti).

Koko väestön kuolleisuuden alueelliset erot ovat suurelta osin seurausta ikärakenteiden eroista – mitä korkeampi on vanhusväestön suhteellinen osuus, sitä korkeampia ovat myös kuolleisuusluvut. Päähuomio suunnataan siksi työikäisten eli 20-64-vuotiaiden kuolleisuuteen. Koko väestön kuolleisuutta koskevat luvut esitetään kuitenkin taulukoissa vertailutietona.

Miehet kohtaavat ennenaikaisen kuoleman huomattavasti useammin kuin naiset. Työikäisten kuolleisuus on miehillä lähes kaksi ja puoli kertaa yleisempää kuin naisilla. Maaseutukunnissa työikäisten kuolleisuus on jonkin verran muita kuntatyyppejä korkeampaa. Työikäisten miesten kuolleisuustilaston synkimmät maakunnat löytyvät Itä-Suomen suunnalta. Etelä-Savossa, Kymenlaaksossa sekä Pohjois- ja Etelä-Karjalassa miehiä kuolee suhteellisesti enemmän kuin muualla maassa ja niissä myös naisten ja miesten kuolleisuuslukujen erot ovat muuta maata suuremmat. Pienimmillään miesten kuolleisuusluvut – samoin kuin naisten ja miesten väliset kuolleisuuserot - ovat Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla.

Kuntatasolla tässä käytetyt sairastavuutta kuvaavat tunnusluvut korreloivat keskenään – erityisesti miesten kohdalla. Kunnissa, joissa työkyvyttömyyseläkkeellä olevia miesten väestöosuus on suuri, on myös korkea työikäisten miesten kuolleisuus ja paljon miesten sairauspäivärahapäiviä. Naisilla työikäisten kuolleisuus ei kuntatason tarkastelussa korreloi sairauspäiväraha-indikaattorin kanssa ja muidenkin tunnuslukujen keskinäinen riippuvuus on heikompi kuin miehillä.

Taulukko 10.3. Työikäisen väestön (20-64 v) sekä koko väestön kuolleisuus promilleina väestöstä, vuosien 1998-2000 keskiarvo

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Työikäinen väestö (20-64 v)			Koko väestö		
	Naiset	Miehet	Ero (N-M)	Naiset	Miehet	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	1.9	4.1	-2.2	8.3	7.9	0.4
Muut kaupunkimaiset	2.0	4.8	-2.8	8.8	9.1	-0.3
Taajaan asutut k.	1.9	4.6	-2.7	9.2	9.7	-0.5
Maaseutumaiset	2.2	5.4	-3.3	12.0	12.3	-0.2
Koko maa	2.0	4.7	-2.7	9.4	9.6	-0.2

B. Maakunnittain

Maakunta	Työikäinen väestö (20-64 v)			Koko väestö		
	Naiset	Miehet	Ero (N-M)	Naiset	Miehet	Ero (N-M)
Uusimaa	1.9	4.1	-2.2	7.7	7.6	0.1
Itä-Uusimaa	2.2	4.5	-2.3	9.7	9.3	0.4
Varsinais-Suomi	1.9	4.3	-2.4	9.9	10.2	-0.3
Satakunta	2.1	4.9	-2.7	10.6	10.5	0.1
Kanta-Häme	2.0	4.8	-2.8	11.0	10.5	0.5
Pirkanmaa	1.7	4.5	-2.8	9.9	9.7	0.2
Päijät-Häme	2.0	5.4	-3.4	10.0	10.3	-0.4
Kymenlaakso	2.3	6.3	-4.0	11.6	12.1	-0.5
Etelä-Karjala	2.0	6.1	-4.1	10.8	12.1	-1.2
Etelä-Savo	2.5	6.4	-4.0	11.4	12.1	-0.6
Pohjois-Savo	2.2	5.5	-3.3	10.6	10.7	-0.2
Pohjois-Karjala	2.4	6.0	-3.6	11.2	11.4	-0.2
Keski-Suomi	2.0	5.0	-3.1	9.4	10.1	-0.7
Etelä-Pohjanmaa	2.0	4.2	-2.2	10.7	10.7	0.0
Pohjanmaa	1.5	3.2	-1.7	10.3	9.6	0.7
Keski-Pohjanmaa	1.7	3.7	-2.0	8.7	8.4	0.3
Pohjois-Pohjanmaa	1.9	4.5	-2.7	8.0	8.6	-0.6
Kainuu	2.3	5.6	-3.3	9.6	11.1	-1.5
Lappi	2.0	5.2	-3.2	8.5	10.1	-1.6
Ahvenanmaa	1.9	3.5	-1.6	10.5	9.8	0.7

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, Altika-alue tietokanta (taulukko 0210)

Kuriositeettina tarkastellaan vielä terveystietojen vaihtelua alueen kielisuhteiden mukaan. Tutkimustulokset Pohjanlahden rannikon ruotsinkielisten kuntien väen muuta maata vähäisemmästä sairastavuudesta ovat viime vuosina saaneet runsaasti julkisuutta. Erityisesti miesten kohdalla terveyserot suhteessa suomenkielisiin alueisiin ovat huomattavia. Pohjanmaan ruotsin- ja suomenkielisen väestön terveyseroja ei voida selittää tavanomaisilla väestörakenteeseen tai sosioekonomiseen asemaan liittyvillä tekijöillä (Hyypä & Mäki 1997). Syitä onkin etsitty – ja löydetty – ruotsinkielisen väestön vahvemman ”sosiaalisesta pääomasta” eli yhteisöllisyydestä, keskinäisestä luottamuksesta ja kansalaisaktiivisuudesta (Hyypä ja Mäki 2000).

Maakuntien vertailu tässä käytettyjen indikaattoreiden suhteen on jo antanut viitteitä ruotsinkielisten alueiden muuta maata vähäisemmästä sairastavuudesta – ovathan Pohjanmaa ja Ahvenanmaa olleet kaikilla mittareilla kärkijoukossa. Kuntatarkastelussa ter-

veysindikaattoreiden ja ruotsinkielisen väestön osuuden väliset korrelaatiot ovat selvät nimenomaan miesväestön kohdalla. Työikäisten miesten kuolleisuus ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus ovat sitä pienemmät, mitä suurempi osuus kunnan väestöstä puhuu äidinkielenään ruotsia.

Taulukko 10.4. Terveysindikaattoreiden ja kunnan ruotsinkielisen väestön osuuden väliset korrelaatiokertoimet

		r
Naiset	sairauspäivärahopäivät/100 as.	-.08
	työkyvyttömyyseläkeläisiä, %	-.38**
	työikäisten kuolleisuus	-.02
Miehet	sairauspäivärahopäivät/100 as.	-.18**
	työkyvyttömyyseläkeläisiä, %	-.39**
	työikäisten kuolleisuus	-.34**

Lähteet

- Eläketurvakeskus & Kansaneläkelaitos (2001): **Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 2000**. Helsinki
- Gissler, Mika (2003): Terveyspalvelujen käyttö sukupuolittain. Kirjassa Luoto ym. (toim.): **Sukupuoli ja terveys**. Tampere: Vastapaino
- Kansaneläkelaitos (2001a): **Kansaneläkelaitoksen sairausvakuutus- ja perhe-etuustilastot 2000**. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T11:12. Tilastoryhmä. Helsinki
- Kansaneläkelaitos. Folkpensionsanstalten (2001b): **Kansaneläkelaitoksen tilastollinen vuosikirja 2000**. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T1:35. Vammala
- Lahelma, Eero, Kristiina Munderbacka, Pekka Martikainen & Ossi Rahkonen (2003): Miesten ja naisten väliset sairastavuus- ja kuolleisuuserot. Kirjassa Luoto, Riitta & Kirsi Viisainen & Ilona Kulmala (toim.): **Sukupuoli ja terveys**. Tampere
- Hyyppä, Markku T. & Juhani Mäki (2000): Edistääkö sosiaalinen pääoma terveyttä? Pohjanmaan rannikon suomen- ja ruotsinkielisen väestön kansalaisaktiivisuuden ja terveyden vertailu. **Suomen Lääkärilehti** 8/2000
<http://www2.fimnet.fi/pdf/2000/SLL82000-821.pdf>
- Hyyppä, Markku T. & Juhani Mäki (1997): Pohjanlahden rannikon suomenruotsalaiset säilyvät työkykyisinä. **Suomen Lääkärilehti** 8/1997.

11. IKÄIHMISET

Väestön ikääntymisen katsotaan olevan yksi keskeisistä tulevaisuuden trendeistä. Keski-ikä nousee ja vanhusten osuus väestöstä kasvaa. Suomessa kehityksen mukanaan tuoma haaste on erityisen suuri, koska väestö ikääntyy muita EU-maita nopeammin. Vuonna 2000 65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä oli 15 prosenttia, mutta viimeisimmän väestöennusteen mukaan osuus olisi vuoteen 2030 mennessä noussut jo runsaaseen neljännekseen (ks. esimerkiksi <http://www.mtv3.fi/elakekunnat>).

Ikääntyminen ei ole sukupuolineutraali ilmiö, sillä naiset elävät miehiä vanhemmiksi. Naisten elinajanodote on runsaat 81 vuotta, miesten runsaat 74 vuotta (Tilastokeskus 2001, 8). Miehet kuolevat siis keskimäärin 7 vuotta naisia aikaisemmin. Mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kysymys, sitä suurempi on naisten osuus. Naisten osuus 65 vuotta täyttäneistä on 62 prosenttia, 75 vuotta täyttäneistä 69 prosenttia ja 85 vuotta täyttäneistä 76 prosenttia vuonna 2000. Sukupuolten välinen elinajan ero on seuraavien vuosikymmenten aikana kuitenkin hiljalleen kaventumassa. Väestöennusteessa vuodelle 2030 oletetaan, että naisten osuus 65 vuotta täyttäneistä on nykyisen 62 prosentin sijaan 56 prosenttia .

Seuraavassa tarkastellaan sukupuolinäkökulmasta seuraavia ikääntyvää väestöä koskevia asioita: yksinasuvien osuutta, vanhuspalvelujen käyttöä sekä eläketuloja. Näitä olisi voitu käsitellä luonnollisesti myös aiempien pääotsikoiden alla – ja osittain niin tehdäänkin. Pienistä päällekkäisyyksistä huolimatta tässä on kuitenkin haluttu tuoda esiin ikääntymisen sukupuolispesifiyttä käsittelemällä indikaattoreita erikseen, omana ryhmänä. Usein ikääntyvää väestön tarkasteltaessa keskitytään joko 65 vuotta tai 75 vuotta täyttäneisiin. Tässä on päädytty vetämään raja 65 ikävuoteen.

Taulukossa 11.1. esitetään muiden ikäihmisiä koskevien indikaattoreiden taustatiedoksi 65 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä sekä ikäryhmän sukupuolijakauma.

Taulukko 11.1. 65 vuotta täyttäneiden väestöosuus 31.12.2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	65 v täyttäneiden osuus väestöstä (kaikki, %)	65 täyttäneistä naisia %	65 täyttäneistä miehiä %
Kuusi suurinta kaup.	12.4	64.5	35.5
Muut kaupunkimaiset	14.4	62.8	37.2
Taajaan asutut kunnat	14.9	59.9	40.1
Maaseutumaiset kunnat	19.1	58.6	41.4
Koko maa	15.0	61.5	38.5

B. Maakunnittain

Maakunta	65 v täyttäneiden osuus väestöstä (kaikki, %)	65 täyttäneistä naisia %	65 täyttäneistä miehiä %
Uusimaa	11.4	63.2	36.8
Itä-Uusimaa	14.4	60.5	39.5
Varsinais-Suomi	16.2	62.3	37.7
Satakunta	17.4	61.1	38.9
Kanta-Häme	17.2	61.8	38.2
Pirkanmaa	15.7	62.4	37.6
Päijät-Häme	15.9	63.2	36.8
Kymenlaakso	17.7	61.5	38.5
Etelä-Karjala	17.9	61.8	38.2
Etelä-Savo	19.1	60.9	39.1
Pohjois-Savo	16.7	61.2	38.8
Pohjois-Karjala	16.8	60.9	39.1
Keski-Suomi	15.6	60.9	39.1
Etelä-Pohjanmaa	17.7	60.8	39.2
Pohjanmaa	17.3	59.6	40.4
Keski-Pohjanmaa	15.1	59.6	40.4
Pohjois-Pohjanmaa	12.6	59.6	40.4
Kainuu	16.9	59.1	40.9
Lappi	15.0	58.2	41.8
Ahvenanmaa	16.4	58.4	41.6

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, StatFin-tilastopalvelu

Yksin asuvat 65 täyttäneet

Yksin asuvia naisia on vanhusväestössä huomattavasti enemmän kuin yksinäisiä miehiä. Miesten elinikä on lyhyempi ja lisäksi avioliitoissa mies on yleensä vaimoa pari vuotta vanhempi. Usein vanhusikään ehtinyttä miestä on puoliso hoitamassa. Monet ikääntyvät naiset sen sijaan jäävät yksin puolison kuoltua. Lähes puolet ns. asuntoväestöön kuuluvista 65 vuotta täyttäneistä naisista asuu yhden hengen taloudessa. Saman ikäisistä miehistä yksin asuvia on vain vajaa viidennes. Ero korostuu iän karttumisen myötä.

Yksin asuvien osuus 65 täyttäneillä miehillä ei juurikaan vaihtele kuntatyyppin mukaan. Naisilla osuus sen sijaan on sitä korkeampi, mitä kaupunkimaisemmasta kunnasta on kyse. Esimerkiksi Turussa ja Helsingissä osuus yli 55 prosenttia asuntoväestöön kuuluvista ikäryhmän naisista asuu yhden hengen taloudessa. Maakunnista muun muassa Keski-Pohjanmaalla yksinään asuvia vanhuksia – niin naisia kuin miehiäkin – on selvästi muuta maata vähemmän.

Taulukko 11.2. Yksin asuvien osuus 65 vuotta täyttäneistä 31.12.2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)
Kuusi suurinta kaup.	53.7	22.8	30.9
Muut kaupunkimaiset	50.5	21.2	29.3
Taajaan asutut	43.1	20.4	22.8
Maaseutumaiset	40.3	21.8	18.5
Koko maa	47.3	21.6	25.7

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset	Miehet	Ero (N-M)
Uusimaa	52.1	22.4	29.7
Itä-Uusimaa	46.6	22.2	24.4
Varsinais-Suomi	50.2	23.0	27.2
Satakunta	45.5	20.7	24.9
Kanta-Häme	48.0	21.8	26.2
Pirkanmaa	48.3	21.2	27.2
Päijät-Häme	51.7	23.6	28.1
Kymenlaakso	48.7	22.9	25.8
Etelä-Karjala	45.6	20.2	25.5
Etelä-Savo	45.5	21.0	24.5
Pohjois-Savo	45.6	21.1	24.5
Pohjois-Karjala	47.0	22.6	24.4
Keski-Suomi	46.0	21.5	24.5
Etelä-Pohjanmaa	40.8	19.8	21.0
Pohjanmaa	42.7	19.2	23.5
Keski-Pohjanmaa	38.5	17.1	21.4
Pohjois-Pohjanmaa	41.7	20.7	21.1
Kainuu	43.6	21.2	22.4
Lappi	41.1	21.5	19.6
Ahvenanmaa	46.0	24.5	21.5

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, ALTIKA-aluetietokanta (taulukko 9739)

Vanhuspalvelut

Vanhuspalveluihin luetaan sekä erityisesti vanhuksille suunnatut palvelut että vanhusikäisten käyttämät yleiset palvelut. Usein vanhuspalveluista puhuttaessa erotellaan kodinhoitoapu, tukipalvelut ja säännöllinen kotihoito. Säännöllisen kotihoidon asiakkaita ovat ne kotipalvelun tai kotisairaanhoidon asiakkaat, joille on tehty palvelusuunnitelma tai jotka ovat saaneet palvelua vähintään kerran viikossa (Stakes 2001, 51). Seuraava vanhuspalvelujen porras on vanhusten ei-ympärivuorokautinen palveluasuminen, esimerkiksi palvelutalo tai ryhmäkoti, jossa henkilökuntaa on paikalla vain päiväsaikaan. Seuraavassa portaassa, perinteisissä vanhainkodeissa ja tehostetussa palveluasumisessa, palvelu on ympärivuorokautista eli henkilökuntaa on paikalla kellon ympäri. Ympärivuorokautisten vanhuspalvelujen asiakkaisiin voidaan edelleen lukea terveyskeskusten vuodeosastojen ja sairaaloiden ikääntyvät pitkäaikaisasiakkaat (asiakkaat, joille on tehty pitkäaikaishoidon päätös tai joiden hoito on kestänyt vähintään 30 vrk, ks. Stakes 2001, 51).

Vanhuspalvelut ovat olleet 1990-luvulla supistusten kohteena. Vanhainkotipalvelujen kattavuus – palvelun piirissä olevien väestöosuus – on laskenut. Painopiste on siirtynyt palveluasumisen suuntaan. Palveluasumisen piirissä on asiakkaita jo enemmän kuin perinteisissä vanhainkodeissa (Stakes 2001, 64-65; Vaarama ym. 2000, 76-77). Tavanomaista kodinhoitoapua saaneiden osuus vanhusväestöstä on pudonnut lähes puoleen vuoden 1990 luvusta (Stakes 2001, 71). Muutokset säännöllisen kotihoidon piirissä olevien osuudessa eivät sen sijaan ole yhtä dramaattisia (em., 64).

Ympärivuotokautisen hoidon asiakkaat ovat nyt aiempaa selvästi huonokuntoisempia. Edes osittain omatoimisia on enää muutama prosentti asiakkaista ja jatkuvaa ympärivuorokautista hoivaa tarvitsevia on jo yli 50 prosenttia. Pari vuosikymmentä sitten vastaava osuus oli neljänneksen luokkaa (Stakes 2001, 68). Vanhuspolitiikan keskeinen tavoite on, että ikääntyvät voisivat asua mahdollisimman pitkään kotona. Tämä ei näy suurempana panostuksena itsenäisen selviytymisen tukemiseen, päinvastoin.

Ympärivuorokautisen hoidon piirissä olevat

Vanhuspalvelujen organisointitapa vaihtelee kunnittain. Monissa kunnissa ei ole vanhainkotia, vaan laitoshoidon tarvitsevat vanhukset saattavat olla joko terveyskeskuksen vuodeosastolla tai tehostetun palveluasumisen piirissä. Kuntakohtaisten tunnuslukujen esittäminen erikseen kullekin ympärivuorokautisen hoidon järjestämistapaa koskien ei olekaan kovin mielekästä. Tässä niin vanhainkotien, tehostetun palveluasumisen kuin terveyskeskusten vuodeosastojen ja sairaaloiden pitkäaikaishoidon asiakasmäärät on yhdistetty.

Stakes kerää hoitoilmoitusrekisteriin perustiedot vanhuspalvelujen asiakkaista palvelujen tuottajilta (kunta, kuntayhtymä, järjestö tai yritys). Sukupuolen mukaan jaoteltuja vanhuspalvelutietoja ei ole SOTKAssa tai muissa tilastotuotteissa. Tasa-arvotietopankin testiversiossa käytetyt alueittaiset perustiedot on saatu erillispoimintana hoitoilmoitusrekisteristä ja ne koskevat vuotta 2000.

Väestöosuutena laskien ympärivuorokautisen hoidon piirissä oli vuonna 2000 vajaa 7 prosenttia 65 vuotta täyttäneistä naisista ja vajaa 4 prosenttia miehistä. Sukupuolijakauman tarkastelu osoittaa, että kolme asiakasta neljästä on naisia. Mitä naisvaltaisempi ikäryhmä kokonaisuudessaan on, sitä suurempi on myös naisten osuus ympärivuorokautisen hoidon asiakkaista ($r = .33^{**}$).

Taulukko 11.3. Ympäri vuorokautisten laitos- ja asumispalvelujen piirissä olevat 65 vuotta täyttäneet asiakkaat, osuus saman ikäisestä väestöstä 31.12.2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Asiakkaista naisia %
Kuusi suurinta kaupunkia	7.5	4.1	3.4	77
Muut kaupunkimaiset k.	6.4	3.4	3.0	76
Taajaan asutut kunnat	6.2	3.4	2.8	73
Maaseutumaiset kunnat	6.7	3.7	3.0	72
Koko maa	6.7	3.7	3.0	75

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Asiakkaista naisia %
Uusimaa	7.4	4.2	3.2	75
Itä-Uusimaa	6.8	4.0	2.8	72
Varsinais-Suomi	6.9	3.4	3.4	77
Satakunta	6.8	3.8	3.0	74
Kanta-Häme	6.7	3.5	3.2	76
Pirkanmaa	7.1	3.6	3.5	76
Päijät-Häme	5.6	3.2	2.4	75
Kymenlaakso	6.5	3.2	3.3	76
Etelä-Karjala	6.9	3.5	3.4	76
Etelä-Savo	7.2	3.9	3.3	74
Pohjois-Savo	5.2	2.9	2.3	74
Pohjois-Karjala	6.5	3.7	2.8	73
Keski-Suomi	6.1	3.7	2.4	72
Etelä-Pohjanmaa	6.0	3.4	2.6	73
Pohjanmaa	8.6	4.2	4.4	75
Keski-Pohjanmaa	6.0	3.0	3.0	75
Pohjois-Pohjanmaa	6.1	3.5	2.6	72
Kainuu	4.9	2.5	2.4	74
Lappi	7.4	4.4	3.0	70
Ahvenanmaa	4.4	1.6	2.8	80

Aineisto (A ja B): Stakes, hoitoilmoitusrekisterit

Säännöllisen kotihoidon asiakkaat

Tiedot säännöllisen kotipalvelun tai kotisairaanhoidon piirissä olevista asiakkaista kerätään Stakesin hoitoilmoitusrekisteriin vain joka toinen vuosi ja ne koskevat tilannetta marraskuun lopussa. Tässä yhteydessä on käytetty vuoden 1999 tietoja.

Tarkasteluvuonna vain neljännes säännöllisen kotihoidon asiakkaista oli miehiä. Väestöosuutena laskien säännöllistä kotipalvelua sai 7.9 prosenttia 65 vuotta täyttäneistä naisista. Vastaava osuus miehillä oli 4.7 prosenttia. Kotipalvelua tai kotisairaanhoidoa saaneiden osuus on niin naisilla kuin miehilläkin maaseutukunnissa suurempi kuin kaupungeissa. Tunnusluku ei sisälly tietopankin testiversioon.

Taulukko 11.4. 65 täyttäneet säännöllisen kotipalvelun asiakkaat, osuus samanikäisestä väestöstä 30.11.1999

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Asiakkaista naisia %
Kuusi suurinta kaupunkia	5.9	3.1	2.8	78
Muut kaupunkimaiset kunnat	7.9	4.3	3.5	76
Taajaan asutut kunnat	8.6	5.1	3.5	72
Maaseutumaiset kunnat	9.4	5.8	3.6	70
Koko maa	7.9	4.7	3.2	73

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset %	Miehet %	Ero (N-M)	Asiakkaista naisia %
Uusimaa	6.1	3.4	2.7	76
Itä-Uusimaa	8.6	4.9	3.7	73
Varsinais-Suomi	7.8	4.0	3.8	76
Satakunta	8.6	5.0	3.6	73
Kanta-Häme	8.7	4.5	4.3	76
Pirkanmaa	6.9	3.9	3.0	75
Päijät-Häme	8.6	5.2	3.5	75
Kymenlaakso	7.2	4.0	3.2	74
Etelä-Karjala	7.5	4.4	3.1	74
Etelä-Savo	11.3	7.7	3.6	70
Pohjois-Savo	8.4	5.0	3.4	73
Pohjois-Karjala	9.6	5.7	3.9	73
Keski-Suomi	8.9	5.3	3.6	73
Etelä-Pohjanmaa	7.7	5.4	2.3	69
Pohjanmaa	8.0	4.3	3.7	74
Keski-Pohjanmaa	7.4	5.0	2.4	69
Pohjois-Pohjanmaa	9.4	5.9	3.5	70
Kainuu	7.7	4.7	3.0	70
Lappi	9.7	6.1	3.6	69
Ahvenanmaa	11.2	6.2	5.1	72

Aineisto (A ja B): Stakes, hoitoilmoitusrekisterit

65 vuotta täyttäneiden eläketulot

Työelämän sukupuolierot heijastuvat myöhemmin myös eläkkeisiin. Eläkesäännökset sinänsä ovat sukupuolineutraaleja. Eroja naisten ja miesten eläketason välille voi syntyä naisten miehiä alemmasta palkkatasosta, lyhyemmästä työurasta ja suuremmasta osa-aikatyön osuudesta. Meillä eläkkeiden sukupuolieroja selittää ennen muuta naisten ja miesten palkkaero. Suomessa naisten osa-aikatyö ei ole kovin yleistä eivätkä sukupuolten erot yhteenlasketuissa työvuosissakaan ole suuret, vaikka useimpien naisten työura välillä keskeytyykin lastenhoidon vuoksi (Ilmakunnas & Tuominen 2002, 42).

Tässä tunnuslukuna käytetään 65 vuotta täyttäneiden keskimääräisiä eläketuloja. Tiedot koskevat verovuotta 1999. Naisten eläketulot olivat 73 prosenttia miesten eläketuloista. Samoin kuin koko väestöä koskevien tuloindikaattorien kohdalla, on naisten ja miesten tuloero sitä suurempi, mitä kaupunkimaisempi kunta on.

Jos halutaan tarkastella nimenomaan pienituloisuutta, voitaisiin mittarina käyttää esimerkiksi kansaneläkkeen varassa elävien väestöosuutta. Vuonna 2001 noin 12 prosenttia kaikista vanhuuseläkettä saavista naisista ja 3 prosenttia miehistä sai vain kansaneläkettä (Ilmakunnas & Tuominen 2002, 42). Jos köyhyyden raja määritellään 60 prosenttiin mediaanitulosta, niin pelkkää kansaneläkettä saavat jäävät köyhyysrajan alapuolelle (Törmälehto ja Sauli 2002). Kuntakohtaisena mainittua tietoa ei ole ollut tämän projektin puitteissa käytettävissä.

Taulukko 11.5. 65 vuotta täyttäneiden keskimääräiset eläketulot sekä naisten eläketulot prosentteina miesten eläketuloista (N/M, %) 1999

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset, €	Miehet, €	Ero (N-M, €)	N/M (%)
Kuusi suurinta kaupunkia	11640	17732	-6091	65.6
Muut kaupunkimaiset kunnat	9736	13817	-4081	70.5
Taajaan asutut kunnat	8351	11130	-2779	75.0
Maaseutumaiset kunnat	7466	9323	-1857	80.1
Koko maa	9940	12780	-3440	73.1

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset, €	Miehet, €	Ero (N-M, €)	N/M (%)
Uusimaa	11717	17881	-6164	65.5
Varsinais-Suomi	9099	12515	-3416	72.7
Satakunta	8421	11488	-3067	73.3
Kanta-Häme	9037	12192	-3155	74.1
Pirkanmaa	9177	12615	-3437	72.8
Päijät-Häme	9166	12151	-2985	75.4
Kymenlaakso	9087	13147	-4061	69.1
Etelä-Karjala	8888	12114	-3226	73.4
Etelä-Savo	8452	10748	-2295	78.6
Pohjois-Savo	8618	10878	-2260	79.2
Pohjois-Karjala	8240	10566	-2326	78.0
Keski-Suomi	8713	11340	-2627	76.8
Etelä-Pohjanmaa	7767	9663	-1896	80.4
Pohjanmaa	8445	11190	-2745	75.5
Keski-Pohjanmaa	8123	10567	-2444	76.9
Pohjois-Pohjanmaa	8665	11366	-2701	76.2
Kainuu	8403	10789	-2386	77.9
Lappi	9222	11592	-2370	79.6
Itä-Uusimaa	9038	12254	-3216	73.8

Aineisto (A ja B): Tilastokeskus, tulo- ja varallisuustilasto

Lähteet

- MTV3: Eläkeläisvaltaisten kuntien määrä kasvaa nopeasti 9.10.2002
<http://www.mtv3.fi/elakekunnat/elakekunta.xls>
- Ilmakunnas, Seija & Eila Tuominen (2002): Eläketurva ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Julkaisussa **Naiset ja budjetti**. Eduskunnan naiskansanedustajien verkoston julkaisu. Kustannusliike Susi
http://www.eduskunta.fi/fakta/sekal/naiset_budjetti.pdf
- Stakes (2001): **Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2001**. Stakes. Sosiaali- ja terveystalouden tutkimus- ja kehittämiskeskus. SVT Sosiaaliturva 2001:4. Helsinki
- Tilastokeskus (2001): **Naiset ja miehet Suomessa 2001**. SVT. Sukupuolten tasa-arvo 2001:001. Tilastokeskus. Helsinki
- Törmälehto, Veli-Matti & Hannele Sauli (2003): Pienituloisuusindikaattoreita Suomesta vuosina 1990-2001. **Hyvinvointikatsaus** 1/2003
<http://www.stat.fi/tk/el/laeken.pdf>
- Vaarama, Marja & Anne Hakkarainen & Päivi Vuotilainen & Eeva Päivärinta (2000): Vanhusten palvelut. Kirjassa Uusitalo, Hannu & Parpo, Antti & Hakkarainen, Anni (toim.): **Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2000**. Stakes. Raportteja 250. Helsinki

12. POHDINTAA TIETOPANKKIHANKKEEN TOTEUTUKSESTA

Miksi ei yhtä tasa-arvoindeksiä?

Kuten jo raportin alussa korostettiin, ei kuntakohtaisten tunnuslukujen kehittelyä ole sidottu mihinkään tiettyyn naisten ja miesten tasa-arvon määritelmään. Kehitystyön tavoitteena on ollut luoda indikaattorijoukko, joka kuvaa monipuolisesti naisten ja miesten asemaa ja olosuhteita suomalaisissa kunnissa ja maakunnissa. Aivan projektin alkuvaiheessa keskusteltiin myös tiivistettyä tietoa sisältävän tasa-arvoindeksin rakentamisesta pohjoismaisten esimerkkien tapaan (ks. luku 2). Yksi indeksi, jonka mukaan avulla voitaisiin kunnat voitaisiin erotella tasa-arvon takapajuloihin ja edelläkävijöihin, herättäisi todennäköisesti yleistä kiinnostusta tehokkaammin kuin yksittäisistä indikaattoreista koottu tietopankki. Työn edistyessä indeksiajutuksesta kuitenkin luovuttiin, koska indeksin tarkoituksenmukaisuus ja hyödyllisyys todettiin kyseenalaiseksi. Seuraavassa havainnollistetaan esimerkin avulla niitä ongelmia, mitä indeksin luomiseen liittyisi.

Ensimmäinen ongelmakohta koskee tasa-arvon määrittelyä. Jos tasa-arvon ajatellaan olevan erilaisten seikkojen summa, niin mitkä olisivat ne komponentit, jotka yhdessä kuvaavat naisten ja miesten tasa-arvoksi kutsuttua ilmiötä? Tasa-arvokäsitteen sisältöä koskevien näkemysten kirjo on laaja. Useimmat tasa-arvon kannattajat kuitenkin allekirjoittanevat naisten ja miesten tasavertaisuuden työmarkkinoilla, tulonjaossa, koulutuksessa, päätöksenteossa ja perhevastuiden jakautumisessa tärkeiksi tasa-arvon ulottuvuuksiksi. Ottakaamme siis ne kuvitellun indeksikehittelyn pohjaksi. Listaani voisi lisätä vielä ainakin sukupuolistuneen väkivallan, mutta jätämme sen tässä huomiotta, koska sitä koskevaa kuntakohtaista tietoa ei ole saatavissa.

Seuraava ongelmakohta liittyy muuttujien operationalisointiin: miten tasa-arvoa työssä, tulonjaossa, koulutuksessa, päätöksenteossa ja perheessä konkreettisesti kuvataan? Esimerkiksi Ruotsin kuntakohtaisessa ”JämIndexissä” tasa-arvon määrittelyn lähtökohtana on erojen puuttuminen – tasa-arvon katsotaan toteutuneen sitä paremmin, mitä lähempänä naisten ja miesten arvot ovat toisiaan. Otetaan siis naisten ja miesten välinen ero tässäkin esimerkki-indeksin lähtökohdaksi.

Indeksiin sisältyvien muuttujien välillä tulisi olla kohtuullinen positiivinen korrelaatio. Indeksiin ei voida yhdistää muuttujia, jotka ”syövät toisiaan”, esimerkiksi niin, että samat kunnat ovat yhden muuttujan mukaan epätasa-arvoisinten ja toisen muuttujan mukaan tasa-arvoisinten kuntien joukossa.

Indeksin teknisessä toteutuksessa olisi useita eri vaihtoehtoja. Yksinkertaisimmillaan voitaisiin muodostaa summaindeksi; kunnat jaettaisiin kunkin siihen sisällytettävän yksittäisen indikaattorin arvon mukaan esimerkiksi kolmeen yhtä suureen ryhmään sen mukaan, miten tasa-arvo on tarkasteltavan indikaattorin osalta toteutunut. Tasa-arvon kannalta heikoimpaan kolmannekseen kuuluvat kunnat saisivat arvon 1, keskiryhmä arvon 2 ja tasa-arvon kannalta parhaimpaan kolmannekseen kuuluvat arvon 3. Yksittäisten, tasa-arvon eri ulottuvuuksia kuvaavien kolmiluokkaisten muuttujien summa (tai vaihtoehtoisesti keskiarvo) olisi tasa-arvoindeksin arvo. Havainnollistavan esimerkin pohjaksi valitaan tässä vain yksi muuttuja kultakin osa-alueelta. Kaikki viisi muuttujaa sisältyvät Ruotsin kuntien JämIndexiin.

1. Tasa-arvo työllisydessä:

Työelämän tasa-arvon tarkastelussa voidaan käyttää työllisyysastetta, joka lienee kansainvälisissä tasa-arvotilastoissa yleisimmin käytetty työmarkkinoita kuvaava indikaattori. Tasa-arvon voidaan ajatella toteutuneen sitä paremmin, mitä vähemmän naisten ja miesten työllisyysasteet eroavat toisistaan.

Koko maan tasolla naisten työllisyysaste on alhaisempi kuin miehillä, mutta erotus on vain vajaa kolme prosenttiyksikköä. Kunnittaiset vaihtelut ovat kuitenkin huomattavia. Toisessa ääripäässä on kahden ja puolen sadan asukkaan Velkua, jossa naisten työllisyysaste on 15 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin miehillä. Toisessa ääripäässä on Pelkosenniemi, jossa naisten työllisyysaste on 16 prosenttiyksikköä miesten lukua korkeampi. Kuntia, joissa naisten työllisyysaste ylittää miesten työllisyysasteen, on kaikkiaan 67. Jos tasa-sukupuolten välisten erojen vähäisyyden katsotaan ilmentävän tasa-arvoa, ei eron suuntaa – sitä onko työllisyys korkeampi naisilla vai miehillä – oteta huomioon. Lähtökohdaksi on otettava naisten ja miesten työllisyysasteiden erotuksen itseisarvo. Yhdeksässä kunnassa naisten työllisyysaste on selvästi korkeampi kuin miehillä ja ne on siten luokiteltava työllisyyden tasa-arvon heikoimpaan kolmannekseen. Kaikki yhdeksän ovat Lapin kuntia.

Sukupuolten välisiä työllisyyseroja kuvaava indikaattori on sokea kokonaistyöllisyyden alueellisille eroille, jotka ovat yllättävän suuria. Joissakin kunnissa vain alle puolet 20-64-vuotiaista on työllisiä, kun toisissa työllisten osuus on 80 prosentin tuntumassa. Naisten ja miesten väliseen työllisyyseroon keskittyvä tasa-arvomittari on sinänsä täysin perusteltu – ainakin periaatteessa. Käytännössä naisten ja miesten tasa-arvon suhteen parhaimpaan kolmannekseen kuuluvien kuntien enemmistössä kokonaistyöllisyysaste jää maan keskiarvon alapuolelle. Kärjistäen voidaan kysyä, onko mielekäästä nostaa sukupuolten tasa-arvon malliesimerkeiksi kuntia, joissa niin naisilla kuin miehilläkin menee keskimääräistä huonommin?

2. Tasa-arvo tulonjaossa:

Tulonjaon tasa-arvon voidaan ajatella toteutuvan sitä paremmin, mitä pienempiä sukupuolten väliset tuloerot ovat. Tasa-arvomuuttujaksi valitaan tässä naisten valtioveronalaiset tulot prosentteina miesten tuloista. Törmäämme saman tyyppiseen käytännön ongelmaan kuin edellä työllisyysmittarin kohdalla. Monet niistä kunnista, jotka tuloerojen perusteella sijoittuvat tasa-arvoisimpaan kolmannekseen, ovat köyhiä kuntia, joissa väestön keskitulot ovat maan keskiarvoa selvästi alhaisemmat. Epätasa-arvoisimman kolmanneksen ryhmässä taas erottuvat kunnat, joissa naisten tulot ovat korkeammat

kuin naisten tulot muualla maassa. Jälleen voidaan kärjistäen kysyä, onko perusteltua luokitella tasa-arvon menestyjiin kuntia, joissa sekä naiset että miehet ovat keskiverto-suomalaista köyhempiä?

3. Tasa-arvo kunnallisessa päätöksenteossa:

Kunnallisen päätöksenteon osalta lähtökohdaksi voidaan ottaa valtuuston sukupuolijakauma: mitä tasaisempi sukupuolijakauma, sitä paremmin tasa-arvo on toteutunut. Kolmeatoista kuntaa lukuun ottamatta maan kaikissa kunnanvaltuustoissa on miesenemmistö. Käytännössä tasa-arvon mittarina voidaan käyttää naisten valtuusto-osuutta. Tämän ulottuvuuden tulkinta tasa-arvoasteikolla ei ole ongelmallista. Tilanne luonnollisesti muuttuu, mikäli selvät naisenemmistöt yleistyvät tulevien vaalien yhteydessä.

4. Tasa-arvo koulutuksessa:

Koulutuksen tasa-arvoa voidaan ajatella mitattavan naisten ja miesten koulutusasteiden erolla: mitä pienempi ero, sitä tasa-arvoisempi koulutusrakenne. Naiset ovat koko maassa seitsemää kuntaa lukuun ottamatta miehiä koulutetumpia, jos tarkastelutasoksi valitaan vähintään korkea-asteen tutkinnon suorittaneet. Tasa-arvoa olisi loogisuuden nimissä mitattava naisten ja miesten arvojen erotuksen itseisarvolla. Käytännössä kunta luokiteltaisiin tällä ulottuvuudella sitä epätasa-arvoisemmaksi, mitä korkeampi naisten koulutustaso on suhteessa miesten koulutustasoon. Tulkinta on tämän yksittäisen muuttujan kohdalla täysin johdonmukainen, mutta yhdistäminen muihin, ensi sijassa naisten aseman suhteellista heikkoutta kuvaavien muuttujien kanssa ei ole tarkoituksemukaista.

5. Tasa-arvo perheessä ja lastenhoidossa:

Naisten ja miesten tasa-arvoa perheissä kuvaa omalta, joskin pieneltä osaltaan vanhempainloman jakaminen isän ja äidin kesken. Muuttujana käytetään miesten saamaa osuutta vuoden aikana korvatuista vanhempainpäivärahapäivistä: mitä tasaisemmin vapaa jakautuu naisten ja miesten kesken, sitä paremmin tasa-arvo on kunnassa toteutunut. Tämän muuttujan sisällyttäminen tasa-arvoindeksiin on ongelmallista lähinnä sen pienen hajonnan vuoksi. Heikoimmassa kolmanneksessa miehet käyttävät keskimäärin 3.1 prosenttia, keskiryhmässä 4.1 prosenttia ja tasa-arvoisimmassa kolmanneksessa 5.6 prosenttia vanhempainpäivärahapäivistä. Erot ovat niin pieniä, että siihen pohjaava luokittelu enemmän tai vähemmän tasa-arvoisiin kuntiin saattaisi olla ”ylireagointia”.

Kuntien järjestäminen tasa-arvoa (lue: naisten ja miesten välisten erojen vähäisyyttä) kuvaavien yksittäistenkin ulottuvuuksien mukaan aiheuttaa tulkinnallisia hankaluuksia. Ulottuvuuksien summa ei lisäisi olennaisesti ymmärrystämme naisten ja miesten aseman alueellisista eroista. Indeksi saattaisi pikemminkin tyypistää ja pahimmillaan jopa vääristää sitä monisyistä kuvaa, jonka yksittäisten, tämän raportin aiemmissa luvuissa esitellyt indikaattorit naisten ja miesten asemasta ja alueellisista vaihteluista antavat. Siitä syystä indeksin luominen ja markkinoiminen kunnan tasa-arvon tilan mittatikkuna ei ole perusteltua.

Lopuksi

Suomi esiintyy kernaasti tietoyhteiskunnan mallimaana. Tietoyhteiskunnan yhtenä tunnusmerkkinä voidaan hyvällä syyllä pitää tuoreen tilastotiedon tarjoamista yhteiskunnallisen päätöksenteon, tutkimuksen ja tiedotusvälineiden käyttöön. Pohjoismaisessa vertailussa Suomi tulee tässä suhteessa jälkijunassa. Varsinkin Ruotsissa ja Tanskassa niin puhtaan tilastotiedon kuin tilastojulkaisuidenkin systemaattinen ja ilmainen internetjarkelu on jo hyvin pitkälle vietyä. Meillä julkisten viranomaisten keräämää tietoa, jota tarvittaisiin päätöksenteon pohjaksi, ongelmien havaitsemiseksi ja niiden parantamiseksi, on tarjolla lähinnä vain maksua vastaan. Tilastokeskus tosin tarjoaa tilastotietoa internetissä ilmaisen StatFin-tilastopalvelun kautta. Sieltä löytyy sukupuolen mukaan jaoteltuja kuntakohtaisia perustietoja väestöstä, väestön koulutusasteesta, työllisyydestä ja kunnallisvaaleista. Ruotsin ja Tanskan tilastovirastojen tietotarjonta on kuitenkin laajempaa, niissä tiedot ovat tuoreempia ja tilastojen jaottelu esimerkiksi ikäryhmien osalta on yksityiskohtaisempaa.

Tasa-arvotietopankin kehittämissä on lähdetty siitä, että tietokannan tulisi olla julkinen ja käyttäjilleen ilmainen. Tasa-arvoasioiden painoarvo on suomalaisessa kuntakentässä ollut vähäinen. Mikäli kiinnostusta halutaan lisätä, on tietoa osattava markkinoida ja sen on oltava vaivattomasti saatavilla. Kuten eräs tietopankin testausryhmään kuuluneista henkilöistä osuvasti ilmaisi, kuntakohtaiset tasa-arvoa kuvaavat tunnusluvut ovat hyvä esimerkki sellaisesta tiedosta, jota ei ole mitään järkeä yhteiskunnassamme pantata.

Olisi ihanteellista, jos tietopankkia voitaisiin päivittää sitä mukaa, kun kultakin aihealueelta valmistuu uutta tilastotietoa. Käytännössä vuoden-kahden välein tapahtuva päivitys on kuitenkin realistisempi vaihtoehto. Internet-tietopankki on luontevin ja joustavin tapa käyttäjille maksuttoman tiedon esittämiseen. Sen selkeänä etuna esimerkiksi CD-julkaisuun nähden on päivityksen helppous. Paperituotteilla on vielä oma käyttäjäkuntansa, mutta pääasiallisena julkaisumuotona se ei enää ole perusteltu.

Sisällön lisäksi laajalle yleisölle suunnatun tietopankin käytännön toteutuksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota toteutuksen selkeyteen ja helppokäyttöisyyteen. Ulkomaisten tietopankkiesimerkkien tarkastelu on osoittanut, että tekniset ratkaisut ovat usein hankalia ja käyttäjä joutuu uhraamaan tarpeettoman paljon aikaa selvitellessään toimintaperiaatteiden yksityiskohtia. Tietojen esittämisen lisäksi tietopankista tulisi luonnollisesti voida ladata tietoja omalle koneelle. Lukumääräisen perusdatan sisällyttäminen muokattujen tunnuslukujen oheen lisäisi tietopankin käyttöarvoa asiantuntijoille.

LIITETAULUKOT

Liitetaulukko 1. Väestön ikäjakauma 31.12.2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	Naiset			Miehet		
	0-14 v %	15-64 v %	65+ v %	0-14 v %	15-64 v %	65+ v %
Kuusi suurinta kaup.	15.8	69.0	15.2	18.2	72.5	9.3
Muut kaupunkimaiset	17.0	65.5	17.6	18.8	70.1	11.1
Taajaan asutut	19.4	62.8	17.8	20.5	67.5	12.0
Maaseutumaiset	18.2	59.2	22.6	18.6	65.7	15.6
Koko maa	17.3	64.7	18.0	18.9	69.3	11.8

B. Maakunnittain

Maakunta	Naiset			Miehet		
	0-14 v %	15-64 v %	65+ v %	0-14 v %	15-64 v %	65+ v %
Uusimaa	17.3	68.8	13.9	19.6	71.7	8.8
Varsinais-Suomi	16.2	64.3	19.5	18.3	69.1	12.7
Satakunta	16.2	63.0	20.8	17.7	68.4	13.9
Kanta-Häme	17.1	62.3	20.6	18.7	67.8	13.5
Pirkanmaa	16.5	64.4	19.1	18.2	69.6	12.2
Päijät-Häme	16.4	64.2	19.4	18.1	69.8	12.1
Kymenlaakso	15.9	62.7	21.4	17.1	69.0	14.0
Etelä-Karjala	15.6	62.6	21.8	16.9	69.2	13.9
Etelä-Savo	15.7	61.6	22.7	17.1	67.7	15.2
Pohjois-Savo	17.0	62.9	20.1	18.3	68.5	13.2
Pohjois-Karjala	17.2	62.5	20.3	18.2	68.5	13.3
Keski-Suomi	17.4	63.9	18.8	18.7	68.9	12.4
Etelä-Pohjanmaa	17.8	60.9	21.2	19.4	66.6	14.0
Pohjanmaa	17.8	61.8	20.5	19.5	66.3	14.1
Keski-Pohjanmaa	19.6	62.5	17.9	20.4	67.2	12.3
Pohjois-Pohjanmaa	21.0	63.9	15.1	21.9	68.0	10.2
Kainuu	17.3	62.7	20.0	17.7	68.4	13.8
Lappi	18.2	64.2	17.5	18.6	68.9	12.4
Itä-Uusimaa	19.3	63.5	17.2	20.6	67.9	11.5
Ahvenanmaa	17.8	63.4	18.9	19.4	66.7	13.8

Liitetaulukko 2. Työvoimaan kuulumattomien sekä erikseen opiskelijoiden osuus 15-64 –vuotiaasta väestöstä 1990-2000

Vuosi	Työvoimaan kuulumattomat %		Opiskelijat %	
	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet
1990	28.9	24.3	10.7	8.9
1991	29.5	24.7	11.6	9.7
1992	30.0	25.4	11.9	10.2
1993	31.5	27.0	13.6	11.4
1994	31.6	27.3	14.0	12.0
1995	31.9	27.2	14.4	12.2
1996	31.2	27.3	13.8	12.0
1997	30.9	27.1	13.8	12.0
1998	29.3	25.8	12.5	11.0
1999	28.7	25.7	12.1	10.7
2000e	27.9	25.2	11.9	10.6

Liitetaulukko 3. Kunnallisessa päivähoitossa olevien lasten osuus ikäryhmittäin päivittäisen hoitoajan mukaan 2000

A. Kuntatyypeittäin

Kuntatyyppi	0-2 v lapset			3-6 v lapset		
	kokopv	osapv	yhteensä	kokopv	osapv	yhteensä
Kuusi suurinta kaup.	22.7	0.6	23.3	50.5	19.8	70.3
Kaupunkimaiset k.	22.0	0.8	22.8	45.9	19.5	65.4
Taajaan asutut kunnat	20.3	1.1	21.4	41.7	14.7	56.5
Maaseutumaiset k.	18.2	1.8	20.0	37.4	15.3	52.7
Koko maa	21.1	1.0	22.1	44.5	17.8	62.3

b. Maakunnittain

Maakunta	0-2 v lapset			3-6 v lapset		
	kokopv	osapv	yhteensä	kokopv	osapv	yhteensä
Uusimaa	22.9	0.7	23.6	47.7	21.9	69.6
Varsinais-Suomi	23.2	1.4	24.6	47.5	19.2	66.6
Satakunta	16.7	0.9	17.7	35.1	16.6	51.7
Kanta-Häme	22.0	0.9	22.9	47.7	12.1	59.8
Pirkanmaa	21.4	0.8	22.2	47.8	16.1	63.9
Päijät-Häme	20.7	0.6	21.3	42.8	17.6	60.4
Kymenlaakso	19.1	0.8	20.0	45.8	20.4	66.1
Etelä-Karjala	20.7	0.5	21.2	46.2	11.2	57.4
Etelä-Savo	19.7	1.0	20.7	40.0	15.7	55.7
Pohjois-Savo	20.9	0.8	21.6	41.2	18.2	59.3
Pohjois-Karjala	19.9	0.6	20.5	44.8	10.6	55.4
Keski-Suomi	19.9	1.0	20.9	45.6	12.3	58.0
Etelä-Pohjanmaa	20.3	1.9	22.2	41.6	15.0	56.6
Pohjanmaa	20.8	2.3	23.1	39.2	24.1	63.3
Keski-Pohjanmaa	16.8	0.9	17.7	34.0	24.6	58.5
Pohjois-Pohjanmaa	18.8	1.0	19.8	41.3	10.1	51.4
Kainuu	16.2	1.2	17.5	31.9	21.0	52.9
Lappi	22.4	1.7	24.1	41.2	20.2	61.4
Itä-Uusimaa	24.9	1.7	26.6	48.0	21.6	69.6
Ahvenanmaa	18.0	1.9	19.9	63.4	21.4	84.8

LIITE: Otteita tasa-arvotietopankin testisivuilta

<http://www.tasa-arvotietopankki.fi>

Havaintoja alueellisista eroista

Taustatietoja

Muuttujien lähteet ja määritelmät

Hyödyllisiä linkkejä

Havainnot alueellisista eroista

Väestö ja perheet

Mitä suurempi kunta on, sitä suurempi on yksin asuvien osuus väestöstä. Perhe-elämän ”ydin-iässä” (30-49 v) olevista miehistä 18 prosenttia ja naisista 11 prosenttia asuu yhden hengen taloudessa. Ero on saman suuntainen kaikissa kuntatyypeissä, mutta suurimmillaan se on maaseutumaisissa kunnissa.

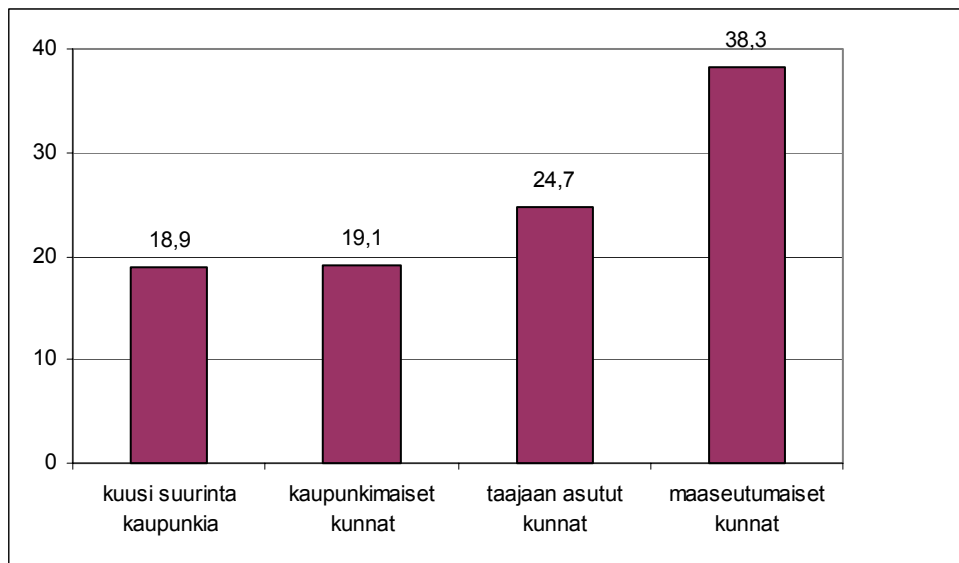
Maaseutumaisissa kunnissa sekä perheenperustamisikäisten (20-39-vuotiaat) että 40-64-vuotiaiden naisten lukumäärä per sata miestä on pienempi kuin kaupunkimaisissa kunnissa. Tämä heijastelee naisten miehiä suurempaa muuttoalttiutta maaseutukunnista taajamiin.

Kuntatyyppien väliset erot väestön ”perheellistymisessä” ovat suuria. Maaseutumaisissa kunnissa alle viidesosa 30-39-vuotiaista naisista on lapsettomia. Helsingissä lapsettomia on lähes puolet (47 %) ikäluokan naisista ja Turussa ja Tampereelläkin yli kolmannes. Kainuussa ja Pohjanmaan maakunnissa lapsettomien osuus on selvästi maan keskiarvoa alempi, Uudellamaalla taas selvästi korkeampi.

Kokonaishedelmällisyysluku on maaseutumaisissa kunnissa suurempi kuin kaupungeissa. Lapsiperheiden lapsiluku on niissä niin ikään korkeampi.

Kahden huoltajan perheiden osuus lapsiperheistä vähenee kuntakoon suuretessa. Suurimmissa kaupungeissa runsas viidesosa lapsiperheistä on yksinhuoltajaäitien perheitä. Maaseutukunnissa osuus on puolta pienempi. Pohjanmaan maakunnissa äidin yksinään huoltamien perheiden osuus lapsiperheistä on maan keskitasoa selvästi alempi. Yksinhuoltajaisien perheitä on vain pari prosenttia ja eikä osuus juurikaan vaihtele alueittain.

Kuvio 1. Lapsettomien osuus 30-39-vuotiaista naisista 31.12.2001

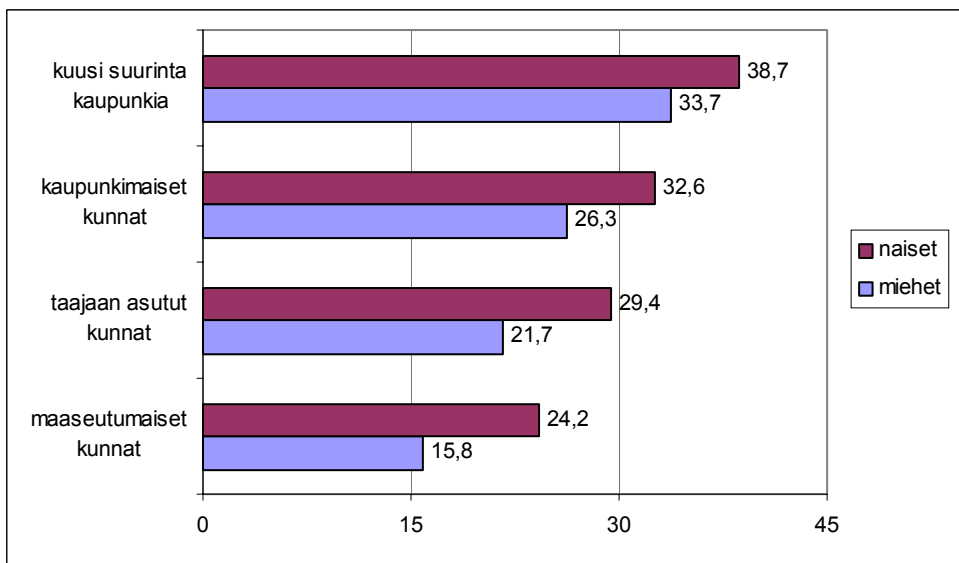

Koulutus

Työkäiset naiset ovat pidemmälle koulutettuja kuin miehet. Lähes kaikissa maamme kunnissa vähintään opistotasaisen tutkinnon suorittaneiden osuus on naisilla korkeampi kuin miehillä.

Naiset hankkivat tutkintonsa yleensä naisvaltaisilla koulutusaloilla ja miehet miesvaltaisilla aloilla. Koulutuksen sukupuolen mukainen eriytyminen on voimakkaampaa maaseutumaisissa kunnissa.

Kuvio 2. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 20-64-vuotiaasta väestöstä 2000

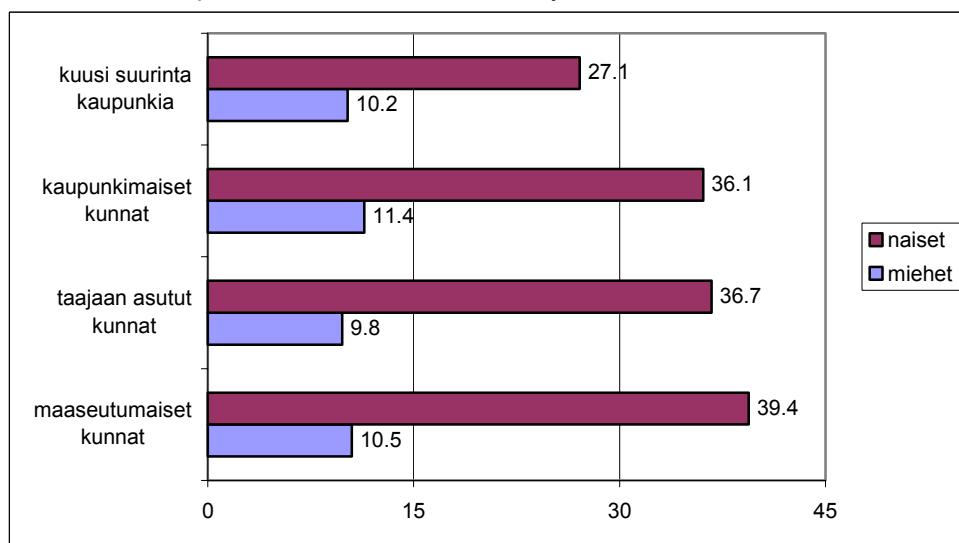
Työelämä

Suomalaisilla naisilla sekä työvoimaosuus että työllisyysaste on muutamaa prosenttiyksikköä alempi kuin miehillä. Niin naisten kuin miestenkin työllisyysaste on maaseutumaisissa kunnissa hieman alempi kuin taajamissa. Työllisyysasteiden erot naisten ja miesten välillä ovat pääkaupunkiseudulla – joissa työllisyysaste on keskimääräistä parempi – keskimääräistä pienempiä. Toisaalta monissa kunnissa, joissa työllisyystilanne on heikko, on naisten työllisyysaste samalla tasolla tai korkeampi kuin miehillä. Esimerkiksi useimmat Lapin kunnat kuuluvat tähän ryhmään.

Naisten työttömyysaste on aavistuksen verran korkeampi kuin miehillä, ei kuitenkaan suurimmissa kaupungeissa. Pitkäaikaistyöttömien osuus on miehillä hieman korkeampi kuin naisilla.

Kuntasektori kokonaisuudessaan on tärkeä naisten työllistäjä. Sen palveluksessa on kolmannes työllisistä naisista ja alle kymmenesosa työllisistä miehistä. Naisten riippuvuus kuntasektorin työpaikoista on suurimmissa kaupungeissa huomattavasti pienempi kuin muualla. Niissä myös toimialojen eriytyminen naisten ja miesten aloihin on vähäisempää kuin maassa keskimäärin.

Kuvio 3. Kuntasektorin palveluksessa olevien osuus työllisistä 31.12.1999

Kuntien henkilöstö

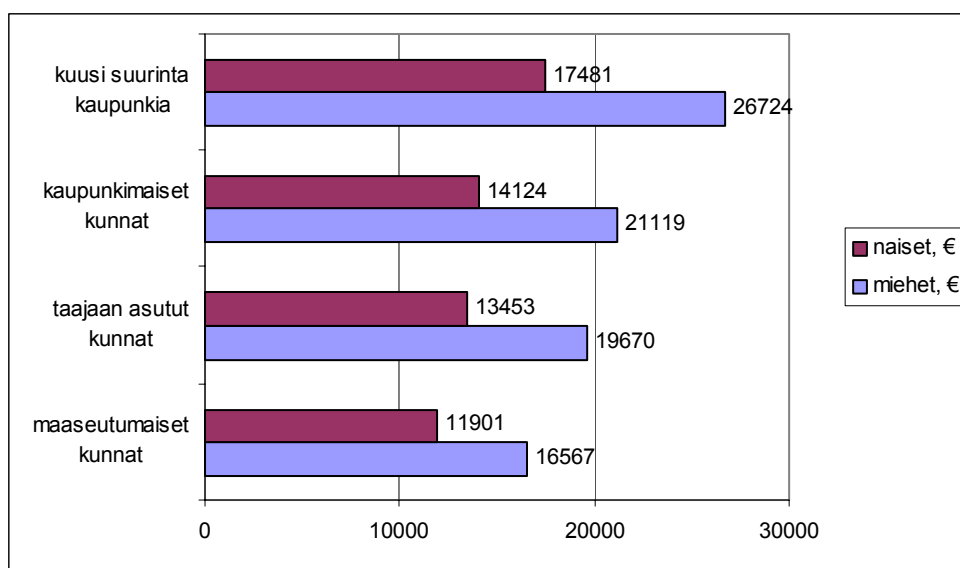
Kuntien henkilöstöstä noin 80 prosenttia on naisia. Henkilöstöön kuuluvista miehistä neljännes ja naisista 28 prosenttia oli vuonna 2000 määräaikaista (ml. työllistetyt). Kuntahenkilöstöön kuuluvien naisten palkka on noin viidenneksen (79 %) miesten palkkoja pienempi.

Tulot

Pitkästä koulutuksesta ja korkeasta työllisyysasteesta huolimatta suomalaisten naisten valtioveronalaiset tulot olivat vuonna 1999 vain 68.1 prosenttia miesten tuloista. Sekä naisten että miesten keskitulot ovat sitä suuremmat, mitä kaupunkimaisempi kunta on. Miesten tulohaitari on suurempi kuin naisilla. Monet niistä kunnista, joissa naisten ja miesten keskitulot ovat maan kärkitasoa, ovat samaan aikaan myös naisten ja miesten välisten tuloerojen kärjessä. Sukupuolten välinen tulonjako on tasaisimmillaan kunnissa, joissa yleinen tulotaso jää huomattavasti maan keskiarvoa alemmaksi.

Miesten tulotaso on keskimäärin selvästi korkeampi kuin naisilla, mutta toisaalta myös toimeentulotukea saaneiden osuus 18 vuotta täyttäneestä väestöstä on miehillä hieman korkeampi kuin naisilla. Ero on samansuuntainen kaikissa kuntatyypeissä. Toimeentulotukea saaneiden osuus on niin naisilla kuin miehilläkin kaupunkimaisissa kunnissa korkeampi kuin maaseutumaisissa kunnissa.

Kuvio 4. Valtioveronalaiset tulot (keskitulot euroina tulonsaajaa kohti) 1999

Kunnallinen päätöksenteko

Nykyään naiset äänestävät kunnallisvaaleissa hieman ahkerammin kuin miehet. Äänestysinto on sen laimeampaa, mitä suurempi kunta on asukasluvultaan, mutta naiset äänestävät kaikissa kuntatyypeissä miehiä useammin.

Naisten osuus maan kaikista kunnanvaltuutetuista on 38 prosenttia. Valtuustojen naisedustuksen kunnittaiset vaihtelut ovat suuria, yhdestä ainokaisesta naisvaltuutetusta naisenemmistöön. Kaupunkimaisissa kunnissa naisvaltuutettujen osuus on yleensä korkeampi kuin maaseutukunnissa. Etelä- ja Keski-Pohjanmaan kunnissa naisedustus on koko maan tasoa alempi.

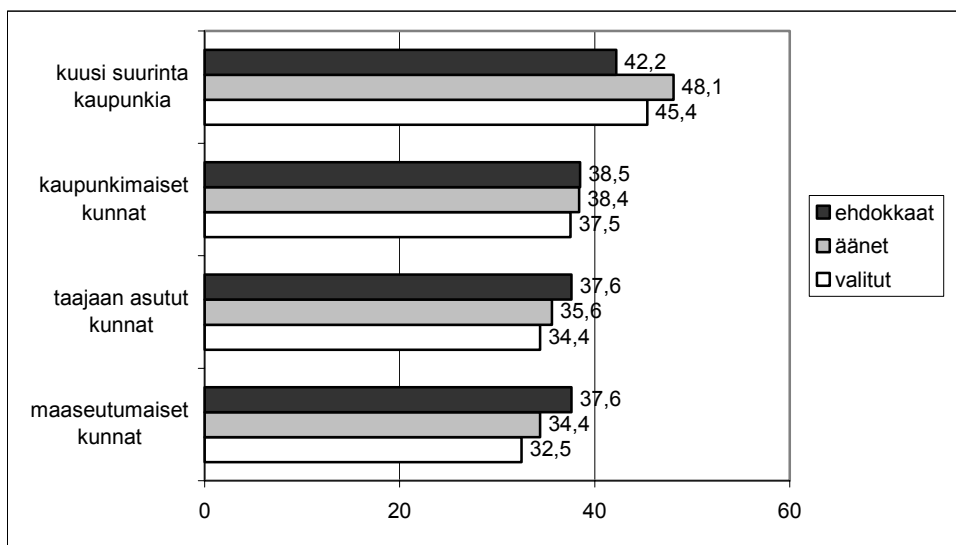
Kunnallisten toimielinten puheenjohtajista alle neljännes on naisia. Naispuheenjohtajien osuus vähenee luottamuselimen painoarvon lisääntyessä: lautakunnissa osuus on 25 prosenttia, val-

tuustoissa 24 prosenttia ja kunnanhallituksissa 16 prosenttia. Naispuheenjohtajia on hieman vähemmän maaseutupaikkakuntien toimielimissä kuin kaupungeissa. Joka seitsemännessä kunnassa kaikkien keskeisten toimielinten puheenjohtajuudet ovat miesten hallussa. Maakunnista Etelä- ja Keski- Pohjanmaa ja Kainuu pitävät perää naisten puheenjohtajaosuuksissa.

Kiintiöinnin seurauksena lautakuntien ja kunnanhallitusten jäsenistöjen sukupuolijakaumien kunnittaiset vaihtelut ovat vähäisiä. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta naisten osuus jäsenistössä on vähintään 40 prosenttia.

Vaikka kuntahenkilöstö on hyvin naisvaltaista, on nainen kuntien korkeimmassa viranhaltijajohdossa vielä harvinaisuus: vain joka kymmenes kunnanjohtaja on nainen. Monet naiskunnanjohtajat ovat kuntakokoluokkien ääripäissä, esimerkiksi Espoossa ja Helsingissä sekä Askaisissa, Suomenniemellä ja Vahdolla.

Kuvio 5. Naiset vuoden 2000 kunnallisvaaleissa: ehdokkaat, äänet ja valitut (%)

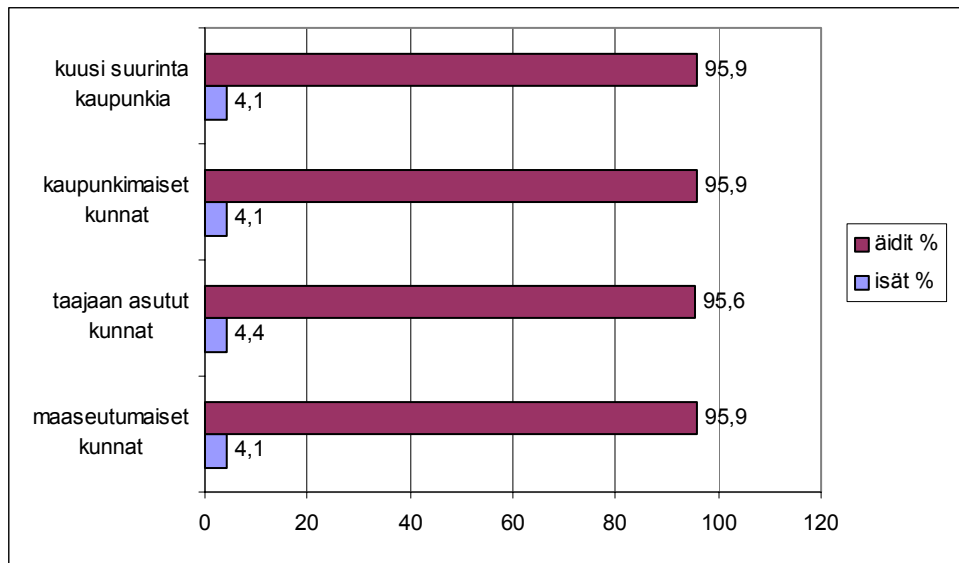
Perhevapaat ja lastenhoito

Vaikka vanhempainloma voitaisiin jakaa tasan äidin ja isän kesken, oli miesten osuus vuonna 2000 pidetyistä vanhempainpäivärahapäivistä vain 4 prosenttia. Kolmannes isistä ei käytä lainkaan oikeuttaan isyys- tai vanhempainrahaan. Isien vanhempainvapaiden käytössä ei ole eroja eri kuntatyyppien välillä. Ahvenanmaalla ja kaksikielisessä Pohjanmaan maakunnassa osuudet ovat kuitenkin maan keskiarvoa korkeampia.

Äidit, joilla ei ole työtuloja, saavat minimimääräistä vanhempainpäivärahaa. Minimipäivärahaa saavien äitien osuus oli 5 prosenttia vuonna 1990, mutta vuonna 2000 peräti 27 prosenttia. Pohjois-Karjalassa, Lapissa sekä Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla osuus oli yli kolmannes.

Kunnallisessa päivähoidossa olevien osuus alle 7-vuotiaista oli 46 prosenttia vuonna 2000 (35 prosenttia kokopäivä- ja 11 % osapäivähoidossa). Osuus on maaseutumaisissa kunnissa kymmenisen prosenttia pienempi kuin suurimmissa kaupungeissa. Alle kouluikäisiä lapsia, joista maksetaan kotihoidon tukea, oli 26 prosenttia ikäluokasta. Kotihoidon tuen käyttö on yleisintä maaseutumaisissa kunnissa.

Kuvio 6. Vuonna 2000 korvatut vanhempainpäivärahopäivät, osuus sukupuolen mukaan

Terveys

Kuva naisten ja miesten sairastavuuden eroista vaihtelee käytetystä mittarista riippuen. Naisten sairauspäivärahopäivien lukumäärä on suurempi kuin miehillä, mutta työkyvyttömyyseläkkeellä olevien väestöosuus on suurempi miehillä. Työikäisten miesten kuolleisuus on niin ikään selvästi korkeampi kuin työikäisten naisten. Sekä naisten että miesten sairastavuus on näiden tunnuslukujen valossa suurempaa maaseutumaisissa kunnissa kuin kaupungeissa.

Ikäihmiset

Naiset elävät miehiä vanhemmiksi – naisilla elinajanodote on 81 vuotta, miehillä 74 vuotta. Tämä heijastuu naisten ja miesten välisinä eroina muun muassa yksin asuvien osuudessa ja vanhustalvelujen tarpeessa.

Puolet 65 vuotta täyttäneistä naisista ja yksi neljästä miehestä asuu yksin. Naisilla yksin asuvien osuus on suurissa kaupungeissa selvästi suurempi kuin maaseutukunnissa.

Naiset ovat enemmistönä vanhustenhuollon asiakkaista: kolme neljästä ympärivuorokautista hoitoa saavasta on naisia.

Vuonna 1999 miesten keskimääräiset eläketulot olivat yli 3400 euroa eli noin 20000 markkaa suuremmat kuin naisten. Prosentteina naisten eläkkeet olivat 73 prosenttia miesten eläkkeistä. Sukupuolten välinen eläketulokuilu suurenee kuntakoon suuretessa.

Taustatietoja

Taulukot

Kustakin taulukosta on kolme eri versiota: kuntataulukko ja maakuntataulukko sekä eri kuntatyyppien vertailu. Kuntatyyppin mukaisessa tarkastelussa kunnat on jaettu neljään ryhmään: kuusi suurinta kaupunkia (yli 100 000 asukasta), muut kaupunkimaiset kunnat, taajaan asutut kunnat ja maaseutumaiset kunnat (lisätietoja: alueluokitus ja määritelmät

Taulukoiden oman hakutoiminnon vielä puuttuessa voit hakea taulukosta tietyn kunnan Windows-hakukomennolla CTRL+F (jos haku ei toimi, niin klikkaa kerran harmaan taulukko-osan päällä).

Taulukot ovat dynaamisia: kunnat/maakunnat voidaan laittaa "paremmuusjärjestykseen" (pienimmästä arvosta suurimpaan) sarakeotsikkoa klikkaamalla. Takaisin alkutilanteeseen pääset KUNTA-saraketta klikkaamalla.

Kuntataulukot ovat suuria ja siksi niiden latautuminen kestää jonkin aikaa käytössä olevan internetiyhteyden nopeudesta riippuen.

Kunkin sarakeotsikon alla on tunnusluvun arvo koko maan tasolla. Näin kunta-/maakuntakohtaisia tietoja voidaan verrata koko maan tilanteeseen.

Useimmissa taulukoissa on sukupuolen mukaan jaoteltujen tunnuslukujen (naisten arvo ja miesten arvo) lisäksi näiden erotus (N-M). Suhteellinen ero olisi oikeampi tapa kuvata naisten ja miesten välistä eroa. Tässä on kuitenkin lähdetty siitä, että yksinkertainen "naiset miinus miehet" hahmottuu käyttäjälle helpommin.

Maassamme on paljon pieniä kuntia (esimerkiksi alle tuhannen asukkaan kuntia on 22 kpl). Kun tarkasteltava ryhmä on pieni (esimerkiksi 10 naista/miestä), aiheuttavat pienetkin lukumääräiset muutokset suuren muutoksen väestöosuudessa tai muussa tunnusluvussa. Tunnuslukuja onkin kaikkein pienimpien kuntien kohdalla syytä tulkita varoen.

Aineistot

Kaikki tietopankin tunnusluvut on rakennettu rekisteriaineistoista. Otostutkimuksilla kerättyä tietoa ei voida käyttää, kun tarkastelun kohteena ovat maan kaikki 448 kuntaa. Monet sukupuolinäkökulmasta kiinnostavat ilmiöt jäävät tästä syystä kuntatason tietopankissa kartoittamatta. Esimerkkejä seikoista, joita tietopankkiin ei ole voitu sisällyttää kokonaistilastoinnin puuttuessa ovat naisiin kohdistuva väkivalta, työsuhteiden määräaikaisuus ja osa-aikaisuus muiden kuin julkisen sektorin henkilöstön osalta, yrittäjyyden tarkempi kuvaus jaolla yksinäisyrittäjät/työnantajayrittäjät sekä kunnallisten palveluiden käytön tarkastelu tasa-arvonäkökulmasta.

Tunnuslukujen rakentamiseen on käytetty useiden tilastoja tuottavien tahojen aineistoja (Tilastokeskus, Stakes, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, Stakes, Työministeriö, Suomen Kuntaliitto ja Oikeusministeriö). Tunnuslukuista vastaa sivuston tekijä, ei alkuperäisen tilastoaineiston tuottaja.

Kuntajako

Kuntakohtaiset tiedot esitetään vuoden 2001 kuntajaon mukaisina. Aineistot ovat pääosin vuodelta 2000. Vuoden 2001 alusta voimaan tulleet kuntaliitokset on huomioitu liitoskuntien tiedot yhdistämällä.

Muuttujien lähteet ja määritelmät

VÄESTÖ JA PERHEET

Väkiluku ja väestön ikäjakauma sukupuolen mukaan 31.12.2000

Lähde: Tilastokeskus, StatFin-tilastopalvelu

Suhdeluku "naisia per 100 miestä" eri ikäryhmissä 31.12.2000

Lähde: Tilastokeskus, StatFin-tilastopalvelu

Suhdeluku kuvaa epäsuorasti muuttoliikkeen sukupuolieroja. Jos nuorten aikuisten ja työikäisten naisten lukumäärä suhteessa saman ikäisten miesten lukumäärään on alhainen, on se todennäköisesti seurausta naisten miehiä suuremmasta lähtömuutosta.

Lapsiperheet tyypeittäin sekä alaikäisten lasten lukumäärä lapsiperhettä kohti 31.12.2000

Lähde: Tilastokeskuksen julkaisu "Perheet 2000" (SVT Väestö 2001:12) ja StatFin-tilastopalvelu

Lapsiperheisiin luetaan perheet, joissa on vähintään yksi alle 18-vuotias kotona asuva lapsi. Keskiarvossa "lasten lukumäärä lapsiperhettä kohti" on huomioitu vain perheen alle 18-vuotiaat lapset.

Yksin asuvien osuus 20 vuotta täyttäneestä väestöstä sekä 30-49-vuotiaista sukupuolen mukaan 31.12.2000

Lähde: Tilastokeskus, Altika-alue tietokanta

Ikäryhmässä 30-49 v avio- ja avosuhteessa elävien osuus väestöstä on suurimmillaan ja siksi sitä tarkastellaan tässä erikseen.

Lapsettomien naisten osuus 30-39-vuotiaiden ikäryhmässä 31.12.2001, kokonaishedelmällisyysluku vuonna 2000 sekä raskaudenkeskeytykset vuonna 2000

Lapsettomien naisten osuus 30-39-vuotiaiden ikäryhmässä

Lähde: Tilastokeskus, väestötilasto

Niiden 30-39-vuotiaiden naisten, joilla ei biologisia tai ottolapsia, prosenttiosuus saman ikäisestä naisväestöstä (väkiluku 31.12.2000).

Kokonaishedelmällisyysluku

Lähde: Tilastokeskus, Altika-alue tietokanta

Käytetty luku on 15-49-vuotiaiden naisten 5-vuotisikäryhmittäisten hedelmällisyyslukujen summa. Luku ilmaisee naisille syntyvien lasten keskimäärän.

Raskaudenkeskeytykset

Lähde: Stakes, SOTKA-tietokanta

Vuoden aikana tehtyjen raskaudenkeskeytysten määrä tuhatta 15-49-vuotiasta naista kohti (väkiluku 31.12.2000). Tunnusluku esitetään vain maakuntakohtaisena, koska pienissä kunnissa tieto saattaa olla arkaluontoinen.

KOULUTUS

Väestön koulutusaste sukupuolen mukaan: korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus sekä korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus 20-64 v väestöstä 2000

Lähde: Tilastokeskus, ALTIKA-alue tietokanta

Väestön koulutusasteen tarkastelu on rajattu koskemaan työikäistä (20-64 v) väestöä. Indikaattoreita on kaksi: korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus sekä korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneisiin luetaan henkilöt, joilla on alin korkea-asteen tutkinto tai sitä ylempi tutkinto (alin korkea-aste: koulutus kestää pääsääntöisesti 2-3 v keskiasteen jälkeen, näihin luokitellaan muun muassa teknikon, agroligin ja sairaanhoitajan tutkinto).

Korkeakoulututkinnon suorittaneisiin luetaan henkilöt, joilla on alempi tai ylempi korkeakoulututkinto (ml. ammattikorkeakoulututkinto).

Koulutuksen segregaatioluku: 20-64-vuotiaan väestön koulutusalojen eriytyminen sukupuolen mukaan vuonna 2000

Lähde: Tilastokeskus, ALTIKA-alue tietokanta

Naisten ja miesten koulutusala valinnat ovat sukupuolen mukaan eriytyneitä. Koulutusalojen eriytymistä kuvataan koulutuksen segregaatioluvulla, joka on laskettu seuraavasti (esimerkissä koko maan tilanne):

Tutkinnon suorittaneiden (20-64 v) koulutusala	Naiset, %	Miehet, %	Ero (N-M)
Yleissivistävä koulutus	12.0	11.5	0.5
Kasvatustieteellinen ja opettajankoulutus	4.1	1.3	2.8
Humanistinen ja taidealan koulutus	5.0	2.1	2.9
Kaupallinen ja yhteiskuntatieteellinen koulutus	25.3	12.1	13.2
Luonnontieteellinen koulutus	1.6	2.0	-0.4
Tekniikan alan koulutus	10.0	54.3	-44.3
Maa- ja metsätalouden koulutus	2.6	6.8	-4.2
Terveys- ja sosiaalialan koulutus	21.7	2.8	18.9
Palvelualojen koulutus	17.6	7.1	10.5
Prosenttilukujen erotuksen (N-M) itseisarvojen summa (mahdollinen vaihteluväli 0-200)			97.7
Prosenttilukujen erotuksen (N-M) itseisarvojen summa / 2 (mahdollinen vaihteluväli 0-100)			48.8

Mitä suurempi segregaatioluku on, sitä voimaakkaammin naisten ja miesten koulutusala-
valinnat poikkeavat toisistaan (arvo 0 = naisten ja miesten välillä ei ole koulutusalaeroja,
arvo 100 = koulutus on täysin eriytynyt naisten ja miesten aloihin).

Käytetty koulutusluokitus on hyvin karkea. Yksittäisten koulutusalojen sisällä saattaa olla
merkittävää naisten ja miesten koulutuksen eriytymistä. Yksityiskohtaisemman luokituksen
käyttäminen kuntakohtaisessa tarkastelussa ei kuitenkaan ole mielekäästä. Koulutuksen
segregaatioluku on suuntaa-antava.

Tarkempia tietoja koulutusluokituksista: "Luokituspalvelut" Tilastokeskuksen www-sivuilla
(<http://www.stat.fi/tk/tt/luokitukset/>)

TYÖELÄMÄ

Työelämää koskevat otostutkimukset (esimerkiksi Tilastokeskuksen työvoimatutkimus) eivät
tuota kuntakohtaista tietoa. Kuntatason tarkastelussa on käytettävä Tilastokeskuksen työssä-
käyntitilaston tietoja. Tilasto kootaan hallinnollisista rekistereistä.

Työvoimaosuus ja työllisyysaste sukupuolen mukaan (15-64 v väestö) vuonna 2000 (en- nakkotieto)

Lähde: Tilastokeskus, StatFin-tilastopalvelu

Väestö jaetaan ns. pääasiallisen toiminnan perusteella työvoimaan kuuluviin ja työvoiman
ulkopuolella oleviin. Luokitus perustuu tietoihin henkilön toiminnasta vuoden 1999 viimei-
sellä viikolla.

Työvoimaan luetaan työlliset ja työttömät. Työvoimaosuus on työvoimaan kuuluvien pro-
senttiosuus saman ikäisestä väestöstä. Tässä tarkastelu on rajattu koskemaan 15-64 v
väestöä.

Työlliseen työvoimaan luetaan henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä
eivätkä olleet työttömänä työnhakijana työvoimatoimistossa tai suorittamassa varusmies-
tai siviilipalvelua. Myös määräajaksi lomautetut ja tilapäisesti työstä poissa olevat ovat
työllisiä. Äitiys- tai vanhempainlomalla olevat luetaan työllisiksi, mikäli heillä on voimassa
oleva työsuhde. Työllisyysaste on työllisten prosenttiosuus väestöstä. Tässä työllisyysaste
on laskettu 15-64 v työllisten osuutena saman ikäisestä väestöstä.

Työttömyysaste sukupuolen mukaan vuonna 2000 (vuosikeskiarvo, 15-74-vuotias väestö)

Lähde: Työministeriön työnvälitystilasto (työttömien vuosikeskiarvo) ja Tilastokeskus, StatFin-
tilastopalvelu (työvoimaan kuuluvat)

Työttömyysaste on työttömien prosenttiosuus työvoimasta. Tässä työttömyysaste on las-
kettu 15-74 v työttömien osuutena saman ikäisestä työvoimasta.

Pitkäaikaistyöttömien osuus työvoimasta ja työttömistä sukupuolen mukaan 31.12.1999

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

Pitkäaikaistyöttömät ovat työttömiä, joiden työttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti yli vuo-
den. Tässä pitkäaikaistyöttömyyttä kuvaavia tunnuslukuja on kaksi: pitkäaikaistyöttömien
prosenttiosuus työvoimasta sekä pitkäaikaistyöttömien prosenttiosuus työttömistä. Huom!
Tunnusluku kuvaa tilannetta vuoden lopussa.

Nuorisotyöttömien osuus saman ikäisestä väestöstä ja työvoimasta sukupuolen mukaan 31.12.1999

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

Nuorisotyöttömyydellä tarkoitetaan 15-24-vuotiaiden työttömyyttä. Tässä nuorisotyöttömyyttä kuvaavia tunnuslukuja on kaksi: 15-24 v työttömien prosenttiosuus saman ikäisestä työvoimasta sekä 15-24 v työttömien osuus saman ikäisestä väestöstä. Huom! Tunnusluku kuvaa tilannetta vuoden lopussa.

Työlliset toimialan ja sukupuolen mukaan 31.12.1999

Lähde: Tilastokeskus, Väestötilastopalvelu

Henkilön toimiala määräytyy hänen työpaikkansa toimialan mukaan - samassa toimipaikassa työskentelevät saavat saman toimialan ammatistaan riippumatta. Tunnusluku koskee alueella asuvaa työllistä työvoimaa.

Taulukossa on alkutuotannossa, teollisuudessa ja palveluammateissa toimivien osuus työllisistä sukupuolen mukaan.

Työelämän segregaatioluku: naisten ja miesten epätasainen jakautuminen eri toimialoille 31.12.1999

Lähde: Tilastokeskus, Väestötilastopalvelu

Naisten ja miesten epätasaista jakautumista eri toimialoille kuvataan tässä segregaatioluvulla, joka on laskettu seuraavasti (esimerkissä koko maan tilanne):

Luokitus (TOL)	Työllisten toimiala	Naiset, %	Miehet, %	Ero (N-M)
A, B	Maa-, riista-, metsä- ja kalatalous	3.9	6.7	-2.8
C, D	Teollisuus ja mineraalien kaivu	12.3	26.9	-14.6
E (+90)	Sähkö-, kaasu-, vesi- ja ympäristöhuolto	0.5	1.9	-1.4
F	Rakentaminen	1.0	10.4	-9.4
G, I	Kauppa, kuljetus, varastointi, tietoliikenne	16.7	22.4	-5.7
J, K (pl. 73)	Rahoitustoiminta, liike-elämän palvelut	12.3	11.3	1.0
M (+73)	Koulutus, tutkimus	9.8	5.3	4.5
N	Terveys- ja sosiaalipalvelut	24.8	3.1	21.7
H, P, O (pl. 90)	Muut palvelut	10.4	5.0	5.4
L, Q	Julkishallinto	6.3	5.2	1.1
X	Toimiala tuntematon	2.0	1.8	0.2
Ero (N-M): Itseisarvojen summa (mahdollinen vaihteluväli 0-200)				67.8
Ero (N-M): Itseisarvojen summa / 2 (mahdollinen vaihteluväli 0-100)				33.9

Mitä suurempi segregaatioluku on, sitä selvemmin työmarkkinat ovat jakautuneet naisten toimialoihin ja miesten toimialoihin (arvo 0 = naiset ja miehet jakautuneet tasaisesti eri toimialoille, arvo 100 = naiset ja miehet toimivat kokonaan eri toimialoilla).

Käytetty toimialaluokitus on hyvin karkea - yksityiskohtaisemman luokituksen käyttäminen kuntakohtaisessa tarkastelussa ei ole mielekäästä. Yksittäisten toimialaluokkien sisällä saattaa olla merkittävää naisten ja miesten koulutuksen eriytymistä. Segregaatioluku on lähinnä suuntaa-antava.

Tarkempia tietoja toimialaluokituksesta (TOL): "Luokituspalvelut" Tilastokeskuksen www-sivuilla (<http://www.stat.fi/tk/tt/luokitukset/>)

Kuntasektorin ja valtion palveluksessa olevien osuus työllisistä sukupuolen mukaan 31.12.1999

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

Tunnusluvut koskevat alueella asuvaa työllistä työvoimaa.

Yksityisen sektorin palkansaajien sekä yrittäjien osuus työllisistä sukupuolen mukaan 31.12.1999

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

Yrittäjiä ei voida jakaa työnantaja- ja yksinäisyrittäjiin. Myös perheenjäsenet, jotka muina kuin palkansaajina työskentelevät yrityksessä on luokiteltu yrittäjiksi. Tunnusluvut koskevat alueella asuvaa työllistä työvoimaa.

KUNTIEN HENKILÖSTÖ

Tässä esitetyt tiedot koskevat vain peruskuntien henkilöstöä. Kuntayhtymien henkilöstöä koskevat tiedot eivät ole kohdennettavissa peruskuntatasolle.

Kunnan henkilöstömäärä yhteensä (lkm), henkilöstömäärä sataa asukasta kohti sekä naisten osuus henkilöstöstä lokakuussa 2000

Lähde: Tilastokeskus, kunnallinen henkilökisteri

Tuntipalkkainen henkilöstö, määräaikaiset maatalouslomittajat ja virkavapaalla olevat eivät sisälly tässä tarkoitettuun henkilöstömäärään.

On huomattava, että kunnan henkilöstömäärä on riippuvainen muun muassa palvelujen organisointitavasta. Kunta voi tuottaa palvelun itse, ostaa sen toiselta kunnalta tai yksityiseltä palveluntuottajalta tai palvelun voi tuottaa kuntayhtymä.

Kuntahenkilöstö palvelussuhteen ja sukupuolen mukaan: vakinaisten, määräaikaisten ja työllistettyjen osuus henkilöstöstä lokakuussa 2000

Lähde: Tilastokeskus, kunnallinen henkilökisteri

Kuntahenkilöstön keskipalkat sukupuolen mukaan (mk/kk) sekä naisten keskipalkka prosentteina miesten keskipalkasta lokakuussa 2000

Lähde: Tilastokeskus, kunnallinen henkilökisteri

Palkkatarkasteluun sisältyy vain kokoaikainen, täydeltä kuulta palkkaa saava kuukausipalkkainen henkilöstö. Alle 6 hengen ryhmiä koskevat tiedot ovat salattavia. Joissakin pienimmissä kunnissa tämä raja alittuu (taulukossa -- tarkoittaa puuttuvaa tietoa).

TULOT JA TOIMEENTULO

Valtioveronalaiset tulot ja ansiotulot: keskitulot sukupuolen mukaan (euroina) sekä naisten keskitulot prosentteina miesten keskituloista vuonna 1999

Lähde: Tilastokeskus, tulo- ja varallisuustilasto

Kuntakohtaisia sukupuolen mukaan jaoteltuja tulotietoja tarkasteltaessa on käytettävä verohallituksen tietoihin perustuvaa tulo- ja varallisuustilastoa.

Taulukossa on sekä kaikkia valtioveronalaisia tuloja että ansiotuloja koskevia tietoja. Valtioveronalaisia tuloja ovat palkansaajien ja yrittäjien ansio- ja pääomatulot. Pääomatuloja ovat muun muassa tuloveronalaiset korkotulot, vuokratulot, osinkotulojen pääomatuloosuus ja omaisuuden luovutusvoitto. Ansiotuloja ovat muut kuin pääomatulot, muun muassa palkkatulot, eläketulot, työttömyysturvaetuudet, sairausvakuutuksen päivä-, äitiys- ja vanhempainrahat ja pienten lasten hoidon tuki. Monet tulonsiirrot, esimerkiksi lapsilisä, asumistuki ja toimeentulotuki ovat sen sijaan verottomia, eivätkä ne sisälly tilaston tulokäsitteeseen.

Keskitulot lasketaan jakamalla yhteenlaskettu tulosumma tulonsaajien lukumäärällä.

Taulukossa on naisten ja miesten keskitulojen lisäksi näiden erotus (naisten keskitulot miinus miesten keskitulot) sekä naisten keskitulojen prosenttiosuus miesten keskituloista.

Toimeentulotukea saaneiden osuus 18 vuotta täyttäneestä väestöstä sukupuolen mukaan vuonna 2000

Lähde: Stakesin toimeentulotukirekisteri

Stakesin toimeentulotukitilaston perusyksikkö on kotitalous. Avio- ja avopareista molemmat luetaan tuen saajiin riippumatta siitä, onko tuki myönnetty jommalle kummalle erikseen vai kotitaloudelle. Perheiden alaikäisiä lapsia ei tunnusluvussa huomioida.

KUNNALLINEN PÄÄTÖKSENTEKO

Ahvenanmaa ei sisälly tässä esitettäviin kunnallisvaaleja käsitteleviin taulukoihin. Aineistona on käytetty vuoden 2000 kunnallisvaaleihin liittyviä tilastoja. Ne eivät sisällä Ahvenanmaan tietoja, koska siellä kunnallisvaalit järjestetään eri aikaan kuin manner-Suomessa (edellisen kerran 1999).

Äänestysaktiivisuus sukupuolen mukaan vuoden 2000 kunnallisvaaleissa

Lähde: Tilastokeskus, ALTIKA-alue tietokanta (myös Tilastokeskuksen julkaisussa "Kunnallisvaalit 2000". SVT Vaalit 2001:1)

Äänestysaktiivisuus: äänestäneiden prosenttiosuus äänioikeutetuista

Naisten osuus ehdokkaista, naisehdokkaiden saama ääniosuus sekä naisten osuus valtuustoon valituista vuoden 2000 kunnallisvaaleissa

Lähde: Oikeusministeriö/TietoEnator

Taustatietona ehdokkaiden kokonaismäärä sekä valtuustoon valittujen kokonaismäärä

Valtuustoon vuoden 2000 vaaleissa valittujen keski-ikä sekä alle 40-vuotiaiden osuus valituista sukupuolen mukaan

Lähde: Oikeusministeriö/TietoEnator

Taustatietona 2000 kunnallisvaaleissa valtuuston valittujen naisten ja miesten lukumäärät. Keski-ikä laskemisen perustana on valtuustoon valittujen ikä kunnallisvaalipäivänä 29.10.2000.

Naiset kuntien johdossa: Kunnanjohtaja ja toimielinten puheenjohtajat

Lähde: Julkaisu "Kunnallishallinto 2002" (kunnanjohtaja sekä valtuuston ja hallituksen puheenjohtaja) ja Suomen Kuntaliitto (tiedot lautakunnista ja niiden puheenjohtajista vuoden 2001 alussa)

Taulukon sarakkeet 1-3: Kunnat, joissa on naispuolinen kunnanjohtaja / kunnanvaltuuston puheenjohtaja / kunnanhallituksen puheenjohtaja, saavat kuntataulukossa arvon 1. Maa-kuntataulukossa on naisten osuus näissä tehtävissä.

Puheenjohtajatarkastelussa mukana olevat lautakunnat (taulukon sarakkeet 4-5):

- sosiaali- ja terveystoimen lautakunnat
- opetus- ja kulttuuritoimen lautakunnat
- yhdyskuntapalvelujen eli teknisen sektorin lautakunnat
- maaseutuelinkeinoihin ja yritystoimintaan liittyvät lautakunnat.

Tarkastelun ulkopuolelle rajatut lautakunnat:

- yleishallinnolliset lautakunnat (esimerkiksi keskusvaali-/oikeusapu-/henkilöstö-/lomalkk)
- useamman kunnan yhteiset lautakunnat, jos "pääkunta" ei ole selvästi tunnistettavissa
- lautakuntien jaostot

Taulukon sarake 6 (toimielinten puheenjohtajista naisia, %): Toimielimiin luetaan tässä valtuusto, hallitus sekä tarkastelussa mukana olevat lautakunnat.

Tiedot kunnanjohtajista sekä valtuustojen ja hallitusten puheenjohtajista koskevat tilannetta vuoden 2002 alussa. Tiedot lautakuntien puheenjohtajista koskevat tilannetta vuoden 2001 alussa.

Huom! Tässä ei esitetä lautakuntien ja kunnanhallitusten jäsenistöjen sukupuolijakaumia. Niissä noudatetaan tasa-arvolain sukupuolikiintiöitä koskevaa säädöstä (vähintään 40 % kumpaakin sukupuolta). Säädöksen vastaisia toimielinkokoonpanoja on vain muutamissa kunnissa.

PERHEVAPAAT JA LASTENHOITO

Tietoja vanhempainpäivärahaetuudesta 2000: miehet vanhempainpäivärahaetuuden käyttäjinä sekä vähimmäismääristä vanhempainpäivärahaa saaneiden äitien osuus

Lähde: Kansaneläkelaitos

Vanhempainpäiväraha on yhteisnimitys äitiysrahalle (105 arkipäivää, maksetaan äidille), vanhempainrahalle (158 arkipäivää, maksetaan äidille tai isälle) ja isyysrahalle (enintään 18 arkipäivää, maksetaan isälle)

Tarkemmat tiedot vanhempainpäivärahasta Kelan www-sivuilta (<http://www.kela.fi>)

Isyys- tai vanhempainrahaetuutta käyttäneiden isien osuus:

Niiden isien osuus (%), jotka ovat käyttäneet oikeuttaan isyys- tai vanhempainrahaan vuoden 2000 aikana päättyneiden vanhempainpäivärahakausien aikana (taulukossa taustatietona vuoden aikana päättyneiden kausien lkm). Tunnusluku ei kerro mitään isän käyttämän isyys- tai vanhempainloman kestosta (voi vaihdella yhdestä päivästä maksimimäärään). Tässä yhteydessä voidaan mainita, että vain murto-osa isistä käyttää oikeutta vanhempainrahaan (jota siis ei voida maksaa äidille ja isälle samanaikaisesti) - osuus vuonna 2000 oli 3 prosenttia.

Miesten osuus vuoden aikana korvatuista vanhempainpäivärahapäivistä:

Miehille korvattujen vanhempainpäivärahapäivien prosenttiosuus kaikista vuoden aikana korvatuista vanhempainpäivärahapäivistä.

Vähimmäismääräistä vanhempainpäivärahaa saaneiden äitien osuus:

Vähimmäismääräistä vanhempainpäivärahaa saavien äitien prosenttiosuus kaikista vanhempainpäivärahaa vuoden aikana saaneista äideistä. Tunnusluku kuvaa osaltaan äitien asemaa työmarkkinoilla. Vanhempainpäivärahat ovat ansioihin suhteutettuja. Vähimmäismääräistä vanhempainpäivärahaa saaneilla ei ole työtuloja (myös vanhempainrahakauden aikana työhön menevät äidit saavat vähimmäismääräistä päivärahaa).

Alle 7-vuotiaiden lasten hoitomuodot 31.12.2000: Kunnallisessa päivähoitossa olevat lapset sekä lapset, joista maksettu kotihoidon tukea tai yksityisen hoidon tukea; osuus alle 7-vuotiaista

Lähde: Stakesin SOTKA-tietokanta (kunnallinen päivähoito) sekä Kansaneläkelaitos (pienien lasten hoidon tuki)

Alle kouluikäisen lapsen vanhemmilla on oikeus saada lapselleen kunnan järjestämä päiväkotitai perhepäivähoitopaikka. Vaihtoehtona kunnan järjestämälle päivähoidolle vanhemmat voivat hakea kotihoidon tukea tai (jos perheessä on alle 3-vuotias lapsi) tai yksityisen hoidon tukea (jos perheen alle kouluikäistä lasta hoitaa yksityinen päivähoiton tuottaja).

Tarkemmat tiedot pienien lasten hoidon tuesta Kelan www-sivuilta

Taulukon tunnusluvut:

1. Alle 7-vuotiaiden kunnallisessa päivähoitossa olevien lasten osuus alle 7-vuotiaasta väestöstä 31.12.2000 (sisältää kunnan oman toiminnan lisäksi myös ostopalvelut)
2. Lasten, joista maksettu kotihoidon tukea, osuus alle 7-vuotiaasta väestöstä 31.12.2000.
3. Lasten, joista maksettu yksityisen hoidon tukea, osuus alle 7-vuotiaasta väestöstä 31.12.2000.

Kaikki yllä mainitut tunnusluvut on suhteutettu alle 7 v väestöön, jotta lasten hoitomuotojen yleisyydestä voitaisiin muodostaa kokonaiskuva. On kuitenkin huomattava, että noin 9 kk ikään saakka lapsen hoidosta maksetaan vanhemmille vanhempainpäivärahaa.

Kunnallinen päivähoito: päiväkotitai perhepäivähoito sekä kokopäivä- vs. osapäivähoito 2000

Lähde: Stakesin SOTKA-tietokanta

Tarkastelussa mukana kaikki kunnallisessa päivähoitossa olevat lapset.

Ryhmäperhepäivähoito lasketaan perhepäivähoidoksi.

Kokopäivähoidoksi lasketaan vähintään 5 tuntia kestävä päivittäinen hoito.

TERVEYS

Naisten ja miesten erot sairastavuudessa näyttäytyvät erilaisina käytetystä tunnusluvusta riippuen. Oheisiin taulukoihin sisältyvien tunnuslukujen lisäksi naisten ja miesten terveyttä - tai sairastavuutta - voitaisiin kuvata muun muassa perus- tai erityiskorvattavia lääkkeitä saaneiden osuudella, sairausvakuutuksen korvaamia yksityislääkäripalveluja käyttäneiden osuudella tai terveydenhuollon laitoshoidon saaneiden osuudella. Perusterveydenhuollon avohoidon käyneistä ei sen sijaan ole saatavissa asiakkaiden sukupuolen mukaan eriteltyjä tilastoja.

Sairauspäivärahopäivien lukumäärä sataa 16-64-vuotiaasta kohden sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus 16-64 v väestöstä sukupuolen mukaan vuonna 2000

Sairauspäivärahopäivien lukumäärä sataa 16-64-vuotiaasta kohden

Lähde: Kansaneläkelaitos

Sairauspäivärahaa saaneiden lukumäärä on suhteutettu 16-64 vuotiaiden lukumäärään (väestö 31.12.2000). Tunnusluku kuvaa ensi sijassa työssäkäyvien sairastavuutta - sairauspäiväraha korvaa työkyvyttömyydestä aiheutuvaa ansionmenetystä. Oikeus sairauspäivärahaan alkaa vasta omavastuuajan jälkeen (sairastumispäivä + 9 seuraavaa arkipäivää). Omavastuu-aika ei sisälly tunnusluvun sairauspäivärahopäiviin. Tarkempia tietoja sairauspäivärahasta Kelan www-sivuilta

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus 16-64-vuotiaasta väestöstä

Lähde: Eläketurvakeskus

Työkyvyttömyyseläkkeellä saavien prosenttiosuus 16-64-vuotiaasta vakuutetusta väestöstä 31.12.2000.

Tässä työkyvyttömyyseläkkeisiin luetaan sekä varsinainen työkyvyttömyyseläke että yksilöllinen varhaiseläke. Eläkkeensaaja voi saada näitä myös samanaikaisesti. Päällekkäisyydet on huomioitu ja poistettu. Väestöosuutta laskettaessa joulukuussa 65 v täyttäneet (sekä eläkkeensaajat että väestö) on tilastoitu 64-vuotiaiden ikäryhmään.

Tarkempia tietoja työkyvyttömyyseläkkeestä Eläketurvakeskuksen www-sivuilta (<http://www.etk.fi>)

Työikäisen väestön (20-64 v) sekä koko väestön kuolleisuus promilleina väestöstä, vuosien 1998-2000 keskiarvo

Lähde: Tilastokeskus

Kuolleisuutta kuvataan tässä tunnusluvulla, jossa kuolleiden määrä (vuosien 1998, 1999 ja 2000 keskiarvo) jaetaan väkiluvulla (31.12.1999) ja kerrotaan tuhannella (=kuolleiden määrä tuhatta naista/miestä kohti). Koska kuolleiden määrä voi pienissä kunnissa vaihdella vuosittain paljonkin, on tunnusluku laskettu kolmen peräkkäisen vuoden keskiarvosta. Kuolleisuusluku korreloi voimakkaasti alueen ikärakenteen kanssa: mitä suurempi vanhusväestön osuus on, sitä suurempi on myös kuolleisuus. Siksi tässä on tarkasteltu erikseen myös työikäisen väestön (20-64 v) kuolleisuutta.

IKÄIHMISET

65 vuotta täyttäneiden väestöosuus sukupuolen mukaan 31.12.2000

Lähde: Tilastokeskus, StatFin-tilastopalvelu

Yksin asuvat 65 vuotta täyttäneet, osuus saman ikäisestä väestöstä sukupuolen mukaan 31.12.2000

Lähde: Tilastokeskus, ALTIKA-alue tietokanta

Ympäri vuorokautisten laitos- ja asumispalvelujen piirissä olevat 65 vuotta täyttäneet asiakkaat sukupuolen mukaan, osuus saman ikäisestä väestöstä 31.12.2000

Lähde: Stakes, hoitoilmoitusrekisterit

Ympäri vuorokautisten laitos- ja asumispalvelujen piirissä oleviin luetaan tässä

- 1) vanhainkotien asiakkaat
- 2) tehostetun palveluasumisen asiakkaat (henkilökunta paikalla yksikössä ympäri vuorokauden) sekä
- 3) terveyskeskusten ja sairaaloiden vuodeosastojen pitkäaikaisasiakkaat (asiakkaat, joille on tehty pitkäaikaishoidon päätös tai jotka ovat olleet hoidossa vähintään 30 vrk).

65 vuotta täyttäneiden keskimääräiset eläketulot (euroina) sukupuolen mukaan vuonna 1999

Lähde: Tilastokeskus, tulo- ja varallisuustilasto

Tunnusluku lasketaan jakamalla yhteenlaskettu eläketulosumma eläketulon saajien lukumäärällä.

Taulukossa on naisten ja miesten keskimääräisten eläkkeiden lisäksi näiden erotus (N-M) sekä naisten eläketulojen prosenttiosuus miesten eläketuloista.

ALUELUOKITUS

Kuntajako

Kuntakohtaiset tiedot esitetään vuoden 2001 kuntajaon mukaisina. Aineistot ovat pääosin vuodelta 2000, mutta "Työelämä"- ja "Tulot"-pääotsikoiden alla on myös vuoden 1999 tiedot.

Vuoden 2001 alusta voimaan tulleet kuntaliitokset on huomioitu liitoskuntien tiedot yhdistämällä:

Jämsä = Jämsä + Kuorevesi

Mikkeli = Mikkeli + Mikkelin maalaiskunta + Anttola

Tyrnävä = Tyrnävä + Temmes

Kuntatyypit

Kuntatyypeittäinen tarkastelu havainnollistaa indikaattoreiden arvojen vaihtelua erilaisissa ympäristöissä. Tässä käytetty kuntatyypittely on neliluokkainen:

1. Kuusi suurinta kaupunkia

Kaupungit, joissa on yli 100 000 asukasta

2. Muut kaupunkimaiset kunnat

Kunnat, joiden väestöstä vähintään 90 prosenttia asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000, lukuunottamatta yli 100 000 asukkaan kaupunkeja.

3. Taajaan asutut kunnat

Kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 prosenttia, mutta alle 90 prosenttia, asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on vähintään 4 000 mutta alle 15 000.

4. Maaseutumaiset kunnat

Kunnat, joiden väestöstä alle 60 prosenttia asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000, sekä kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 prosenttia, mutta alle 90 prosenttia, asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000.

Kuntatyyppi	Kuntien lkm	Osuus maan väestöstä %
6 suurinta kaupunkia (yli 100 000 as.)	6	28
muut kaupunkimaiset kunnat	61	33
taajaan asutut kunnat	70	16
maaseutumaiset kunnat	311	23

Tyypittely on identtinen Tilastokeskuksen kolmiluokkaisen tilastollisen kuntaryhmituksen kanssa ensimmäistä, kuuden suurimman kaupungin ryhmää lukuun ottamatta.

Hyödyllisiä linkkejä

KOTIMAISIA KUNTATILASTOJA

SUOMEN KUNTALIITON TILASTOSIVUT

<http://www.kunnat.net> (>Tilastot)

Alueluokitukset sekä kuntakohtaisia tunnuslukuja muun muassa kuntataloudesta, verotuksesta, ja kunnanvaltuustojen voimasuhteista

SISÄASIAINMINISTERIÖN KUNTAOSASTON TILASTOSIVUT

<http://www.intermin.fi> (>Kunta-asiat > Tilastot)

Kattavat tiedot kuntataloudesta

STAKESIN KUNTATILASTOT

<http://www.stakes.info/3/1/index.asp>

Runsaasti kuntakohtaisia tunnuslukuja väestöstä, taloudesta sekä sosiaali- ja terveydenhuollosta; tiedot yhdestä kunnasta kerrallaan; Ei sukupuolijaottelua

TILASTOKESKUKSEN ILMAINEN StatFin-TILASTOPALVELU

<http://statfin.stat.fi/>

Lukumääräisiä perustietoja kunnittain sukupuolen mukaan:

- > Väestö >Väestö iän mukaan alueittain
- > Koulutus >Väestön koulutus rakenne
- > Työmarkkinat >Pääasiallinen toiminta alueittain
- > Vaalit >Kunnallisvaalit 2000

Lukumääräisiä perustietoja ilman sukupuolijaottelua:

- > Tulot >Veronalaiset tulot alueittain
- > Työmarkkinat >Työlliset alueittain (toimialan mukaan)
- > Väestö >Väestötietoja alueittain (syntyneet, kuolleet, muutto)
- > Väestö >Asuntokunnat ja perheet alueittain

KELAN "Terveyspuntari"

<http://www.kela.fi/tutkimus/terveyspuntari.html>

Väestön sairastavuutta kuvaava indeksi kaikille Suomen kunnille, Ei sukupuolijaottelua

ALUEELLISTA TASA-ARVOTIETOA MUISTA Pohjoismaista

RUOTSIN TILASTOVIRASTON "JämIndex"

http://www.h.scb.se/SCB/BOR/SCBBOJU/JAM_HTM/

Laaja kunta- ja maakuntakohtaista tasa-arvotietoa sisältävä sivusto

NORJAN TILASTOVIRASTON "Likestillingsindeks"

<http://www.ssb.no/emner/00/02/10/likekom/>

Yksinkertainen tasa-arvoindeksi Norjan kunnille

POHJOISMAISTEN TILASTOVIRASTOJEN ILMAISET TIETOPANKIT

Tietopankit sisältävät valtakunnan tason tilastojen lisäksi runsaasti kuntakohtaista, sukupuolen mukaan jaoteltua lukumääräistä perustietoa väestöstä, koulutuksesta, työmarkkinoista, tuloista, vaaleista jne.

Kaikki ovat täysin ilmaisia, mutta Ruotsin ja Tanskan tietopankit edellyttävät rekisteröitymistä käyttäjäksi

RUOTSI: Sveriges statistiska databaser
<http://www.scb.se/databaser/makro/Start.asp>

NORJA: Statistikkbanken
<http://www3.ssb.no/statistikkbanken/>

TANSKA: Statistikbanken
<http://www.statistikbanken.dk/>

KANSAINVÄLISIÄ TASA-ARVOTILASTOJA

EU:n "STATISTICS ON GENDER ISSUES"
http://europa.eu.int/comm/employment_social/equ_opp/statistics_en.html
EU:n tasa-arvosivuston tilasto-osuus

ECE:n TASA-ARVOTILASTOT
<http://www.unece.org/stats/gender/web/>
YK:n alaisen ECE:n laaja Euroopan ja Pohjois-Amerikan maat käsittävä tasa-arvotilastoja sisältävä sivusto

WORLD BANK: "GenderStats"
<http://devdata.worldbank.org/genderstats/>
Maailmanpankin osittain vielä rakenteilla oleva tasa-arvotilasto, jossa tietoa maailman kaikista valtioista

"WOMEN IN DECISION-MAKING"
<http://www.db-decision.de/>
Sivusto, jolla tilastoja naisista Euroopan valtioiden päätöksenteossa sekä luettelo naiskansanedustajista yhteystietoineen

IPU:n "WOMEN IN NATIONAL PARLIAMENTS"
<http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>
IPU:n (Inter-Parliamentary Union) sivusto, jolla tiedot maailman parlamenttien sukupuolijakaumista

YK:n KEHITYSOHJELMAN (UNDP) INHIMILLISEN KEHITYKSEN INDIKAATTORIT
<http://hdr.undp.org/statistics/>
Mukana useita sukupuolirelevantteja tunnuslukuja, muun muassa GDI (Gender-Related Development Index), GEM (Gender Empowerment Measure)

YK:n "THE WORLDS WOMEN 2000: Trends and Statistics"
<http://unstats.un.org/unsd/demographic/ww2000/>

- 2003: 1 Kirsi Alila. Laadun kehittäminen ja ohjaustoiminta varhaiskasvatuksessa.
ISBN 952-00-1273-7
- 2 Iäkkään väestön terveyden ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja edistäminen. Toim. Anne Hietanen, Tiina-Mari Lyyra.
ISBN 952-00-1276-1
- 3 Anette Malinen. Kartoitus alkoholikorvikkeiden käytöstä Suomessa vuonna 2002.
ISBN 952-00-1313-X
- 4 Tapaturmatilanne 2002. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmat ja niiden torjuntatyö.
ISBN 952-00-1314-8
- 5 Kannustavan sosiaaliturvan haaste. Toim. Pentti Kananen, Ulla Salonen-Soulié.
ISBN 952-00-1316-4
- 6 Eeva Kangasniemi. Rakkaudella yli rajojen? Lumeavioliitot.
ISBN 952-00-1320-2
- 7 Riittakerttu Kaltiala-Heino. Alaikäisten tahdosta riippumaton hoito. Mitä mielenterveyslain käsite vakava mielenterveyden häiriö alaikäisillä tarkoittaa?
ISBN 952-00-1346-6
- 8 Marja Vaarama, Päivi Voutilainen, Milla Manninen. Omaishoidon tuki sosiaalipalveluna. Selvitys omaishoidon tuesta ja sen vaihtelusta 1994-2002.
ISBN 952-00-1351-2
- 9 Outi Zacheus. Suurten yleisten uimarantojen valvonta ja veden laatu vuosina 1997-2002.
ISBN 952-00-1379-2
- 10 Jukka Kumpuvuori, Marika Högbacka. Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet Suomessa.
ISBN 952-00-1357-1
- 11 Lapsi, perhe ja palvelunohjaus. Pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä palvelunohjauskokeilu 2001-2003. Toim. Erja Pietiläinen.
ISBN 952-00-1397-0
- 12 Sari Pikkala. Tasa-arvotietoa kunnalliseen päätöksentekoon.
ISBN 952-00-1418-7